

LAUDATO SI'

Okrožnica o skrbi za skupni dom

Frančišek, papež, 2015

- na novo poslovenjeno besedilo s poudarkom na pomenu -

- stvarno, imensko in krajevno kazalo -

4. oktober 2018

4. oktober 2019

Serijski Laudato si' /Laudato si' Series by NOEMIS/

2015 September. Svetovni dan molitve za skrbnejši odnos do stvarstva. Molitvena ura. Vatikan, 1. september 2015: [[pdf](#)].

/Liturgia della parola. Presieduta dal santo padre Francesco per la giornata mondiale di preghiera per la cura del creato. Roma, 2015. Slovenian translation and notography by JD./

2016 Januar. KATOLICIZEM IN OKOLJE – Refleksija ob okrožnici

Laudato si' (Kardinal Peter K.A. Turkson) : [[pdf](#)].

/Catholicism and the Environment: Reflections on Laudato si' by Peter K.A. Turkson, Lisbon 22. Januar 2016. Slovenian translation by JD./

2016 Oktober. EVANGELIJ PO STVARSTVU – Izbrani poudarki

okrožnice Laudato si' papeža Frančiška [[pdf](#)].

/Gospel by Creation – Thoughts selected from Laudato si' encyclical. Slovene. Prepared by JD./

2017 Oktober. 1000@PONTIFEX – kratka sporočila papeža Frančiška od božiča 2013 do sv. Frančiška 2017 [[pdf](#)].

/1000@PONTIFEX One Thousand tweets between Christmas 2013 and St Francis day 2017 <https://twitter.com/Pontifex>. Translated by JD./

2018 Oktober. LAUDATO SI' Okrožnica papeža Frančiška o skrbi za skupni dom - na novo poslovenjeno besedilo [[pdf](#)].

/Laudato si' encyclical, renewed Slovenian translation including a composed index by JD./

2019 October. LAUDATO SI' – COMPOSED INDEX – persons – places – organizations – subjects – conceptions ver. 0.9 [[pdf](#)].

/Okrožnica Laudato si' – sestavljeno kazalo oseb, krajev, ustanov, vsebine in pojmov v angleškem jeziku (JD)./

NOEMIS Naravovarstvena in okoljska etična misel na Slovenskem

/Enviroethical Thoughts of Slovenia/

Papež Frančišek navdušuje verne in neverne: s svojo karizmo izžarevanja notranjosti, s svojimi konkretnimi besedami, s svojim obnašanjem in usmiljeno neusmiljenostjo resnice nauka, ki ga zagovarja, zastopa in oznanja.

Na novo poslovenjena okrožnica *Laudato si'* izhaja iz razumevanja vsebine, kakor je ta razvidna iz poglobljene **primerjave jezikovnih različic** v angleškem, španskem, italijanskem, poljskem, nemškem in hrvaškem jeziku. Čeprav se posamezni izrazi ali prevodne rešitve v posameznih primerih naslanjajo na uradni slovenski prevod Marije in Pavla Bratine (*Družina*, 2015), je sedanje besedilo v osnovi razlagalno in pripravljeno povsem na novo. To pomeni, da ne predstavlja dobesednosti neke izbrane jezikovne različice, ampak se skuša približati **sintezi pomena**, kakršno so razumeli vsi analizirani prevajalci skupaj. Jezikovne posebnosti izvirnih jezikov so s tem zglajene. Vsak odstavek skuša najti sodobnemu slovenskemu jeziku najbolj primerno obliko izražene misli ter slovenskemu bralcu ali bralki razkriti zaporedje vzrokov in posledic.

Zaradi lažjega razumevanja so povedi z več kot dvema odvisnima stavkoma preurejene. Melodija jezika se skuša približati načinu, kakršnega papež Frančišek uporablja v svojih **govorjenih pridigah** in govorih, predvsem, kadar govori v španskem jeziku. Dodano je več veznih besed in ohranjene nekatere splošno uveljavljene tujke. Posamezne točke so razdeljene na smiselne **odstavke**. Že prej prevedeni citati so praviloma izvirni. Če so poslovenjeni na novo, je to označeno.* Opombe so skrčene na najnujnejše podatke, ki so pomembni za slovenskega bralca. Postavljene so na konec besedila.

Dodano je skupno stvarno, imensko in krajevno **kazalo**, v katerem so poleg pojmov iz besedila upoštevani tudi smisli in opombe. V tej različici je obdelano 687 izrazov in pomenov.

Novo besedilo sem začel pripravljati že pred uradnim slovenskim prevodom, takoj po uradni izdaji dokumenta v Vatikanu. Posebej intenzivno sem ga nadaljeval v sicer izjemno skopo odmerjenem času priprave uradnega prevoda, kjer sem sicer dejavno sodeloval pri delu in strokovnem pregledu. Nekateri odstavki tega slovenskega besedila so tako bili vključeni že tam.

Kmalu po izidu sem se s strani strokovne in laične javnosti vse pogosteje soočal z nekaterimi vprašanji. Razbral sem, da je besedilo kar zahtevno, nekatere točke po smislu na videz razdrobljene, čutijo se miselni vrivki in ponavljanja, prenekatera zaporedja besed imajo v različnih jezikih zelo različen pomen in poudarek.

Kot pripravo na nov prevod sem zato na eni strani intenzivno spremljal javne dogodke in dejavnosti različnih krščanskih Cerkva po svetu, predvsem Katoliške cerkve, ki so bili povezani z Laudato si'. Papeževo duhovnost sem skušal doumeti tako, da sem dnevno prevajal kratka sporočila, med katerimi se mnoga nanašajo na človekov odnos do narave, stvarstva in na ljudi z obrobja. Posamezni poudarki so se mi razjasnili tudi na osnovi govorov kardinala Petra Turksona, ki je koordiniral pripravo okrožnice.

Na drugi strani sem skušal zaznati utrip odzivov v Sloveniji in po svetu: od akademske sfere, politike, poklicnih naravovarstvenikov, posameznih kritičnih teologov, umetnikov, akcij po nekaterih škofijah in občestvih, doveznosti za molitev za stvarstvo, reakcije nekatoliške javnosti, pa do morebitnih konkretnih drobnih dejanj vsakega posameznika. Opazno je, da je celotno okrožnico prebralo malo ljudi, saj celovite komentarje ali korenite spremembe morda lahko pričakujemo šele v naslednjih desetletjih. Okrožnica pravzaprav kliče po obsežni razlagi, ki ne bo analitična, ampak sintetična, verjetno pa kar v praksi. To je prihodnost.

Novo slovensko besedilo ne želi in nima namena konkurirati uradnemu prevodu, pri katerem sta prevajalca in uredništvo opravili izjemno delo. Pripravljeno je predvsem za osebno branje in poglobljanje. V svoji nepopolnosti želi biti izziv za dodatno razčiščevanje. A ne le pomena posameznih stavkov in logike izraženih misli. Gre predvsem za izziv na poti o opustitvi in očiščenju človekovih dejanj, ki rušijo odnose med bitji, ki nas vse na zemlji združuje fenomen življenja.

Dosedanje in prihodnje delo na tem področju posvečam predvsem prihodnosti: svojim otrokom in vsem prihajajočim generacijam.

Jurij Dobravec, 4. oktobra 2019

1. »*Laudato si', mi Signore*« – »*Hvalim te, moj Gospod*.« je pel sveti Frančišek Asiški. Besedilo te čudovite hvalnice nas spomni, da je zemlja naš skupni dom. Kakor sestra nam je, s katero sobivamo; in kakor dobra mati, ki nas objema v svojem naročju. »*Hvalim te, moj Gospod, v naši sestri zemlji, ki za nas skrbi kot mati, nas obdarja s svojimi sadovi, pisanimi rožami in zelenjem.*«^[1]

2. Zemlja je danes prizadeta zaradi zla, ki ga človek z neodgovornim ravnanjem povzroča, in zaradi naše zlorabe dobrin, s katerimi jo je Bog obdaril. Domišljali smo si, da smo njeni lastniki in vladarji, in jo lahko neomejeno ropamo. V tem grehu ranjeno človekovo srce povzroča nasilje, to pa vpliva na spremembe v prsti, vodi, zraku in na življenje drugih živih bitij. Izčrpana, opustošena, zapuščena in izkoriščana zemlja zato »*skupno zdihuje in trpi porodne bolečine.*«^(Rim 8,22) Pozabili smo, da smo tudi sami le prah te zemlje,^(prim. 1 Mz 2,7) da je naše telo narejeno iz njenih prvin, da dihamo njen zrak in nas njena voda poživlja in osvežuje.

Ni nam vseeno

3. Pred več kot petdesetimi leti je svetu grozila jedrska kriza. Sveti papež Janez XXIII. je takrat napisal okrožnico, v kateri se ni zavzel le proti vojni, ampak je svetu ponudil mir. S svojim sporočilom *Mir na zemlji* se je obrnil na ves katoliški svet in vse ljudi dobre volje.

Danes, ko se je stanje sveta globalno še poslabšalo, želim nagovoriti vsakega človeka na tem planetu. Že v pismu *Veselje evangelija* sem pisal vsem članom Cerkve in jih spodbujal k izvedbi sprememb. Z

Laudato Si' pa želim z vsemi ljudmi stopiti v dialog o našem skupnem domu.

4. Osem let po okrožnici *Mir na zemlji* iz leta 1971, je blaženi papež Pavel VI. ekološka vprašanja označil kot krizo, ki je »*dramatična posledica*« nenadzorovanih človekovih dejanj. Takole je zapisal: »*Človeštvo z nepremišljenim izkoriščanjem narave tvega, da jo bo uničil in da bo samo postalo žrtev uničevanja.*«^[2]

Svetovni organizaciji za prehrano pri Združenih narodih je govoril o nevarnosti »*ekološke katastrofe, ki bi bila posledica eksplozije industrijske družbe*« in izpostavil nujno potrebo po korenitih spremembah. Poudaril je, da »*če velikanski znanstveni napredek, osupljive tehnološke možnosti, in izredna gospodarska rast niso povezani s sočasnim pristnim družbenim in moralnim napredkom, se prej ali slej obrnejo proti človeku.*«^[3]

5. Z okoljem se je veliko ukvarjal sveti Janez Pavel II. V svoji prvi okrožnici je opozoril, da »*človek razen priložnosti za hitro potrošništvo v naravnem okolju ne vidi nobenega drugega pomena.*«^[4] Na osnovi te ugotovitve je pozval k celoviti ekološki spreobrnitvi.^[5] Poudaril je, da si »*premalo prizadevamo za ohranitev moralnega stanja prvinske humane ekologije.*«^[6] Uničevanje človekovega okolja namreč ni resen problem le zato, ker je Bog zemljo zaupal človeku, pač pa tudi zato, ker je človeško življenje kot takšno dar, ki ga ne smemo razvrednotiti. Za ozdravljenje sveta bomo tako morali temeljito spremeniti »*način življenja, vzorce proizvodnje in porabe ter utečene strukture moči, ki danes obvladujejo družbo.*«^[7] Pravi človekov razvoj ima moralni značaj in temelji na celovitem spoštovanju človeka kot osebe, hkrati pa mora upoštevati naravni svet ter »*naravo vsakega bitja in njegovo vzajemno*

povezanost v urejen sistem.^[8] Zato je treba človekove zmožnosti prilagoditi prvotni Božji zamisli.^[9]

6. Moj predhodnik Benedikt XVI. je ponovil vabilo k *»odpravljanju strukturnih razlogov neustreznega delovanja svetovnega gospodarstva in k spremembam vzorcev rasti, ki na sedanji način očitno ne morejo zagotavljati spoštovanja okolja.*^[10] Spomnil je, da različnih vidikov sveta ne bi smeli presojsati ločeno, saj je *»knjiga narave ena in nedeljiva«* ter obsega okolje, življenje, spolnost, družino, družbene odnose in druge vidike. *Skratka, »degradacija narave je očitno tesno povezana s kulturo, ki oblikuje človeško sožitje.*^[11]

Papež Benedikt XVI. je človeštvo pozval k priznanju, da je naravno okolje prizadeto prav zaradi našega neodgovornega ravnanja. Ob tem hkrati trpi družbeno okolje. V jedru pa gre isto zlo, in sicer prepričanost, da neizpodbitne življenjske resnice ni, in je zato človekova svoboda neomejena. Žal smo pozabili, da *»človek ni samo svoboda, ki samega sebe ustvarja. Človek ni sam svoj stvarnik, in čeprav ima duha in voljo, je hkrati tudi narava.*^[12] Z očetovsko skrbjo nas je papež Benedikt opozoril, naj priznamo, da je stvarstvo prizadeto *»kadar smo mi sami zadnja instanca, ko si vse prilaščamo in vse dobrine uporabljamo zgolj zase. Uničevanje stvarstva se začne takrat, ko nad seboj ne priznavamo nobene oblasti več, ampak vidimo le še sami sebe.*^[13]

Združeni v zaskrbljenosti

7. V besedah predhodnih papežev so povzeta razmišljanja številnih znanstvenikov, filozofov, teologov in predstavnikov javnih ustanov, ki so glede teh vprašanj doslej bogatili Cerkveno misel.

Pri tem ne smemo pozabiti, da so poleg katoliške tudi druge krščanske Cerkve in občestva – in tudi druga verstva – globoko zaskrbljena in intenzivno razmišljajo o vprašanjih, ki nas notranje vznemirjajo. Tu bi rad opozoril predvsem na vzor ekumenskega patriarha Bartolomeja, s katerim si deliva upanje v polno edinost Cerkve.

8. Patriarh Bartolomej govori predvsem o nuji, da se vsak kesa svojih dejanj, ki uničujejo planet. Ker namreč *»vsak od nas okolju povzroča drobne rane,«* smo vsi poklicani, da si priznamo *»svoj manjši ali večji vpliv na prispevek k razobličanju in uničevanju stvarstva.«*^[14] Svoja močna in trdna stališča pogosto ponavlja ter nas spodbuja in vabi, naj priznamo grehe proti stvarstvu. *»Ker ljudje uničujemo biotsko raznovrstnost božjega stvarstva; ker ljudje s prispevkom k podnebnim spremembam zmanjšujemo celovitost zemlje; ker ljudje nenadzorovano izsekavamo njene naravne gozdove in uničujemo njena mokrišča; ker ljudje onesnažujemo vodo, prst in zrak,«* Bartolomej zaključí: *»Vse to so grehi.«*^[15] Zato je *»zločin proti naravi tudi zločin proti nam samim in greh proti Bogu.«*^[16]

9. Bartolomej neprestano opozarja na etične in duhovne korenine okoljske krize. Vendar rešitve ne vidi v iskanju tehnoloških rešitev, ampak izpostavlja predvsem notranjo spremembo. V nasprotnem primeru bomo stalno reševali le posledice. Konkretno predlaga, naj

potrošništvo zamenjamo z odpovedjo, pohlep z velikodušnostjo, zapravljanje z radodarnostjo. Ta vzdržnost naj predvsem »pomeni naučiti se deliti, in ne zgolj odpovedati se. Gre za enega od jezikov ljubezni, ki se postopoma premika od tega, kaj hočem jaz, k temu, kaj Božji svet potrebuje. Gre za osvobajanje od strahu, lakomnosti in odvisnosti.«^[17]

Kristjani smo poleg tega poklicani, da »svet dojemamo kot zakrament občestva, kot način globalne povezanosti z Bogom in bližnjim. V ponižnosti smo prepričani, da se božje in človeško srečujeta hkrati v celovitosti božjega stvarstva in v najmanjšem prahu našega planeta.«^[18]

Sveti Frančišek Asiški

10. Okrožnice ne morem nadaljevati brez priljubljene podobe mojega vzornika. Ob izvolitvi za rimskega škofa sem si njegovo ime izbral kot vodilo in navdih. Prepričan sem, da je sveti Frančišek zgled odličnega skrbnika slabotnih in primer življenja celovite ekologije v pristnosti in radosti. Je zavetnik vseh, ki naravo raziskujejo in delajo na raznih področjih ekologije. Zelo je priljubljen pri nekristjanih. Posebej pa je cenil božje stvarstvo, reveže in zapuščene. Ljubil je in bil globoko ljubljen, predvsem zaradi svojega veselja, velikodušnosti in široko odprtega srca. Kot mistik in romar je živel v preprosti in čudoviti harmoniji z Bogom, bližnjimi, naravo in s samim seboj. Kaže nam, kako so med seboj neločljivo povezane skrb za naravo, pravičnost za reveže, dolžnosti do družbe in notranji mir.

11. Življenje svetega Frančiška priča, da je za celostno ekologijo potrebna odprtost do področij, ki presegajo matematiko ali biologijo. Potrebna je odprtost do osrednjega vprašanja, *kaj pomeni biti človek*.

Sveti Frančišek je kot zaljubljenec opazoval sonce, luno in drobne živali. Tako je nastala Hvalnica stvarstvu. Povezoval se je z vsemi stvarmi, pridigal cveticam in jih vabil, naj *»hvalijo in ljubijo Boga, kakor da bi bila razumna bitja.*«^[19] Njegov odnos do sveta je presegal razum in ekonomsko računico. Vsako stvar je dojemal kot sestro, s katero sta v naklonjenosti povezana. Čutil je klic, da skrbi za vse kar biva.

Njegov učenec sveti Bonaventura piše, da je bil *»prepričan v skupni izvor vsega, zato je spoštoval tudi najmanjše stvari in jih imenoval brate in sestre.*«^[20] Pri takem odnosu do sveta seveda ne gre za naivni romanticizem, ki bi nas zaslepil v naših odločitvah. Nasprotno. Ob občudovanju in spoštovanju lepot narave ter bratskim povezovanjem se naš odnos ne bo spreminjal v odnos oblastnika, potrošnika in izkoriščevalca dobrin, ki ne zmore obvladovati svojih kratkovidnih želja. In, če z vsemi bitji čutimo globoko povezanost, se bosta zmernost in skrbnost v nas pojavili sami od sebe. Sveti Frančišek uboštvu in skromnosti ni jemal kot neko navidezno askezo, ampak kot radikalno nasprotovanje miselnosti, da so vse stvari okrog nas zgolj predmeti uporabe in izrabe.

12. Sveti Frančišek nas v zvestobi Božji besedi vabi, naj naravo spoznavamo kot čudovito knjigo, po kateri nam Bog govori o svoji neskončni lepoti in dobroti: *»Zakaj iz velikosti in lepote ustvarjenih reči moremo s primerjanjem motriti njihovega Stvarnika.*«^(Mdr 13,5) *»Kajti od stvarjenja sveta naprej je mogoče to, kar je v njem nevidno, z umom zreti po ustvarjenih bitjih: njegovo večno mogočnost in božanskost.*«^(Rim 1,20)

Navdihnjen s temi besedami Svetega pisma si je Frančišek na samostanskem vrtu izprosil kos neobdelane zemlje. Tam je pustil rasti divje rastline, ki so jih lahko vsi občudovali in ob njih premišljevali o Bogu, stvarniku pristne lepote.^[21] Ta svet je bil zanj več kot le reševanje problemov. Postal je skrivnost veselja in hvaležnosti.

Moj poziv

13. Pozivam vas, da takoj začnemo varovati naš skupni dom. Celotno človeštvo kličem k združitvi prizadevanj za vzdržen in celovit razvoj. Prepričan sem, da je stanje mogoče spremeniti. Stvarnik nas ne bo zapustil. V svojem načrtu ljubezni ni obupal in ni mu žal, da nas je ustvaril. Ljudje smo naš skupni dom še vedno sposobni graditi skupaj.

Že takoj pa bi se rad zahvalil vsem, ki ste doslej na različne načine sodelovali pri varovanju domovanja, ki si ga delimo. Posebno zahvalo izrekam tistim, ki se za reševanje posledic okoljske krize trudijo na območjih, kjer živijo najbolj revni.

Vedeti moramo, da od nas spremembe zahtevajo predvsem mladi. Upravičeno se sprašujejo, kako si upamo govoriti o svetli prihodnosti, če zanemarjamo dejstva okoljske krize in trpljenje ljudi na robu družbe.

14. Pozivam k novim pogovorom o skrbi za prihodnost planeta. Okoljske težave, s katerimi se soočamo, imajo namreč vzroke v človekovih dejanjih. Ker zadevajo nas vse, moramo tudi v dialog reševanja stopiti vsi.

Ekološka gibanja imajo po vsem svetu že dolgoletno prakso. Nastale so številne organizacije, ki ljudem probleme jasno predstavijo. Žal so

mnogi poskusi reševanja okoljske krize razočarali. A razlog za neuspeh ni le v močnem nasprotovanju, ampak predvsem v splošni brezbržnosti.

Reševanje ovirajo tudi nekateri verniki: mnogi prezirajo dejanske težave, se obnašajo malomarno ali pa so ravnodušno vdani v slepo upanje, da nas bo rešila tehnologija. Potrebujemo novo univerzalno solidarnost. Južnoafriški škofje so zapisali, da *»bo za povrnitev škode, ki jo je človek povzročil Božjemu stvarstvu, potrebno vključiti talente vsakega človeka.«*^[22] Vsak od nas je Božje orodje, ki s svojimi izkušnjami in talenti lahko skrbi za stvarstvo v okviru svoje kulture in razmer.

15. Pričakujem, da bo ta okrožnica, ki je zdaj postala družbeni nauk Cerkve, prispevala k ozaveščanju o nujnosti izzivov, pred katerimi stojimo.

V besedilu bom najprej opisal različne poglede na sedanjo ekološko krizo. Povzetki rezultatov znanstvenih raziskav nam bodo služili kot podlaga za etični in duhovni razmislek, ki bo sledil. Nadaljeval bom z nekaterimi principi, ki izhajajo iz skupnega judovskega in krščanskega izročila. S tem želim pokazati na medsebojno povezanost v prizadevanjih za okolje. Nadalje bom skušal razkriti globlje vzroke sedanjega stanja, vendar ne le s prikazom posledic. S pomočjo te analize se bomo približali ekologiji, v katero večplastno povežem človekovo edinstveno vlogo v tem svetu in njegov odnos do stvarnosti, ki ga obdaja.

V luči teh ugotovitev bom predlagal nekaj konkretnih usmeritev za dialog in delovanje, ki zadevajo vsakogar izmed nas, in s katerimi bi morali vplivati na mednarodno politiko.

Ker se zavedam, da nobena sprememba ni možna brez motivacije in vzgoje, bom na koncu podal nekaj smernic za človekov razvoj, ki izhajajo krščanske duhovne izkušnje.

16. Čeprav snov v vsakem poglavju obravnavam na svoj način, vsakič na novo osvetljujem tudi pomembnejša vprašanja iz prejšnjega besedila. To zlasti velja za osrednje teme, ki jih okrožnica obravnava:

- globok notranji odnos med ubogimi in ranljivostjo planeta,
- prepričanje, da je vse v svetu medsebojno povezano,
- kritika novih paradigem in oblik moči, ki izhajajo iz tehnologije
- poziv k iskanju novega razumevanja ekonomije in razvoja,
- lastna vrednost vsakega bitja,
- humani smisel ekologije,
- nujnost iskrenega in poštenega dogovarjanja,
- resna odgovornost mednarodne in lokalne politike,
- nekulturno odmetavanje in
- predlog novega življenjskega sloga.

K tem temam in vprašanjem se bomo vedno znova vračali. Odgovori nanje bodo v besedilu postajali vse močnejši in jasnejši.

Prvo poglavje

KAJ SE DOGAJA PO NAŠEM DOMU

17. Včasih se teološke in filozofske refleksije o stanju človeštva zdijo nestvarne in dolgočasne. To velja še posebej takrat, kadar niso utemeljene z aktualnimi razmerami, oziroma iz zgodovine podobnih še ne poznamo. Preden nadaljujemo z razmišljanjem, kakšne pobude in izzive lahko vera prispeva svetu, bom zato na kratko predstavil, kakšne so v našem skupnem domu te razmere danes.

18. Hitre spremembe v družbi in na planetu so povezane s stopnjevanjem življenjskega tempa. Navadno rečemo, da se vse *rapidno* spreminja.

Čeprav so spremembe povsem običajen način delovanja zapletenih sistemov, je danes hitrost človekovih dejavnosti vse bolj v neskladju s počasnostjo procesov v naravi. Te hitre in neprestane spremembe tudi niso vedno usmerjene v skupno dobro in v vzdrževanje celostnega človeškega razvoja. Do določene mere so spremembe zaželeni. Vendar je zaskrbljujoče, da za vse večji del človeštva pomenijo slabšanje kakovosti življenja.

19. Del družbe začinja kritično presojeti obdobje nerazumnega zaupanja v napredek in povečevanja človekovih zmožnosti. Opažamo povečano občutljivost do problemov okolja in potrebo po večji skrbi za naravo. V stiski narašča iskrena zaskrbljenost nad dogajanjem na planetu.

Najprej si bomo pogledali – čeprav le nepopolno – vprašanja, zaradi katerih smo danes najbolj zaskrbljeni, in jih ne moremo več skrivati pod preprogo. Pri tem naš cilj ne bo kopičenje informacij ali potešitev radovednosti, ampak ozaveščenost, po kateri si bomo upali dogajanja v svetu vzeti k srcu kot osebno trpljenje. Iz tega nagiba bomo skušali pokazati, kako lahko vsak od nas prispeva k izboljšanju.

I. ONESNAŽEVANJE IN PODNEBNE SPREMEMBE

Onesnaževanje, odpadki in nekulturno odmetavanje

20. Nekateri *polutanti* nas ogrožajo neprestano. Zračni imajo na človeka najbolj širok vpliv. Predvsem med revnimi povzročajo na milijone prezgodnjih smrti. Ljudje lahko zbolijo že zaradi vdihavanja prevelikih količin dima, ki se pri kuhi ali ogrevanju sprošča iz kuriv.

Prav vse pa prizadenejo izpusti prometa in industrije, zlasti tisti, ki prispevajo k zakisanju zemlje in vode. Na nas vplivajo gnojila, insekticidi, fungicidi in drugi agrokemični proizvodi. In neredko se zaradi želje po velikih dobičkih kar ista tehnologija prikazuje tudi kot edina rešitev. Ni namreč zmožna sprejeti dejstva, da med stvarmi obstaja tudi drugačna mreža odnosov od tiste, ki jo uveljavlja sama. Z reševanjem ene težave tako tehnologija večkrat povzroči druge.

21. Omeniti moramo onesnaževanje, ki ga povzročajo odpadki, zlasti nevarni. Vsako leto jih proizvedemo na stotine milijonov ton. Mnogi so biološko nerazgradljivi. Gre za odpadke iz gospodinjstev, trgovin in gradbišč, pa tudi za medicinske, elektronske in industrijske ostanke, od

katerih so nekateri lahko strupeni ali radioaktivni. Zdi se, da se naš dom, planet Zemlja, vse bolj spreminja v velikansko odlagališče smeti. Nekateri starejši ljudje se z nostalgijo spominjajo lepote nekdanje pokrajine, ki jo danes prekrivajo smeti.

Industrijski odpadki in kemični proizvodi, ki jih uporabljamo v mestih in v kmetijstvu, se kopičijo v telesih prebivalcev, ki živijo v okolici proizvodnih obratov. Akumulacija strupov lahko poteka tudi v primerih, ko je raven strupene snovi sicer nizka. Težave žal pogosto začnemo reševati šele takrat, ko je človekovo zdravje že nepopravljivo prizadeto.

22. Problemi so tesno povezani s nekulturnim odmetavanjem. Ko nek predmet spremenimo v odpadke, s tem neposredno prizadenemo ljudi na robu družbe. Na primer, večino papirja zavržemo, namesto da bi ga reciklirali. Spregledali smo rešitve, ki že potekajo v naravi: rastline sintetizirajo hranilne snovi, ki so hrana rastlinojedim živalim; s temi se prehranjujejo mesojede. Oboje pa prispevajo organski gnoj, ki rastlinam omogoča novo rast. Človek pa pri industrijskih sistemih proizvodnje in potrošnje še ni v polnosti razvil procesov, s katerimi bi odpadke in ostanke ponovno uporabili. Krožnih modelov proizvodnje še ne poznamo, sploh pa ne takšnih, ki bi zagotavljali trajne vire vsem sedanjim in prihodnjim rodovom, oziroma skrajno omejili in uravnotežili rabo neobnovljivih virov. Precej na začetku smo pri uravnoteženi rabi surovin, njihovem učinkovitejšemu izkoristku, ponovni uporabi ali ustrezni predelavi. Nekulturno odmetavanje, ki škoduje našemu planetu, bi preprečili, če bi se s tem vprašanjem resno spoprijeli. Žal opažamo, da je napredek na teh področjih zelo počasen.

Podnebje kot skupno dobro

23. Podnebje je skupno dobro. Ta zapleten globalni sistem namreč vsem ljudem omogoča osnovne pogoje za življenje. Med naravoslovci obstaja široko soglasje, da njegovo segrevanje postaja zaskrbljujoče. Čeprav posamičnih povezav med pojavi ni mogoče znanstveno povsem utemeljiti, se zdi, da je nenehno dviganje morske gladine v zadnjih desetletjih povezano s porastom števila ekstremnih vremenskih pojavov.

Človeštvo mora spregledati, da je v boju proti segrevanju – ali vsaj proti človeškim vzrokom zanj – in za njegovo učinkovitost potrebno spremeniti življenjski slog proizvodnje in porabe. Res je, da obstajajo tudi drugi dejavniki, na primer dejavnost ognjenikov, spremembe zemeljske orbite in osi ali sončni cikel. Vendar številne raziskave dokazujejo, da je velik del globalnega segrevanja zadnjih desetletij posledica povečane koncentracije toplogrednih plinov človeškega izvora. Ogljikov dioksid, metan, dušikovi oksidi in drugi plini se sproščajo predvsem kot posledica človekovih dejavnosti. Njihova povečana koncentracija v ozračju preprečuje odboj sončnih žarkov nazaj v vesolje, kar povzroča dodatno segrevanje zemlje.

Zadeva je za reševanje še posebej problematična, ker vztrajamo na energetskega modelu razvoja, ki temelji na fosilnih gorivih. Razmere pa se dodatno poslabšajo zaradi vse pogostejših sprememb rabe tal, zlasti krčenja gozdov za potrebe kmetijstva.

24. Zaradi segrevanja ozračja se spreminja naravno kroženje ogljika. Ustvarja se drugačen krog, v katerem spremenjena razporeditev

osnovnih življenjskih virov, kot sta pitna voda in energija, vpliva na kmetijstvo predvsem v toplejših regijah. Ena od posledic je tudi zmanjševanje biotske raznovrstnosti.

Topljenje polarnega ledu in visokogorskih ledenikov lahko povzroči uhajanje nevarnega metana, razkrajanje doslej zamrznjenih organskih snovi pa pospeši emisije ogljikovega dioksida. Stanje dodatno poslabšuje izsekavanje tropskih gozdov, ki sicer pomagajo blažiti klimatske spremembe. Posledica onesnaževanja z ogljikovim dioksidom pa je tudi zakisanje oceanov, kar ogroža prehranske verige v morju.

Če se bodo trendi nadaljevali, bodo podnebne spremembe že v tem stoletju povzročile neprimerljivo uničenje ekosistemov z resnimi posledicami za vse. Velika težava bo predvsem dvig morske gladine. Četrtnina svetovnega prebivalstva in večina velemest namreč leži ob morski obali.

25. Podnebne spremembe so globalni problem z resnimi okoljskimi, družbenimi, gospodarskimi, prometnimi in političnimi posledicami. Človeštvu predstavljajo enega najbolj perečih izzivov.

Z najhujšimi težavami se bodo v prihodnjih desetletjih srečevale dežele v razvoju. Množice revnih živi na območjih, ki jih bo globalno segrevanje najbolj prizadelo. Njihovo preživetje je neposredno odvisno od zaloga naravnih dobrin in ekosistemskih storitev, kot so poljedelstvo, ribolov in gozdarstvo. Dejavnosti, ki bi jim omogočale prilagajanje na podnebne spremembe ali premagovanje katastrof, tam niso razvite. Tudi dostop do socialnega varstva je zelo omejen. Klimatskim spremembam se nadalje ne morejo prilagoditi nekatere vrste živali in rastlin. Zato se selijo drugam, kar vpliva na proizvodne vire najrevnejših. Ti so se potem – kljub zavedanju lastne negotovosti in negotovosti svojih otrok – prisiljeni seliti. Zaskrbljujoče je naraščanje

števila migrantov zaradi revščine, ki jo povzroča degradacija okolja. Mednarodne konvencije jim ne priznavajo statusa beguncev, zato brez pravnega varstva ostajajo prepuščeni sami sebi.

Žal se do teh tragedij, ki se dogajajo na vseh koncih sveta, obnašamo zelo brezbrizno. Beg pred soočenjem z dramo naših bratov in sester je očiten znak, da smo izgubili občutek odgovornosti do bližnjih, na katerem temelji vsaka civilizirana družba.

26. Marsikdo, ki si lasti naravne vire in ima v rokah gospodarsko ali politično moč, skrbi le za to, da bi problemi ostali skriti. Ob podnebnih spremembah si tako prizadevajo zmanjšati predvsem vidne posledice. Vendar je iz očitnih posledic jasno, da se bodo razmere le še slabšale, če se bomo držali sedanjih modelov proizvodnje in potrošnje. Zato moramo prednostno načrtovati zmanjšanje izpustov ogljikovega dioksida in drugih visoko onesnažujočih plinov. To bi lahko storili z menjavo fosilnih goriv za obnovljive vire energije.

Trenutno je raba čistih in obnovljivih virov energije po svetu majhna. Tudi tehnologija za njeno shranjevanje je še nerazvita. Čeprav nekatere države na tem področju beležijo velik napredek, rezultati še niso široko uporabni. Obstajajo sicer primeri uspešnih investicij v proizvodnjo in transport, kjer se zdaj porabi manj energije in surovin, ali v zgradbe, ki so po prenovi ali ob novogradnji visoko energetske učinkovite. Vendar so tovrstne dobre prakse še vedno daleč od splošne uporabe.

II. VPRAŠANJE VODE

27. Prekomerno izčrpavanje naravnih virov postaja velika težava. Vsi se zavedamo nevzdržno visoke potrošnje v bogati družbi zelo razvitih držav. Zapravljjanje in odmetavanje je doseglo nezaslišano raven. Izkoriščanje planeta je preseglo vse sprejemljive meje, problema revščine pa še nismo rešili.

28. Najpomembnejše vprašanje je čista pitna voda, ki je nepogrešljiva za življenje ljudi ter ohranjanje kopnih in vodnih ekosistemov. Viri sladke vode so potrebni za zdravstvo, kmetijstvo in industrijo. Doslej vode večinoma ni primanjkovalo. V zadnjem obdobju pa potrebe na mnogih območjih presegajo uravnoteženo oskrbo, kar lahko vodi v dramatične kratkoročne in dolgoročne posledice. Nekatera velemesta, ki potrebujejo veliko vode, se že soočajo z obdobji pomanjkanja. V kritičnih trenutkih namreč zaloge vode niso vedno nepristransko porazdeljene.

Pomanjkanje vode je pereče predvsem v Afriki, kjer velika večina prebivalstva sploh nima dostopa do zdrave pitne vode. Območja so prizadeta zaradi suš, ki otežujejo pridelavo hrane.

Na eni strani imamo torej območja z bogatimi zalogami vode, na drugi pa veliko pomanjkanje.

29. Zelo resno težavo predstavlja tudi kakovost vode, ki je dostopna revnim. Zaradi nezdrave vode ljudje umirajo. Pogoste so bolezni, ki jih povzročajo patogeni mikrobi in kemične snovi v onesnaženi vodi. Pomemben razlog trpljenja in smrtnosti otrok sta na primer griža in kolera, ki se pojavita prav zaradi slabe higiene in neustrezne oskrbe z

vodo. V državah brez ustreznih predpisov in nadzora, podzemne vodne vire lahko ogroža onesnaženje, ki ga povzročajo rudarstvo, kmetijstvo in industrija. A ne gre le za vprašanje industrijskih odpadkov. V reke, jezera in morja namreč še kar odtekajo tudi detergenti in kemična sredstva, ki jih splošno uporabljamo povsod po svetu.

30. Kakovost razpoložljive vode se nenehno znižuje. Hkrati so ponekod opazne težnje zasebnikov, da bi si kljub občutljivosti zalog te dobrine prilastili in jih podvrgli zakonitostim tržnih procesov. Ker je od vode odvisno preživetje ljudi in uveljavljanje drugih človekovih pravic, je dostop do pitne in varne vode dejansko bistvena, temeljna in univerzalna pravica. To pravico smo dolžni omogočiti tudi revnim. Če nimajo dostopa do pitne vode, jim je v bistvu kratena pravica do življenja. To pa pomeni, da jim zanikamo neodtujljivo človeško dostojanstvo.

Ta dolg bi lahko revnim delno poravnali z večjim vlaganjem v preskrbo s čisto vodo in primernim odvajanjem ali čiščenjem odpadnih voda. Dejstvo je namreč, da voda ni vse bolj onesnažena le v razvitih državah, ampak tudi državah v razvoju, ki so sicer bogate z vodnimi viri.

Ker se ljudje očitno ne zavedajo resnosti svojega obnašanja in velike neenakosti, problemi vode delno zadevajo tudi področja vzgoje in kulture.

31. Pomanjkanje vode bo povzročilo dviganje cen hrane in vseh izdelkov, ki so odvisni od njene uporabe. Posamezne raziskave zato že desetletja svarijo pred nevarnostjo pomanjkanja vode, ki se bo pojavila, če ne bomo ukrepali. Okoljske posledice bi lahko prizadele milijarde ljudi.

Hkrati obstaja nevarnost, da se nesoglasja glede nadzora nad pitno vodo med velikimi svetovnimi podjetji sprevržejo v razlog za širše konflikte tega stoletja.^[23]

III. ZMANJŠANJE BIOTSKE RAZNOVRSTNOSTI

32. Ekonomija, trgovina in proizvodnja siromašijo naravne vire predvsem zaradi težnje po hitrem dobičku. Krčenje obsežnih gozdov na primer povzroča zmanjševanje števila vrst, ki bi se morda v prihodnosti izkazale kot pomemben vir ne le za prehrano, ampak tudi za zdravila in druge koristi. Različne vrste so nosilke genov, ki bi lahko postali ključni vir reševanja potreb človeštva ali okoljskih problemov.

33. Vendar ni sprejemljivo, da v drugih živih bitjih vidimo zgolj sredstva za izkoriščanje. Ne smemo pozabiti, da imajo tudi svojo lastno vrednost. Vsako leto izgine na tisoče rastlinskih in živalskih vrst, ki jih ne bomo nikoli poznali. Ker so za vedno izgubljene, jih naši otroci ne bodo mogli spoznati.

Večina vrst danes izumre kot posledica človekovih dejavnosti. Končno, na tisoče vrst prav zaradi nas ne bo moglo slaviti Boga s svojim zemeljskim obstojem, niti nam izraziti sporočila svojega namena. Za taka dejanja nimamo pravice.

34. Večina ljudi se vznemiri ob novicah o izumrtju sesalcev ali ptičev. Seveda, gre za atraktivne vrste. A ob tem spregledamo, da so za delovanje ekosistemov potrebne tudi glive, alge, črvi, žuželke, plazilci in nešteto vrst mikroorganizmov. Nekatere redke vrste, ki jih običajno

niti ne opazimo, igrajo ključno vlogo pri vzdrževanju naravnega ravnovesja.

Človek je seveda dolžan ukrepati, če ga ogroža neživa narava. Vendar je danes število posredovanj v zapleteno stvarnost narave vse pogostejša. Ob tem se kaže, da je vedno več ukrepov potrebnih zato, ker katastrofe povzroča človek. Naša prisotnost tako postaja še bolj vsemogočna, hkrati pa vključuje vse več tveganj, ki jih intervencije potegnejo za sabo. Ustvarja se začaran krog, v katerem človekovo posredovanje in reševanje problema položaj le še poslabša.

Vzemimo primer ptic in žuželk, ki izumirajo zaradi uporabe agrokemičnih pripravkov. Te živali so bile prvotno koristne za poljedelstvo, vendar bo zdaj njihovo izginjanje potrebno nadomestiti z drugo tehnologijo, ki pa bo verjetno spet prinesla novo stransko škodo.

Napori znanstvenikov in tehnologov, ki skušajo reševati probleme, ki jih ustvarja človek, so vsekakor vredni pohvale in občudovanja. A zdi se, da človekovi posegi – pogosto v službi dobička in potrošništva – dejansko veliko prispevajo k siromašenju zemlje, na kateri živimo. Ta postaja revnejša in grša. Ob tehnološkemu napredku in neomejenim možnostim potrošnje, je tako zemlja vse bolj opustošena in siva. Očitno se slepimo, da lahko neponovljivo in nenadomestljivo lepoto zamenjamo z drugo, ki jo bomo ustvarili sami.

35. S presojami vplivov na okolje navadno analiziramo vplive na tla, vodo in zrak. Marsikdaj pri tem spregledamo potrebo po poglobljenih študijah sprejemljivosti za biotsko raznovrstnost. Zdi se, da nam izguba populacij živali ali rastlin ni pomembna. Vendar moramo vedeti, da široki koridorji avtocest, plantaže, raznovrstne ograde, jezovi akumulacijskih jezer in druge obsežne zgradbe živemu svetu zasedejo življenjski prostor. Včasih njihove habitate tako razkosajo, da živalim onemogočajo svobodno gibanje in naravno preseljevanje, kar lahko za

nekatero vrsto pomeni tudi izumrtje. Seveda obstajajo alternative, na primer ustvarjanje bioloških koridorjev, ki delno olajšajo posledice. A tako pozornost do drugih bitij zmorejo le redke države. Marsikdaj bi se lahko neravnovesju v ekosistemu izognili že s tem, da bi pri komercialnem izkoriščanju nekaterih vrst več pozornosti posvečali njihovi naravni rasti in razmnoževanju.

36. Smiselna skrb za ekosisteme je lahko le dolgoročna. Zato se tisti, ki jih zanima hiter in lahek dobiček, seveda ne zavzemajo za njihovo varovanje. Vendar je škoda, ki jo povzroča taka sebična malomarnost, veliko večja od gospodarske koristi, ki jo morda s tem pridobimo.

Vrste, ki izumirajo ali jih resno ogrožamo, predstavljajo vrednote, ki presegajo vsakršno ceno. In če mislimo, da smemo visoke dobičke pridobivati na račun sedanjih in prihodnjih rodov, ki bodo za uničeno okolje plačevali, v bistvu na tiho podpiramo nepravico.

37. V zadnjem obdobju nekatere države ustanavljajo suhozemske in morske rezervate. Neredko so v njih prepovedani vsakršni človekovi posegi. Strokovnjaki izpostavljajo, da so taka zavarovana območja potrebna predvsem tam, kjer je biotska raznovrstnost visoka, kjer živijo endemične in redke vrste, ali organizmi, ki jih je sicer težko učinkovito varovati. Ponekod območja zavarujejo zaradi njihovega izjemnega pomena za ves svet, ali pa zato, ker so v njih obsežne zaloge vode, ki zagotavlja preživetje različnim oblikam življenja.

38. Ob tem velja posebej spomniti na pomen biotske raznovrstnosti porečij Amazonke in Konga, ki predstavljata pljuča našega planeta, ter

na podzemne vode in ledenike. Vemo, da imajo vsi ti kraji za planet in za prihodnost človeštva zelo velik pomen.

Če pomislimo na biotsko raznovrstnost v ekosistemih tropskih gozdov, je njeno zapletenost skoraj nemogoče popolnoma spoznati. Zato ob posegih – na primer požigu ali obsežnih posekih ob kultiviranju za kmetijske potrebe – v nekaj letih izginejo številne vrste. Območja se potem pogosto spremenijo v suho pustinjo.

Upravljanje zavarovanih območij mora biti uravnovešeno. Računati je treba z velikimi mednarodnimi ekonomskimi interesi, ki lahko pod pretvezo zaščite narave ogrožajo suverenost tamkajšnjih držav. Dejansko obstajajo *»predlogi internacionalizacije Amazonije, ki pa služijo zgolj gospodarskim interesom mednarodnih korporacij.«*^[24]

Zato so hvalevredna prizadevanja mednarodnih organizacij in ustanov civilne družbe, ki ljudi ozaveščajo in kritično presojujejo delovanje oblasti. Njihov namen je, da bi vlade v svojih državah izpolnjevale svojo neprenosljivo dolžnost ohranjanja okolja in naravnih virov, in da ne bi popuščale prikritim lokalnim ali mednarodnim interesom.

39. Ob menjavi naravnih gozdov z drevesnimi plantažami je predhodna presoja vplivov le redko obvezna. A prav taki posegi, kjer se posadi veliko enakih primerkov ene neprilagojene vrste, lahko povzročijo resno spremembo biotske raznovrstnosti. Podobno se prvotna raznolikost življenja spremeni v mokriščih, ki jih kultivirajo v kmetijske površine. Problem je posebej pereč ob izlivih velikih rek in v obmorskih lagunah, na primer v ogroženih ekosistemih mangrova močvirij.

40. Največ vode na planetu je v oceanih, v katerih živijo zelo raznolika živa bitja. Nekatera so ogrožena še preden jih spoznamo.

Morsko življenje v izlivih rek, obalnih jezerih, morjih in oceanih – s katerim se med drugim prehranjuje tudi velik del človeštva – je prizadeto zaradi nenadzorovanega ribolova. Tam številčnost nekaterih vrst zmanjšuje zlasti selektivni način ribolova, pri katerem mnogi ribiči še kar vztrajajo. Gre za postopek, pri katerem velik del ulova zavržejo.

Posebej pa so ogroženi majhni in spregledani morski organizmi, na primer planktonske vrste, ki so neredko ključni člen v morskih prehranjevalskih verigah. Od njih so končno odvisne tudi vrste, ki jih ljudje uporabljamo za prehrano.

41. Posebnost tropskih in subtropskih morij so koralni grebeni. Na njih so doslej odkrili več kot milijon različnih vrst organizmov, med drugim ribe, rake, mehkužce, spužve in alge. Lahko jih primerjamo z obsežnimi tropskimi gozdovi na kopnem. Mnogo koralnih grebenov danes ne raste več ali pa propadajo: »*Kdo je spremenil čudoviti morski svet v podvodna pokopališča, oropana življenja in barv?*«^[25] To izumiranje je v veliki meri posledica odplak, ki v morje pridejo zaradi izsekavanja gozdov, monokulturnega poljedelstva, industrije in uničujočih načinov ribolova, kot sta uporaba cianida ali razstreliva.

Primer koralnih grebenov kaže, da obstajajo posegi v naravo, pri katerih posledice niso neposredno očitne. Človekovo izkoriščanje naravnih virov na kopni zemlji se namreč na koncu tragično odraža na dnu oceanov.

42. Spodbujati bo treba raziskave, ki imajo za cilj celovito razumevanje delovanja teh svetovno pomembnih ekosistemov, in ob tem analitsko

upoštevati vso njihovo dinamiko. Ob raziskavah je seveda treba vsako bitje obravnavati z spoštovanjem in občudovanjem, saj smo vsi medsebojno soodvisni in smo dolžni za vse odgovorno poskrbeti. Če bodo pripravljene podrobne sezname vrst, ki v teh ekosistemih živijo, bo mogoče razviti programe in strategije za varstvo. Posebna pozornost pa naj bo namenjena vrstam, ki so že tik pred izumrtjem.

IV. KAKOVOSTI ČLOVEKOVEGA ŽIVLJENJA IN RAZPAD DRUŽBE

43. Človek je s svojimi darovi in dostojanstvom tudi bitje tega sveta. Ima pravico živeti in biti srečen. Ob obravnavi posledic propadanja okolja, zgrešenih razvojnih modelov in nekulturnega odmetavanja je zato nujno, da podrobneje pogledamo še vplive teh posledic na življenje ljudi.

44. Danes se na primer srečujemo s nesorazmernim in nenadzorovanim širjenjem velemest, ki z zdravstvenega vidika postajajo neprimerna za življenje. Poleg strupenih izpustov, so vse pogostejše težave povezane z mestnim kaosom, neurejenim prometom ter vidnim in slušnim onesnaževanjem. Številna mesta so postala velike in neučinkovite strukture, ki nadpovprečno trošijo vodo in energijo. Celotne nekatere nedavno zgrajene soseke so prenatrane in neurejene, v njih pa primanjkuje zelenih površin.

Pravo življenje prebivalcev tega planeta ni bivanje sredi betona, asfalta, stekla in kovine, ampak telesni stik z naravo.

45. Zaradi privatizacije je ponekod v mestih in na podežlju onemogočen ali omejen dostop do naravnih lepot. Vemo sicer, da so v nekaterih krajih nastale *ekološke* soseske, a imajo vanje možnost dostopa le izbrani. Te so urejene tako, da vanje ne vdirajo motnje, ki bi vplivale na umetno ustvarjeni mir. Tako vse pogosteje vidimo lepa, varna in skrbno urejena zelena naselja, ki pa se izrazito razlikujejo od bolj skritih obrobnih predelov, v katerih živijo ljudje, ki jih je družba izločila.

46. Zaradi globalnih sprememb se je spremenila tudi družba. Očitni so negativni vplivi tehnoloških inovacij na zaposlovanje. Povečuje se socialna izključenost, opazna je neenaka dostopnost do energije in drugih javnih uslug ter družbena razslojenost. Naraščajo nasilje in nove oblike družbenih pritiskov, trgovina z mamili, poraba mamil med mladimi in osebna izgubljenost.

Vsi ti znaki kažejo, da rast zadnjih dveh stoletij ni vodila v celosten napredek in izboljšanje kakovosti življenja. Nekateri od naštetih vplivov so hkrati odraz dejanskega propada skupnosti, v kateri so se neopazno raztrgale družbene vezi.

47. Ob vsem tem narašča še dinamika javnih medijev in digitalnega sveta, ki ne spodbuja človeških vrlin modrega življenja, globokega razmišljanja in velikodušne ljubezni. Zdi se, da bomo ob zmedi informacij pozabili na ideje vseh velikih mislecev človeštva. Zato se moramo potruditi, da sredstva javnega obveščanja ne vi več ogrožala civilizacijskega bogastva, ampak bi postala vir novega kulturnega razvoja.

Pravih modrosti, ki so sad notranje refleksije, dialoga in plemenitega medčloveškega sobivanja, namreč ni mogoče pridobiti s kopičenjem

podatkov. Kopičenje nas prej zapelje v prenasičenost in zmedo, ki je neke vrste umska onesnaženost, kjer žive stike s sočlovekom, vključno z izzivi, ki jih ti prinašajo, postopno nadomestimo s posredno spletno komunikacijo. Pojavi se nova vrsta čustev, kjer pozornosti ne usmerjamo v ljudi ali naravo, ampak v naprave in zaslone, ob katerih so stiki povsem brezosebni.

Mediji nam danes res omogočajo enostavno komunikacijo ter izmenjavo mnenj in občutkov. Vendar pa nam včasih tudi preprečujejo neposreden stik z bolečino, strahom ali veseljem sočloveka, ki jo celovito zaznamo ob osebni izkušnji. Ob tem smo upravičeno zaskrbljeni, saj se ob obilju možnosti medijskih storitev pogloblja nezadovoljstvo porušenih medsebojnih odnosov in uničujoča osamljenost.

V. GLOBALNA NEPRAVIČNOST

48. Človekovo okolje se vedno slabša skupaj z naravnim okoljem. Zato vzrokov v naravi ne moremo spremeniti, če se sočasno ne posvetimo vzrokom, ki so povezani s propadanjem človeka in človeške družbe. A dejstvo je, da slabšanje stanja okolja in družbe najhujše prizadene najbolj ranljive prebivalce planeta: *»Vsakodnevna izkušnja in znanstvene raziskave kažejo, da posledice večine negativnih vplivov na okolje najhujše prizadenejo najrevnejše.«*^[26] Na primer, izčrpavanje ribjih zalog prizadene predvsem tiste, ki živijo od malega ribolova in nimajo alternativnega vira preživljanja. Onesnaževanje vode prizadene najrevnejše, ki si ne morejo kupovati ustekleničene vode, višanje morske gladine pa ogroža obubožane priobalne prebivalce, ki nimajo možnosti za preselitev. Vpliv sedanjega neravnotežja se kaže še v zgodnji smrtnosti mnogih revnih, v nesporazumih, ki jih povzroča

pomanjkanje virov, in številnih drugih težavah, o katerih se na globalni ravni običajno redko razpravlja.^[27]

49. Potrebno je opozoriti, da se premalo zavedamo problemov ljudi, ki so iz družbe izključeni: milijarde, ki predstavljajo večino prebivalcev planeta. Običajno so sicer omenjeni v političnih in gospodarskih razpravah, vendar se pogosto zdi, da so njihovi problemi nekakšen okrasek, skorajda privesek brez navedenih rešitev. Neredko jih obravnavajo kot nujno a nepomembno kolateralno dolžnost, pri izvedbi načrtovanih akcij pa potem ostanejo povsem v ozadju.

Razlog za tako obravnavo deloma odseva dejstvo, da mnogi strokovnjaki, oblikovalci javnega mnenja, mediji in centri moči živijo daleč stran, v izoliranih urbanih območjih, v katerih imajo le malo neposrednega stika z dejanskimi problemi. Njihovo življenje in razmišljanje izhajata iz udobja, ki jim je omogočeno zaradi visoke ekonomske razvitosti, in iz možnosti dobrega življenja, ki močno presega stopnjo večine svetovnega prebivalstva. Pomanjkanje fizičnega stika in nepoznavanje teh kontrastnih razmer, ki nastajajo ob necelovitih zasnovah naših velemest, nas zapeljejo v pristranske analize in v miselnost, pri kateri del resničnosti ostane prikrit. Takšno retoriko pogosto zasledimo pri »zelenih« razpravah.

Vendar si moramo danes priznati, da je vsak resen ekološki pristop vedno tudi družben pristop, kjer je v razprave o okolju vključena pravičnost, in v kateri se krik zemlje sliši enako kot krik revnih.

50. Ob razmišljanju, kako bi svet lahko postal drugačen, nekateri – namesto da bi reševali težave revežev – poudarjajo velik pomen zmanjševanja natalitete. Na države v razvoju vse pogosteje pritiska mednarodna javnost, ki ekonomsko pomoč pogojuje z določeno

politiko »reproduktivnega zdravja« . Vendar, *»če je res, da neenakomerna porazdelitev prebivalstva in virov, ki so na voljo, ustvarja ovire za razvoj in vzdržno rabo okolja, je treba priznati, da se demografska rast povsem sklada s celostnim in solidarnim razvojem.«*^[28] Če za probleme krivimo demografsko rast in ne skrajnega in selektivnega potrošništva izbrancev, se z resničnimi problemi še nismo začeli ukvarjati. S tem pravzaprav le opravičujemo sedanji model delitve dobrin, kjer si manjšina jemlje pravico trošiti preko meja, pri tem pa ne pomisli, da planet niti odpadkov ne bi prenesel, če bi se tak model razširil na vse človeštvo. Poleg tega vemo, da zavržemo približno tretjino pridelane hrane, *»če hrano vržeš stran, je enako, kakor da bi jo ukradel s siromakove mize.«*^[29]

Neenakomerni poseljenosti moramo vseeno posvečati ustrezno pozornost na državnih in svetovni ravni. Širitev porabništva bi namreč privedlo do težav na regionalni ravni, kar bi vplivalo na povečano onesnaževanja narave, gostejši promet, več težav z odpadki, pomanjkanje virov in splošno znižanje kakovosti življenja.

51. Neenakost ne vpliva le na posameznike, ampak tudi na države. Zato moram spregovoriti o etiki v mednarodnih odnosih. Pri tem izstopa problem odnosa med globalnim Severom in Jugom, med katerima obstaja »ekološki dolg«, povezan z ekonomskim neravnovesjem. Ta ima vpliv na naravo in se kaže v nesorazmerni izrabi naravnih virov, ki so si jih v preteklosti prilastile nekatere države. Izvoz surovin z držav Juga za potrebe industrijsko razvitega Severa je povzročal škodo na lokalni ravni, na primer onesnaženje z živim srebrom ob rudnikih zlata ali prisotnost žveplovega dioksida na območjih rudnikov bakra. Na ravni celotnega planeta bo zato nujno treba ovrednotiti onesnažene izpuste plinov, ki so se v ozračju akumulirali dve stoletji, danes pa vplivajo na stanje globalnega okolja.

Zaradi segrevanja, ki ga s preveliko potrošnjo povzročajo nekatere bogate države, se posledice kažejo v najrevnejših območjih sveta, posebno v Afriki, kjer tako povzročena suša dela težave predvsem poljedelstvu. Razvite države dodatno škodujejo državam tretjega sveta z izvozom strupenih trdnih in tekočih odpadkov ter izvozom onesnažujočih dejavnosti, ki jih podjetja v državah, v katerih ustvarjajo kapital, ne smejo izvajati. *»Ugotavljamo, da na ta način delujejo multinacionalke, ki tukaj delajo tisto, kar v svojih razvitih državah – ali v tako imenovanem prvem svetu – nikakor ni dovoljeno. Splošna praksa je, da po zaprtju dejavnost in umiku, ljudem in okolju pustijo za seboj škodo, na primer brezposelnost, opustela naselja, izčrpane naravne vire, izsekane gozdove, osiromašena polja in krajevno živinorejo, opuščene jame odprtih rudokopov, razkopane griče, onesnažene reke in morda kakšno družbeno dejavnost, ki je po njihovem odhodu ni mogoče več vzdrževati.«*^[30]

VI. POČASNA ODZIVNOST

52. Kot vemo, se je danes *zunanji finančni dolg* revnih dežel uveljavil kot nekakšen kontrolni mehanizem. Pri *ekološkem dolgu* pa do tega mehanizma ni prišlo. Države v razvoju, v katerih se nahajajo najpomembnejši biosferni viri, na račun lastne sedanjosti in prihodnosti namreč še vedno podpirajo razvoj najbogatejših. Čeprav je zemlja na revnem Jugu rodovitna in večinoma neonesnažena, perverzna struktura trgovskih odnosov in lastništva ovira postopke, s katerimi bi si revni domačini uredili lastništvo dobrin in virov, ki so nujni za življenje. Razvite države morajo zato nujno prispevati k odpravi tega dolga tako, da korenito zmanjšajo potrošnjo energije iz neobnovljivih virov, in v državah, ki to najbolj potrebujejo, podprejo razvoj politike in programov vzdržnega razvoja. Najbolj revna območja in države namreč

same niso zmožne uvajati novih modelov, s katerimi bi zmanjševali škodljive vplive na okolje. Manjka jim tako znanja za razvoj potrebnih procesov, kot tudi sredstev za pokrivanje stroškov.

Neprestano moramo opozarjati, da bogate dežele nosijo drugačno odgovornost za posledice podnebnih sprememb kot revne. Škofje Združenih držav Amerike so dobro zapisali, da je v razpravi, »v kateri pogosto prevladujejo interesi najmočnejših, treba večjo pozornost nameniti potrebam revnih, slabotnih in ranljivih.«^[31] Povečati je torej treba zavest, da smo vsi člani ene same človeške družine. Pri tem politične meje in družbene razlike ne morejo biti razlogi, za katere bi se smeli skrivati. Za globalizacijo brezbriznosti v tem svetu ni prostora.

53. V nastalih razmerah sestra zemlja ječi skupaj z vsemi zapostavljenimi po svetu. Njihov krik od nas zahteva, da ravnanje spremenimo. Naš skupni dom namreč ni bil še nikoli tako zlorabljen in prizadet kot v zadnjih dveh stoletjih. Zato smo poklicani, da postanemo orodje v rokah Boga Očeta, in tako omogočimo, da naš planet spet postane tak, kakršen je bil ob stvarjenju načrtovan, in bo uresničeval božji načrt miru, lepote in polnosti.

Pri tem uresničevanju se takoj pojavi problem. Namreč, za soočenje s tako krizo še nismo razvili takšne kulture, ki bi nas vodila v ustrezno izpolnjevanje potreb sedanjih generacij in hkrati ne bi škodovala prihodnjim. Jasne in nedotakljive pravne omejitve za varstvo narave bo zato treba nujno vzpostaviti preden bo nastajajoča tehnoeekonomska oblast poleg politike spodkopala tudi svobodo in pravičnost.

54. Opozoriti moramo, da se mednarodna politika prepočasi odziva. Zaradi njene podrejenosti tehnologiji in denarju, so srečanja o okolju na svetovni ravni neuspešna. Preveč je parcialnega iskanja koristi.

Ekonomski interes hitro nadvlada skupno dobro. Interesne skupine s pomočjo manipulacije podatkov poskrbijo, da sklepni dokumenti njihovih projektov ne prizadenejo. V tem smislu Dokument iz Aparecida zahteva, naj *»pri poseganju v naravne vire ne prevladajo interesi ekonomskih skupin, ki vire za življenje nerazumno uničujejo.«*^[32] V taki povezavi med ekonomijo in tehnologijo je bistvu prezrto vse, kar ne prinaša takojšnje koristi. Največ, kar lahko ob tem pričakujemo, so lepo zveneče besede, redke človekoljubne dejavnosti in površinsko razkazovanje prijaznosti do okolja. Ob tem je vsak poskus nekaterih družbenih skupin, ki želijo zadeve urediti, označen kot motnja, ki jo povzročajo zasanjani romantiki, ali kot ovira, ki jo je treba obiti.

55. Kljub temu se nekatere države pri razvijanju učinkovitega nadzora in boja proti korupciji zelo trudijo. Tudi v javnosti postopno narašča ekološka zavest. Vendar to ne zadostuje za spremembo škodljivih navad potrošništva, ki se, namesto da bi jih omejevali, le še dodatno širijo. Naj kot primer navedem naraščajočo uporabo in vse večjo moč klimatskih naprav. Trg sam – v iskanju hitrega dobička – stalno spodbuja povpraševanje po teh napravah. Zunanji opazovalec bi nad takšnim obnašanjem človeka do sveta gotovo začudil, saj neredko dajemo vtis, da sami sebe uničujemo.

56. Delovanje sedanjega globalnega sistema, v katerem prevladujejo špekulacije in iskanje denarnih rent, proglašajo kot upravičenega predvsem gospodarsko močni dejavniki. Pri tem zanemarjajo vse okoliščine, še zlasti pa posledice za človekovo dostojanstvo in naravo. Tako se jasno kaže tesna povezanost med uničevanjem okolja, propadanjem etike in človeštva. Mnogi se tovrstnih nemoralnih dejanj ne bodo nikoli zavedli, saj jim zmeda sedanjosti onemogoča spoznati,

da je naš svet dejansko omejen in minljiv. Danes postaja očitno, da je »vse, kar je slabotno, tudi okolje, brez obrambe pred interesi pobožanstvenega trga, ki so postali najvišje pravilo.«^[33]

57. Povsem lahko se zgodi, da bodo po izčrpanju nekaterih naravnih virov pod različnimi – na videz plemenitimi – pretvezami nastale razmere za nove vojne. Vojna vedno povzroča veliko škode naravnim in kulturnim bogastvom, tveganje pa se še poveča ob uporabi jedrskega in biološkega orožja. »Kljub temu, da mednarodni sporazumi prepovedujejo kemično, bakteriološko in biološko vojno, se po laboratorijih nadaljujejo raziskave in razvoj novih orožij, ki lahko spremenijo naravno ravnotežje.«^[34]

Od politikov zato zahtevamo bolj učinkovito preprečevanje in odpravljanje okoliščin, ki bi lahko privedle do novih konfliktov. Žal politiko še vedno obvladujejo finančni interesi in za ustrezno načrtovanje manjka potrebne širine. Ali ni neverjetno, da nekomu več pomeni biti na oblasti, ne glede na popolno nesposobnost, kot to, da bi se v zgodovino zapisal s sposobnostmi uspešnega ukrepanja, ko je bilo to najbolj potrebno?

58. V nekaterih državah pri izboljšanju stanja okolja beležijo pozitivne rezultate. Na primer očistijo reke, ki so jih desetletja onesnaževali, obnavljajo avtohtone gozdove, s pomočjo okoljskih projektov oplešajo pokrajino, gradijo skladno in okusno oblikovane zgradbe, napredujejo v pridobivanju čiste energije in uvajajo izboljšave javnega prevoza. Njihovi dosežki sicer ne rešujejo svetovnih problemov, kažejo pa na to, da je človek zmožen delati dobro. Ker je bil ustvarjen za ljubezen, se kljub mnogim omejitvam v njem še vedno porajajo nagibi plemenitosti, nesebičnosti in prizadevnosti.

59. A sočasno je v porastu tudi površinska in ponarejena ekologija, kjer pa se v jedru ohranja samozadostnost in brezбриžna neodgovornost. Kot je v času globokih kriz običajno, pogumno odločanje zamenjamo s skušnjavo, da so razmere preveč nejasne in zato nerešljive.

Ob površnem opazovanju bomo morda res videli zgolj najbolj očitne posledice onesnaženosti in propadanja. Zdelo se nam bo morda, da stanje ni tako resno, in da bo planet še dolgo časa lahko obstal. S takim izmikanjem pred odgovornostjo opravičujemo sedanji slog življenja, proizvodnje in potrošnje. Gre za značilno psihično reakcijo, ko se človek samouničujočim razvadam ne želi odpovedati. Pretvarjamo se, da problemov ne vidimo. Skušamo se jim izogniti tako, da pomembne odločitve stalno odlagamo in se obnašamo, kot da se ne more nič zgoditi.

VII. RAZNOLIKOST POGLEDOV

60. Iz doslej navedenega je razvidno, da so se o razmerah in možnih rešitvah razvili različni pogledi in mnenja. Tako nekateri za vsako ceno uveljavljajo mit o napredku. Trdijo, da bo mogoče ekološke probleme rešiti z novimi tehnološkimi pristopi, kjer etika in globoke spremembe ne bodo potrebne. Drugi zagovarjajo mišljenje, da človeška vrsta z vsemi svojimi dejavnostmi predstavlja za globalni ekosistem nevarno grožnjo, in bi zato bilo najbolje zmanjšati njeno številčnost ali ji preprečiti vsako delovanje.

Ker tako različnih skrajnosti ni mogoče poenotiti, bo treba poiskati vmesne rešitve. Razviti je potrebno scenarije, ki bi služili kot osnova za dialog. Z dialogom bi potem prišli do najbolj celovite rešitve.

61. Cerkev na mnoga konkretna vprašanja nima dokončnih odgovorov. Sprejema dejstvo, da je treba poslušati in spodbujati pošteno razpravo med strokovnjaki, in ob tem spoštovati različne poglede. Lahko iskreno ugotovimo in soglašamo, da smo naš skupni dom precej pokvarili. Vseeno nas navdaja upanje, da rešitev vedno obstaja, da je smer vedno mogoče spremeniti, in da za reševanje problemov vedno lahko nekaj storimo. Prelomna točka se že kaže.

Vendar moramo vedeti: globalnih problemov ni mogoče obravnavati ločeno. Uničujoče spremembe v naravi se enako odražajo v družbeni ali finančni krizi. Ponekod so razmere izredno kritične. In ne glede na katastrofe, ki se že pojavljajo, je jasno, da je sedanji globalni sistem nevzdržen v več pogledih. Predvsem pa smo pozabili na smisel človeka in njegove vloge, in *»če le bežno preletimo naš planet, bomo jasno spoznali, da je človek razočaral Boga v njegovih pričakovanjih.«*^[35]

Drugo poglavje

EVANGELIJ PO STVARSTVU

62. Zakaj naj bi v dokumentu, v katerem nagovarjam vse ljudi dobre volje, govorili o veri? Seveda se zavedam, da mnogi politiki in filozofi odločno zavračajo idejo o Stvarniku. Nekateri jo imajo za tako nepomembno, da kot iracionalno zavračajo tudi vse bogastvo, ki ga lahko religije nudijo ekologiji in v podporo celostnega razvoja človeštva. Drugi na verstva gledajo kot na subkulturo, ki jo je pač treba tolerirati.

Vseeno menim, da lahko znanost in vera – kljub različnim pogledom na realnost – vstopita v plodovit dialog.

I. LUČ, KI JO NUDI VERA

63. Glede na zapletenost ekološke krize in množico vzrokov zanjo moramo priznati, da sveta ni mogoče reševati enostransko. Nujno je treba vključiti bogastva in raznolikost vseh kultur in narodov, njihovo umetnost in poezijo, njihovo notranje življenje in duhovnost. Če res želimo razviti ekologijo, s katero bi lahko popravili vse, kar smo uničili, je treba upoštevati vse veje znanosti, različne oblike modrosti in tudi religije z njihovo značilno govorico.

Katoliška cerkev je že od nekdaj odprta za dialog s filozofijo, zato je sposobna oblikovati različne sinteze med vero in razumom. V zadnjem času družbeni nauk Cerkve predstavlja sintezo tudi na socialnem področju. Zdaj smo v okviru tega nauka poklicani k novim izzivom.

II. MODROST SVETOPISEMSKIH ZGODB

64. Kljub temu, da je ta okrožnica odprta za dialog z vsemi, ki so pripravljeni skupaj iskati pot do rešitve, bi rad že takoj na začetku pokazal, kako vera kristjanom, in delno pripadnikom nekaterih drugih verstev, nudi močno spodbudo pri skrbi za naravo in za najbolj ranljive brate in sestre. Poleg tega, da človeka že zgolj zavest človečnosti spodbuja tudi k skrbi za okolje, katerega del smo, pa »*zlasti kristjani spoznavajo, da so njihove naloge v stvarstvu in njihove dolžnosti do narave in Stvarnika ključni del njihove vere.*«^[36] Zato je za človeštvo in svet zelo dobro, da se kristjani bolje seznanimo z ekološkimi dolžnostmi, ki izhajajo iz naše vere.

65. Na tem mestu ne bomo ponavljali teologije stvarjenja, ampak se želimo le vprašati, kaj nam velike biblične zgodbe povedo o odnosu med človekom in okoliškim svetom. V uvodni zgodbi o stvarjenju iz Prve Mojzesove knjige je v Božji načrt vključeno tudi stvarjenje človeštva. Ko je ustvaril moža in ženo, je: »*Bog videl vse, kar je naredil, in glej, bilo je zelo dobro.*«^(1 Mz 1,31) Sveto pismo uči, da je vsak človek ustvarjen iz ljubezni in narejen po Božji podobi in sličnosti.^(prim. 1 Mz 1,26)

Te besede potrjujejo brezmejno dostojanstvo vsake osebe, ki »*ni samo nekaj, marveč nekdo. Sposoben je spoznati samega sebe, se imeti v posesti in se svobodo darovati ter stopiti v občestvo z drugimi osebami.*«^[37] Stališče svetega Janeza Pavla II. je bilo, da je po posebni Božji ljubezen vsakemu človeku »*dano brezmejno dostojanstvo.*«^[38] Tisti, ki se zavzemajo za človekovo dostojanstvo, lahko najgloblje razloge za svoj trud torej najdejo prav v veri.

Kako čudovito je to zagotovilo, po katerem se nobeno človeško življenje ne bo izgubilo niti v brezupnem kaosu ali svetu golega naključja, niti v brezkončnem kozmičnem kroženju časa! Stvarnik vsakomur od nas govori: »*Preden sem te upodobil v materinem telesu, sem te poznal.*«^(Jer 1,5) Spočeti smo bili v Božjem srcu, zato »*je vsak izmed nas sad božje misli. Vsak izmed nas je zaželen, vsak ljubljen, vsak potreben.*«^[39]

66. Zgodbe o stvarjenju iz Prve Mojzesove knjige v svojem simbolnem in pripovednem jeziku nosijo globok nauk o človeškem življenju in njegovi zgodovinski resničnosti. Iz njih razbiramo, da človekov obstoj temelji na treh povezavah: na odnosu do Boga, na odnosu do sočloveka in odnosu do zemlje.

Po pisanju Svetega pisma so bili ti življenjski odnosi razklani navzven in tudi v nas samih. Nastala je razpoka, ki je greh. Harmonija med Stvarnikom, človeštvom in celotnim stvarstvom je bila porušena, ker smo sami hoteli prevzeti vlogo Boga in zanikali dejstvo, da smo kot ustvarjena bitja omejeni. Iz takega mišljenja izhaja samovoljna razlaga, da lahko zemlji gospodujemo in si jo podvržemo,^(prim. 1 Mz 1,15 in 28) ki je prvinski odnos med človekom in naravo spremenila v medsebojno nasprotovanje.^(prim. 1 Mz 3,17–19)

Zgled za zdravljenje takega nasprotovanja nam je dal sveti Frančišek Asiški, ki je z vsemi stvarmi živel v harmoniji. Sveti Bonaventura je o njem zapisal, da je z univerzalno spravo z vsemi stvarmi stopil v odnos prvinske nedolžnosti.^[40] Njegova pot se bistveno razlikuje od današnjega kričanja, v katerem se greh kot uničujoča sila odraža v vojnah, nasilju in zlorabah, v zapostavljanju najbolj šibkih in ogrožanju narave.

67. Človek ni Bog. Zemlja je obstajala pred nami in bila nam je dana.

Ti dve dejstvi sta jasen odgovor na obtožbe, da naj bi človeku bilo dovoljeno neomejeno izkoriščanje narave ter dana vloga oblastnika in uničevalca prav zaradi besed v judokrščanski zgodbi iz Prve Mojzesove knjige, ki naroča, naj si človek »podvrže« zemljo.^(prim. 1 Mz 1,28) To je napačna razlaga Svetega pisma, in Cerkev te besede razume drugače.

Res je sicer, da so si nekateri kristjani Svet pismo razlagali napačno. Vendar moramo danes odločno zavrnilo idejo, da naj bi ljudem, ki smo ustvarjeni po Božji podobi, bilo hkrati s tem dano tudi dovoljenje, da si zemljo podvržemo in drugim ustvarjenim bitjem neomejeno vladamo.

Svetopisemska besedila je treba brati v njihovem zgodovinskem in družbenem kontekstu, po katerem bo takoj jasno, da je bil človek postavljen v rajski vrt sveta zato, da bi ga »obdeloval in varoval.«^(prim. 1 Mz 2,15) »Obdelovati« pomeni kultivirati, orati in prekopavati zemljo, »varovati« pa skrbeti, negovati, braniti in ohranjati. Tu gre za odnos odgovorne vzajemnosti med človekom in naravo. Vsaka družba ima pravico od zemeljskih bogastev prejemati to, kar je potrebno za njeno preživetje, a je obenem dolžna varovati in zagotoviti trajnost rodovitnosti tudi za prihodnje rodove. Skratka, »Gospodova je zemlja,«^(Ps 24,1) njemu pripada »zemlja in vse, kar je na njej.«^(5 Mz 10,14) Zato Bog zavrača kakršnekoli trditve o absolutni lastnini: »Zemlje ne smete prodajati za zmeraj, kajti zemlja je moja, vi ste le tujci in gostači pri meni.«^(3 Mz 25,23)

68. Odgovornost do zemlje, ki je dana od Boga, razumnemu človeku nalaga nujnost spoštovanja naravnih zakonov, zaradi katerih se med bitji tega sveta ohranja ravnotežje, kajti »on je ukazal, in bili so ustvarjeni. Postavil jih je za vselej, na veke, dal je zakon, ki ne preide.«^(Ps 148,5b-6) Svetopisemski predpisi jasno določajo, da človek odnosov ne vzpostavlja samo do soljudi, ampak tudi do drugih živih

bitij: »Ne smeš se umakniti, če vidiš, da je osel tvojega brata ali njegov vol padel na poti: vsekakor mu pomagaj ... Če ob poti naletiš na ptičje gnezdo, bodisi na kakem drevesu ali na tleh, z mladiči ali z jajci, in stara sedi na mladičih ali na jajcih, ne jemlji stare z mladiči vred!«^(5 Mz 22,4,6) Po istih zakonih nedeljski počitek ni namenjen samo ljudem, ampak tudi, »da si odpočijeta tvoj vol in osel.«^(2 Mz 23,12)

Kot lahko vidimo, Sveto pismo človeku ne daje nobene osnove za oblastni antropocentrizem in brezbržnost do drugih ustvarjenih bitij.

69. Poleg dolžnosti odgovorne uporabe zemeljskih virov, smo obvezani tudi priznati, da imajo druga živa bitja pred Bogom svojo lastno vrednost. Že »s svojim preprostim obstojem hvalijo in slavijo,«^[41] ker se Gospod veseli svojih del.^(prim. Ps 104,31) Ker vemo, da je »Gospod z modrostjo postavil zemljo,«^(Prg 3,19) smo ljudje zaradi našega edinstvenega dostojanstva in razuma poklicani, da spoštujemo stvarstvo in njemu lastne notranje zakone.

Danes se Cerkev distancira od poenostavljene razlage drugih bitij, ki naj bi bila podrejena in zgolj v človekovo korist, sama pa bi tako brez svoje vrednosti bila predmet poljubnega ravnanja. Nemški škofje so zapisali, da bomo ob razmišljanju o drugih živih bitjih morali bolj misliti »kako in kakšna so, kakor o tem, kako so uporabna.«^[42] Tudi katekizem jasno in odločno zavrača izkrivljeni antropocentrizem: »Vsako ustvarjeno bitje ima svojo lastno dobrost in svojo lastno popolnost ... Različne stvari, hotene v njihovi lastni biti, odsevajo vsaka na svoj način žarek neskončne Božje modrosti in dobrote. Zaradi tega mora človek spoštovati lastno dobrost vsake stvari, tako da se izogiblje takšnemu neurejenemu uporabljanju stvari.«^[43]

70. V svetopisemski zgodbi o Kajnu in Abelu vidimo, kako je Kajn v svojem ljubosumju skrajno nepravilno ravnal z bratom Abelom. Zaradi bratomora se je prekinil odnos med njim in Bogom ter med njim in zemljo, s katere je bil potem tudi izgnan. V dramatičnem pogovoru med Bogom in Kajnom je to nazorno prikazano. Bog vpraša: *»Kje je tvoj brat Abel?«* Kajn odgovori, da ne ve, a Bog vztraja: *»Kaj si storil? Glas krvi tvojega brata vpije iz zemlje k meni. Bodi torej preklet z zemlje, ki je odprla svoja usta in iz tvojih rok sprejela kri tvojega brata!«* ^(1 Mz 4,9–11)

Kadar opustimo obveznost ohranjanja dobrega odnosa s sočlovekom, za katerega bi morali odgovorno skrbeti in ga varovati, uničujemo notranji odnos s samim seboj, odnose z drugimi, z Bogom in z zemljo. Če pa vse te odnose še zanemarjamo, in nam pravičnost na zemlji postane nepomembna, je po besedah Svetega pisma ogroženo življenje samo. To nam potrjuje zgodba o Noetu, v kateri Bog zagrozi z uničenjem človeštva, ker to ni bilo sposobno živeti pravičnosti in miru: *»Sklenil sem, da je prišel konec vsega mesa, kajti napolnili so zemljo z nasiljem, zato, glej, jih bom uničil z zemljo vred.«* ^(1 Mz 6,13)

Te stare pripovedi nas s svojim simbolizmom še danes prepričajo, da je vse med seboj povezano, in da skrbi za naše lastno življenje in naš odnos do narave izvirno niso ločene od vzajemnosti, pravičnosti in zvestobe do soljudi.

71. Kljub temu, da je takrat *»na zemlji naraščala človekova hudobija«* ^(prim. 1 Mz 6,5) in je bilo Gospodu *»žal, da je naredil človeka,«* ^(prim. 1 Mz 6,6) je zaradi Noetove poštenosti in pravičnosti sklenil človeštvu pokazati pot rešitve. S tem je ljudem dal možnost novega začetka. Za ohranitev Božjega zaupanja v človeka je zadostoval en sam človek!

Iz tradicionalnega svetopisemskega nauka je jasno razvidno, da nov začetek pomeni tudi ponovno priznanje in upoštevanje ritmov, ki so po Stvarnikovi roki zapisani v naravi. Lep primer je zapoved spoštovanja sobotnega počitka. Sedmi dan je Gospod po vseh svojih del počival. Izraelu je zapovedal, naj vsak sedmi dan obhaja dan počitka, šabat. (prim. 1 Mz 2,2–3; 2 Mz 16,23; 20,10) Na podoben način je bilo za izraelsko deželo uvedeno sobotno leto.^(3 Mz 25,1–4) Vsako sedmo leto je polje počivalo. Niso sejali, pobirali pa so le toliko sadov, da so lahko preživeli in postregli gostom.^(prim. 3 Mz 25,4–6) Na vsakih sedemkrat sedem let, to je vsakih 49 let, so obhajali jubilejno leto splošnega odpuščanja po deželi in »osvoboditev vseh njenih prebivalcev.«^(2 Mz 25,10)

S takimi predpisi je Bog skušal preprečiti pristransko ravnanje, uravnotežiti odnose med ljudmi ter med ljudmi in zemljo, na kateri so živeli in jo obdelovali. Predpis je hkrati ozaveščal, da dar zemlje in njeni sadovi enako pripadajo vsem ljudem. Zato so pridelovalci, ki so zemljo obdelovali in skrbeli zanjo, morali pridelke deliti zlasti z revnimi, vdovami, sirotami in tujci: *»Kadar spravljate žetev svoje dežele, ne požanji čisto do roba polja in ne paberkuj po svoji žetvi! Tudi v svojem vinogradu ne paberkuj in ne pobiraj osutih jagod v njem; pústi jih revežu in tujcu.«*^(3 Mz 19,9–10)

72. Psalmi nas pogosto spodbujajo, da Boga Stvarnika slavimo, ker *»je zemljo razprostrl nad vodami, ker na veke traja njegova dobrot.«*^(Ps 136,6) Tudi ostalo stvarstvo je v psalmih povabljen, da se v hvaležnosti pridruži človeku: *»Hvalita ga, sonce in luna, hvalite ga, vse svetle zvezde! Hvalite ga, nebes nebesa, ve vode, ki ste nad nebom! Naj hvalijo ime Gospodovo, zakaj on je ukazal, in bili so ustvarjeni.«*^(Ps 148,3–5) Ne obstajamo le zato, ker je Bog velik in močan, ampak predvsem zato, da smo ob njem in z njim. Zato ga častimo.

73. Besede prerokov nas vabijo, da moč za premagovanje težav vedno znova najdemo v premišljevanju o vsemogočnosti Boga, ki je ustvaril veselje. Ob njegovi neskončni moči pa ne moremo spregledati njegovega očetovskega sočutja. V njem sta namreč moč in ljubezen neločljivo prepleteni, in zato vsaka zdrava duhovnost vsebuje tudi božansko ljubezen in češčenje, polno zaupanja v Gospoda in njegovo neskončno moč.

V Svetem pismu je tisti Bog, ki osvobaja in rešuje, isti kot Bog Stvarnik, ki je naredil veselje; oba principa božjega delovanja sta med seboj intimno in neločljivo povezana: *»Oh, Gospod Bog! Glej, ti si s svojo veliko močjo in z iztegnjenim laktom naredil nebo in zemljo, tebi ni pretežka nobena stvar. Izpeljal si svoje ljudstvo Izraela iz egiptovske dežele z znamenji in s čudeži.«*^(Jer 32,17.21) *»Gospod je večni Bog, Stvarnik koncev zemlje. Ne omaga in ne opeša, njegova razumnost se ne da raziskati. Omagujočemu daje moč, onemoglemu povečuje vzdržljivost.«*^(Iz 40,28b–29)

74. Duhovna kriza, v katero so padli Izraelci med babilonsko sužnostjo, jim je pomagala poglobiti vero v Boga in njegovo ustvarjalno vsemogočnost. Ljudi, ki so bili takrat v stiski, je torej prav kriza spodbudila k novemu upanju. Nekaj stoletij kasneje, v času preizkušenj in preganjanja, ko je rimski cesar poskušal uveljaviti absolutno oblast, so verni ljudje spet našli močno upanje in zaupanje v vsemogočnega Boga. Takrat so mu peli: *»Velika in čudovita so tvoja dela, Gospod, Bog, vladar vsega. Pravična in resnična so tvoja pota, kralj narodov!«*^(Raz 15,3)

Bog je veselje ustvaril iz nič, zato lahko na tem svetu posreduje tudi danes in premaga vsako obliko zla. Krivica ni nepremagljiva.

75. Ne moremo pa podpirati tistih duhovnosti, ki pozabljajo, da je Bog vsemogočni Stvarnik. Če bi se z njimi strinjali pomeni, da častimo druge sile tega sveta in si prilastimo mesto, ki pripada Gospodu. S tem si vzamemo tudi pravico do uničevanja in obenem zanemarimo zavedanje, da uničujemo to, kar je Bog naredil.

Zato bomo človeka njegove gospodovalne prevzetnosti najlažje osvobodili oziroma ga v postavili na pravo mesto v svetu tako, da bomo ponovno odkrili podobo Očeta, ki je Stvarnik in edini vladar sveta. V nasprotnem primeru bo človek neprestano poskušal stvarnosti vsiljevati svoje zakone in zasebne interese.

III. SKRIVNOST VESOLJA

76. Po judovsko-krščanskem izročilu ima pojem *stvarstvo* širši pomen od pojma *narave*. Stvarstvo je namreč povezano z ljubeznijo božjega načrta, po katerem ima vsaka stvar svojo vrednost in pomen. Če torej na naravo gledamo kot na sistem, ki ga je mogoče analizirati, razumeti in upravljati, je stvarjenje mogoče razumeti le kot dar, ki prihaja iz odprte Očetove roke, in kot resničnost, presvetljena z ljubeznijo, ki nas kliče v univerzalno družbo.

77. Iz svetopisemskega stavka »Z Gospodovo besedo so bila narejena nebesa«^(Ps 33,6) razberemo, da je svet nastal po odločitvi, in ne iz kaosa ali po naključju. Ker gre za besedo, ki se je udejanjila po svobodni izbiri, je svet toliko več vreden.

Vesolje ni nastalo kot rezultat samovoljne vsemogočnosti, izkazovanja moči ali želje po samouveljavljanju. Stvarjenje je nastalo kot ljubezen, in Božja ljubezen je temeljno gibalno vsega ustvarjenega: »*Kajti ljubiš*

vse, kar je, nič od tega, kar si naredil, ti ni zoprno, saj tega, kar bi sovražil, ne bi bil ustvaril.«^(Mdr 11,24)

Vsaka stvar je predmet dobrote Boga Očeta, ki je na svetu vsaki od njih določil mesto. Svojo ljubezen razdaja celo v kratkotrajno življenje najbolj nepomembnih bitij; v nekaj sekundah njihovega bivanja jih enako obdaja s svojo dobrotljivostjo. Sveti Bazilij Veliki je Stvarnika opisal kot neskončno dobroto.^[44] Dante Alighieri pa govori o Bogu kot o ljubezni, ki giblje sonce in druge zvezde.^[45] Zaradi vseh teh ustvarjenih reči se dvigamo v njegovo ljubeče usmiljenje.^[46]

78. Judovsko-krščanska misel je naravo demitizirala. To ne pomeni, da smo prenehali občudovati njene lepote in neskončnost, ampak to, da ji ne pripisujemo več božanskih lastnosti. V tem duhu je treba razumeti našo duhovnost.

Vrnitev k naravi se zato ne more zgoditi na račun človekove svobode in v smislu izogibanja odgovornosti. Niti to ne pomeni, da je človek zaradi sposobnosti kultiviranja in obvladovanja narave oproščen dolžnosti varovanja narave in odgovorne uporabe njenih potencialov za primeren razvoj.

Če hočemo preseči moderni mit neomejenega materialnega napredka, je potrebno dvoje: na eni strani zavedanje, da je narava krhka vrednota, in na drugi, da ima človek določene sposobnosti, ki nam jih je Stvarnik dal. Pred človekov razum je torej postavljen izziv, kako v krhki nemitiziran svet, v katerega je Bog človeka postavil za skrbnika, spoznati pot in smer za uporabo ter omejevanje naše lastne moči.

79. Naše vesolje je sestavljeno iz odprtih in medsebojno povezanih sistemov, v katerih lahko vzpostavljamo različne oblike odnosov in

sodelovanja. Iz tega lahko sklepamo, da gre pri celoti za odprto božjo presežnost, ob kateri se ta celovitost tudi razvija.

Vera nam ne prepoveduje raziskav pomena in skrivnostne lepote vseh teh procesov. Človek pa se svobodno odloča, ali bo ta spoznanja uporabil za ustvarjanje pozitivnega razvoja ali za povzročanje novih oblik zla, trpljenja in nazadovanja. Zaradi te svobode se burna in dramatična zgodovina človeštva dogaja, in je sposobna svoj tok usmeriti bodisi v plodno svobodo, rast in razvoj, odrešenje in ljubezen, ali v postopen propad in medsebojno uničevanje. Cerkev zato s svojim delovanjem ne skuša le opozarjati na dolžnost skrbí za naravo, ampak hkrati skuša »ščititi človeka pred samouničenjem«. ^[47]

80. Bog, ki si z nami želi sodelovati in računa na nas, lahko dobro ustvari tudi iz zla, ki smo ga mi povzročili. »Sveti Duh je namreč zaradi svojega božjega uma neskončno iznajdljiv. Vnaprej vidi mreže človeških usod, a tudi najtežje zna razpletati.«^[48] Z razvijajočim se svetom je do določene mere želel omejiti samega sebe. V njem je ustvaril pojave, za katere ljudje mislimo, da so zlo, nevarnost in vir trpljenja, dejansko pa so neločljivi del porodnih bolečin in nas spodbujajo k sodelovanju s Stvarnikom.^[49]

Čeprav je Bog navzoč v intimni notranjosti vsake stvari, pa s tem ne nasprotuje njeni samostojnosti, ampak utrjuje avtonomijo naravnih zakonov na zemlji.^[50] Njegova božanska navzočnost, ki zagotavlja stalnost in rast vsakega bitja, »je nadaljevanje stvariteljskega dejanja.«^[51] Božji Duh je napolnil vesolje z možnostmi, po katerih iz bistva stvari samih neprestano vznika novo: »Narava ni nič drugega kakor ustvarjalnost, konkretno božja ustvarjalnost, ki je v vtisnjena v stvari, te pa se zato premikajo proti določenemu cilju. Podobno je, kot bi ladjedelec v les zapisal navodila za samodejno sestavljanje ladje.«^[52]

81. Kljub dejstvu, da tudi razvoj človeka uvrščamo v evolucijo odprtih naravnih sistemov, imamo ljudje unikatne lastnosti, ki jih s temi procesi ni mogoče povsem razložiti. Vsak od nas ima osebno identiteto, zaradi katere smo zmožni stopati v dialog z drugimi in z Bogom samim. Sposobnost razumevanja, utemeljevanja, ustvarjalnosti, razlaganja, umetniškega izražanja in razvoj teh in še drugih sposobnosti, so značilnosti, ki presegajo fizikalne in biološke okvire.

Povsem nova kategorija se namreč kaže v razvoju, v katerem iz materialnega vesolja nastane osebno bitje. Pri tem gre za neposredni božji poseg in poseben klic v življenje, v katerem se ob odnosu do božjega »Ti« naslavlja tudi »ti« v bližnjem. Po svetopisemskih besedah ljudi ne moremo reducirati na predmete oziroma objekte, ampak je vsak človek osebno subjekt.

82. Vendar bi bilo ob ugotovitvah glede človeka kot osebe napačno, če bi na druga živa bitja gledali kot na preproste predmete, ki jih človek sme svojevoljno obvladovati. Če bi na naravo začeli gledati zgolj kot na predmet dobička in koristi, bi to resno vplivalo tudi na družbo. Doslej je veljalo, da naravi viri postanejo last prvih, ki jih odkrijejo. Zmagovalec je najmočnejši, in vzame vse. Taka samovolja se v velikemu delu človeštva odrazila v sedanjih družbenih razlikah, nepravičnosti in nasilju.

Vendar je takšno obnašanje povsem nasprotno idealom harmonije, pravičnosti, bratstva in miru, ki jih je oznanjal Jezus. Svoj pogled na mogočneže je izrazil z besedami: *»Veste, da vladarji gospodujejo nad narodi in da jim velikaši vladajo. Med vami pa naj ne bo tako, ampak kdor hoče postati med vami velik, naj bo vaš strežnik.«* ^(Mt 20,25–26)

83. Cilj razvoja veselja je v božji izpolnjenosti. Vstali Kristus, ki je za ta razvoj univerzalno merilo, jo je že dosegel.^[53]

Ob takem cilju je vsako nasilno in neodgovorno gospodovanje človeka nad drugimi živimi bitji neupravičeno in ga lahko utemeljeno zavrnemo. Končni smisel drugih bitij namreč nismo mi ljudje, ampak vsa z nami in po nas hodijo naproti skupnemu cilju, ki je Bog v svoji presežni popolnosti. V njej vstali Kristus objema in razsvetljuje vse stvari. Človek je s svojimi darovi razuma in ljubezni v to Kristusovo polnost pritegnjen, s tem pa poklican, da vse stvari privede nazaj k njihovemu Stvarniku.

IV. VSAKA STVAR PRIČA O HARMONIJI STVARSTVA

84. Kot torej ugotavljamo, je vsak človek božja podoba, hkrati pa ne moremo prezreti dejstva, da ima tudi vsako drugo bitje svojo vlogo in svoj namen. Dejansko celotna materija veselja govori o božji ljubezni in neizmerni božji naklonjenosti. Prst, voda, gorovja, vse to so znamenja božje skrbnosti.

Pravo prijateljstvo z Bogom se nenazadnje dogaja v nekem določenem prostoru, v katerem smo morda živeli in je na nas pustil osebni pečat. Podoživljanje in spomin nanj nam vedno zbuja dobre občutke. Ob vračanju ponovno začutimo svojo pravo identiteto: nekdo, ki je odraščal v hribih, je kot otrok pil studenčnico; drugi se je igral na domačem mestnem trgu.

85. Bog je napisal dragoceno knjigo, v kateri »*mnogovrstna bitja veselja predstavljajo črke*.«^[54] Kanadski škofje so izpostavili, da je v to Božjo knjigo vključeno vse, kar obstaja. »*Od panoramskih razgledov*

do najmanjših oblik življenja je narava neprestano razlog za občudovanje in spoštovanje. Poleg tega se v njej nenehno razodeva božje.«^[55] Podobno so prepričani japonski škofje: »*Občutiti vsako stvar, ki poje hvalnico o svojem bivanju, pomeni, da živimo veselo in upanja polno življenje v Božji ljubezni sami.*«^[56]

S takim pogledom nam vsaka stvar pomaga odkrivati del nauka, ki nam ga Bog Stvarnik želi posredovati, ker »*premišljevanje o stvarstvu pomeni za vernega človeka tudi poslušanje sporočila, poslušanje protislovnega in tihega glasu.*«^[57] Lahko rečemo, da »*ob razodetju, kakor ga pokaže beseda Svetega pisma, obstaja tudi božja prisotnost v svetlobi sonca in temini noči.*«^[58]

Kadar je človek pozoren na razodetje Boga v stvarstvu, se uči gledati samega sebe v odnosu do vseh drugih bitij: »*Sam sebe izražam z govoricco sveta; svojo lastno pot svetosti razkrivam skozi spoznavanje sveta.*«^[59]

86. Božja radodarnost se na odličan način kaže v celovitosti vesolja in raznolikosti odnosov. Sveti Tomaž Akvinski je v svoji modrosti zapisal, da množičnost in raznolikost izvirata »*iz prvotnega namena,*« po katerem naj bi tisto, »*kar vsaki stvari manjka do uresničitve celovite božje dobrote, dopolnile druge stvari*«^[60] Njegove dobrote namreč »*ne more ustrezno pokazati posamezna stvar,*«^[61] lahko pa jo pokaže skupna raznolikost bitij, ki med seboj vzpostavljamo nešteto odnosov.^[62]

Vlogo in pomen vsakega ustvarjenega bitja je torej mogoče bolje razumeti, če o njem premišljujemo v okviru celovitega Božjega načrta. Katekizem uči: »*Medsebojna odvisnost stvaritev je hotena od Boga. Sonce in luna, cedra in mala cvetica, orel in vrabec: neštete različnosti in neenakosti nakazujejo, da nobena stvaritev ne zadošča sama sebi, da*

obstajajo le v odvisnosti druga od druge, da bi se tako medsebojno dopolnjevale v služenju druge drugim.«^[63]

87. Ko človek v vsem kar biva spozna Božji odsev, se naše srce zgane v željo po češčenju Gospoda za vse njegove stvari, in hkrati skupaj z njimi, kakor se je to zgodilo svetemu Frančišku Asiškemu v njegovi čudoviti hvalnici:

*Hvaljen, moj Gospod, z vsemi tvojimi stvarmi,
posebno s soncem, velikim bratom,
ki razsvetljuje dneve in nas.
Lépo je, in v velikem sijaju žari.
Tebe, Najvišji, odseva.*

*Hvaljen, moj Gospod, v sestri luni in zvezdah;
ustvaril si jih na nebu, jasne, dragocene in lepe.*

*Hvaljen, moj Gospod, v bratu vetru in zraku,
v oblačnem in jasnem, sploh vsakem vremenu,
s katerimi ohranjaš svoje stvari.*

*Hvaljen, moj Gospod, v naši sestri vodi;
mного koristi ponižna, dobra in čista.*

*Hvaljen, moj Gospod, v našem bratu ognju,
v katerem nam noč razsvetljuješ:
lep je in vesel in krepak in močan.*

88. Brazilski škofje so poudarili, da narava v svoji celovitosti ne le izraža Boga, ampak je tudi prostor njegove prisotnosti. V vsakem bitju biva njegov oživljajoči Duh in ga kliče k vstopanju v odnos z njim.^[64] Prav odkritje te prisotnosti nas spodbuja k razvijanju ekoloških vrlin.^[65]

Vendar ob teh mislih ne smemo pozabiti na dejstvo, da se zemeljska bitja od Božje popolnosti vseeno neskončno razlikujejo. Če bi jih namreč obravnavali kot božansko popolne, jim ne bi mogli storiti nič dobrega, ker ne bi spoznali njihove lastne in izvirne vloge. Od njih bi na drugi strani lahko zahtevali nemogoče, oziroma tisto, česar nam v svoji majhnosti ne morejo dati.

V. UNIVERZALNA SKUPNOST

89. Ustvarjenih bitij ne smemo gledati kot na dobrino brez lastnika, kajti, »*Tvoje so, Gospod, ljubitelj življenja.*«^(prim. Mdr 11,26) Po teh besedah smo prepričani, da smo vsa bitja vesolja, ki nas je ustvaril isti Oče, med seboj povezana z nevidnimi vezmi in sestavljamo neko vrsto univerzalne družine. To je skupnost, ki nas presega in nas usmerja v sveto, ljubečo in ponižno spoštljivost.

Tu bi želel spomniti, da se je Bog »*tako tesno povezal s svetom, ki nas obdaja, da je opustošenje tal podobno bolezni, ki prizadene*

posameznika. Izumrtje vrste pa moramo obžalovati tako, kakor da je prišlo do pohabljenja.«^[67]

90. Te misli pa spet ne pomenijo, da smo si vsa živa bitja med seboj enaka. Človeku ne jemljejo edinstvene vrednosti, ki je združena z zelo veliko odgovornostjo. Tudi ne namiguje k oboževanju zemlje, ki bi nas oviralo pri sodelovanju v njenih procesih in varovanju njene krhkosti: takšno pojmovanje bi povzročilo le novo neuravnoteženost in skušnjavo: zbežali bi od realnosti, za katero smo odgovorni.^[68]

Vemo namreč, da se občasno pojavijo težnje, da bi človekovo vzvišeno vlogo zanimali, in se varstvu človekovega dostojanstva izognili z zavzemanjem za varovanje drugih vrst. Seveda moramo *skrbeti*, da drugih živih bitij ne obravnavamo neodgovorno. Vendar bi morali najprej zaznati prezrtost vse večjih razlik, ki nastajajo med ljudmi. Sedanja družba žal omogoča, da se nekateri počutijo več vredne kot drugi. Tako smo prezrli, da nekateri živijo v vse bolj brezupni revščini, drugi pa ne vedo, kam bi s svojim premoženjem. Oholo razkazujejo svojo navidezno premoč, za sabo pa puščajo toliko odpadkov, da bi ti uničili planet, če bi se na njihov način obnašali vsi ljudje. Družba dejansko dopušča, da nekateri sami sebi dodeljujejo pravice glede na rojstvo, in naj bi bili zato bolj ljudje kot drugi.

91. Notranje povezanosti z drugimi bitji narave ne moremo pristno občutiti, če naše srce ni naklonjeno sočutju in skrbi do soljudi. Jasna protislovnost se zato kaže pri človeku, ki se bori proti trgovini z ogroženimi živalmi, hkrati pa je popolnoma neobčutljiv za trgovino z ljudmi, brezbrizen do revežev, in hoče iz družbe izločiti vsakega sočloveka, ki mu ne ugaja. Ta dvoličnost se pojavlja tudi pri nekaterih sicer iskrenih prizadevanjih za varovanje okolja. Sveti Frančišek v svoji

hvalnici, s katero slavi Boga za njegova bitja, ni brez razloga zapel:
»Hvaljen, moj Gospod, v onih, ki zaradi tvoje ljubezni odpuščajo.«

Vse je povezano. Zato mora biti pri skrbi za okolje nujno vključena iskrena ljubezen do soljudi in neprestano prizadevanje za reševanje družbenih vprašanj.

92. Kadar se srce za univerzalno skupnost iskreno odpre, iz takega bratstva ne izključuje niti soljudi, niti drugih bitij. Samo eno srce imamo, zato se ista brezbržnost, po kateri neprimerno ravnamo z živalmi, hitro prenese tudi v odnos do drugih ljudi. Vsaka okrutnost do drugih živih bitij *»je v nasprotju s človeškim dostojanstvom.«*^[69]

Samih sebe tako ne moremo imeti za ljubeča bitja, če nekatere dele stvarnosti izključujemo: *»Mir, pravičnost in varovanje stvarstva so tri tesno povezana vprašanja, ki jih ne smemo ločiti in obravnavati posamič, sicer se bomo spet približali enostranski obravnavi problemov.«*^[70]

Vse je medsebojno povezano in vsi ljudje smo kot bratje in sestre združeni na čudovitem potovanju, povezani v ljubezni, ki jo Bog razdaja vsem svojim bitjem in nas s trajno privlačnostjo združuje z bratom soncem, sestro luno, s sestro reko in z materjo zemljo.

VI. SKUPNI NAMEN DOBRIN

93. Verni in neverni danes soglašamo, da je zemlja skupna dediščina, njena sadovi pa morajo koristiti vsem. Za vernike gre pri tem za vprašanje zaupanja v Boga Stvarnika, ki je svet ustvaril za vse. Prav

zato mora vsak ekološki pristop vključevati družbeno perspektivo, ki upošteva temeljne pravice revnih in najbolj obrobnih.

Zlato pravilo družbenih odnosov do dobrin in »osnovo načelo celotnega etično-družbenega reda«^[71] je princip podrejenosti zasebne lastnine univerzalnim namenom in splošna pravica za njihovo rabo. Krščansko izročilo ni nikoli priznalo absolutne ali nedotakljive pravice do zasebne lastnine, ampak je izpostavljalo družbeno vlogo vseh oblik zasebne lastnine. Sveti Janez Pavel II. je ta princip učil z besedami: »Bog je podaril zemljo celotnemu človeškemu rodu, ne da bi koga izključil ali ga nagradil, in da bi hranil vse ljudi.«^[72] To so globoke misli. Ob tem je še dodal, da »ne bi bil človeka vreden tisti razvoj, ki ne bi spoštoval in spodbujal človekovih osebnih in družbenih, gospodarskih in političnih pravic, vključno s pravicami narodov in ljudstev.«^[73]

Papež Janez Pavel II. je tudi jasno razložil, da »Cerkev brani tako zakonite pravice do zasebne lastnine, pa tudi z nič manjšo razločnostjo ne uči, da na vsako zasebno lastnino vedno pritiska družbena hipoteka, kajti dobrine služijo splošnemu namenu, ki jim ga je dal Bog.«^[74] Iz tega sledi, da »ni po božjem načrtu s tem darom upravljati tako, da bi bila njegove dobrodejnost v korist le redkim.«^[75] Ob nepravilnem obnašanju dela človeštva se zato moramo resno zamisliti.^[76]

94. Pravice bogatih in revnih so enake. »Gospod je naredil oba,«^(Pr 22,2) »malega in velikega«^(Mdr 6,7) in njegovo sonce vzhaja »nad hudobnimi in dobrimi.«^(Mt 5,45)

Iz tega izhajajo praktične posledice, ki so jih omenili že paragvajski škofje: »Vsak kmet ima naravno pravico do take površine zemlje, ki zadostuje za vzdrževanje družine in zagotavlja preživetje. Ta pravica mora biti dejanska in ne le navidezna, kar pomeni, da morajo ljudje poleg lastništva imeti zagotovljeno možnost tehničnega izobraževanja, pridobivanja bančnih posojil, zavarovanja in dostop do trga.«^[77]

VII. JEZUSOV POGLED

95. Naravno okolje je skupno dobro, je dediščina vsega človeštva in odgovornost vseh. Kdor ima delež teh dobrin v zasebni lasti, ga mora upravljati v dobro vseh. Če ravnamo drugače, se po vesti moramo vprašati, če ne ogrožamo življenja bližnjih. Škofje Nove Zelandije so se zato vprašali, kaj pravzaprav pomeni zapoved *»Ne ubijaj!«*, če *»danes dvajset odstotkov svetovnega prebivalstva izrablja naravne vire na račun revnih dežel in prihodnjih rodov, in jim tako jemlje osnovo, ki je nujno potrebna za njihovo preživetje.«*^[78]

96. Jezus po Svetem pismu verjame v Boga Očeta kot Stvarnika vsega in izpostavlja temeljno resnico: Bog je Oče.^(prim. Mt 11,25) V pogovorih z učenci jih vabi, naj spoznavaajo odnos Boga Očeta z vsemi ustvarjenimi bitji. Z ganljivimi besedami jih spominja, kako je v Očetovih očeh vsako od njih pomembno: *»Ali ne prodajajo pet vrabcev za dva novčiča? In vendar Bog ni pozabil na nobenega od njih.«*^(Lk 12,6) *»Poglejte ptice neba! Ne sejejo in ne žanjejo niti ne spravljajo v žitnice, in vendar jih vaš nebeški Oče hrani.«*^(Mt 6,26)

97. Gospod je svoje bližnje vabil k občudovanju lepote sveta, ker je bil sam v nenehnem stiku z naravo in pozoren na dogajanja v njej. Naravi je bil naklonjen in jo občudoval. Ob potovanjih po svoji domovini se je ustavljal in premišljeval o lepoti, ki jo je vsejal njegov Oče. Vabil je učence, naj v stvareh odkrivajo božje sporočilo: *»Povzdignite oči in pogledjte polja, da so zrela za žetev.«*^(Jn 4,35) *»Nebeško kraljestvo je podobno gorčičnemu zrnu, ki ga je nekdo vzel in vsejal na svoji njivi.*

To je res najmanjše od vseh semen; ko pa zraste, je večje kakor zelišča in postane drevo.«^(Mt 13,31–32)

98. Jezus je živel v popolni harmoniji s stvarstvom. Ljudje so se temu čudili: »*Kakšen človek je ta, da so mu pokorni celo vetrovi in jezero?*«^(Mt 8,27) Vendar ni bil podoben asketu, ki bi se oddaljil od sveta, niti ni bil nasprotnik veselja, ki ga prinaša življenje. O sebi je rekel: »*Prišel je Sin človekov, ki je in pije, pa pravijo: 'Glej, požrešnež je in pijanec'*.«^(Mt 11,19) Ni podpiral utopične filozofije, ki prezira telesnost, snovnost in zemeljsko stvarnost. Take nezdrave ideje so namreč v preteklosti imele močan vpliv na nekatere krščanske mislece in so popačile evangelij.

Jezus pa je delal z lastnimi rokami. Svojih obrtniških spretnosti se je učil ob dnevnem stiku z materiali, ki jih je ustvaril Bog. Velja izpostaviti, da se je večji del svojega zemeljskega življenja posvečal preprostim vsakodnevnim nalogam, ki sploh niso zbudile nobenega občudovanja: »*Ali ni to tisti tesar, sin Marije?*«^(Mr 6,3) S tem je delo posvečeval in mu dal vrednost še posebej v času našega dozorevanja. Sveti Janez Pavel II. je rekel: »*Ko človek v notranji povezanosti s Kristusom, ki je bil za nas pribit na križ, prenaša napore in mučnost dela, na poseben način sodeluje z Božjim Sinom pri odrešenju človeštva.*«^{*[79]}

99. Po krščanskem pogledu je celotno stvarstvo prežeto s Kristusovo skrivnostjo, ki je navzoča od začetka: »*Vse je bilo ustvarjeno po njem in zanj.*«^(Kol 1,16) Uvod v Janezov evangelij^(Jn 1,1–18) se začne »*V začetku je bila Beseda.*« Beseda, *logos*, pokaže na Kristusovo stvariteljsko dejavnost.

Ta uvod nas še posebej preseneti z besedami, da je ta *Beseda postala meso*.^(Jn 1,14) Ena od Oseb presvete Trojice se je torej vključila v ustvarjeno vesolje in z njim delila usodo do svojega konca na križu. Tako od začetka sveta, še posebej od učlovečenja naprej, Kristusova skrivnost skrito deluje v svetu narave, a ob tem ne prizadene njene neodvisnosti.

Tretje poglavje

EKOLOŠKO KRIZO POVZROČA ČLOVEK

100. Nova zaveza nam ne govori le o zemeljskem Jezusu in njegovem dejavnem in ljubeznivem odnosu s svetom. Pokaže nam ga tudi kot vstalega in poveličanega, ki je odslej navzoč v vsem stvarstvu kot univerzalni Gospod: *»Bog je namreč hotel, da se je v njem naselila vsa polnost in da je po njem spravil s sabo vse stvarstvo, saj je s krvjo njegovega križa, se pravi po njem, pomiril, kar je na zemlji in kar je v nebesih.«*^(Kol 1,19-20) Iz teh besed spoznamo, kaj se bo zgodilo ob koncu časov, ko bo Sin izročil Očetu vse stvari, tako *»da bo Bog vse v vsem.«*^(1 Kor 15,28)

Po teh besedah stvari tega sveta niso več zgolj naravna resničnost, ampak jih vstali Kristus skrivnostno obdaja in usmerja k njihovemu koncu v polnosti. Tudi poljsko cvetje in ptiči, o katerih je Jezus premišljeval in jih občudoval s svojimi človeškimi očmi, so s tem prežarjeni z njegovo sveto navzočnostjo.

101. Zaman bi bilo opisovati posledice ekološke krize, če se ne soočimo z dejstvom, da jih je povzročil človek. Nekateri pogledi na svet in posamezne aktivnosti človeka so namreč postale tako zgrešene, da okolju resno škodujejo. Mar ni čas, da se ustavimo in zamislimo?

Najprej se bomo ustavili ob prevladujoči tehnokratski paradigmi oziroma vlogi človeške vrste in človekovih dejanj pri spreminjanju sveta.

I. TEHNOLOGIJA – USTVARJALNOST IN PREVLADA

102. Zadnji dve stoletji sta prinesli veliko sprememb in pridobitev: parni stroj, železnica, telegraf, elektrika, avtomobil, letalo, kemična industrija, sodobna medicina, informatika, v zadnjem času še digitalna revolucija, robotika, biotehnologija in nanotehnologija. Človeštvo je vstopilo v novo dobo, v kateri nas je moč tehnologije pripeljala na razpotje.

Prav je, da se napredka veselimo in smo navdušeni nad množico možnosti, ki jih novosti nudijo. »*Znanost in tehnologija sta čudovit plod človeške ustvarjalnosti in božji dar.*«^[81] Človek je od nekdaj spreminjal naravo in jo prilagajal sebi v korist, zato tehnologija sama »*izraža stremljenje človekovega duha po postopnem premagovanju določene ujetosti v snov.*«^[82] S tehnologijo smo rešili mnoge težave, s katerimi se je človek spopadal in so ga omejevale. Prav je, da cenimo in smo hvaležni za napredek na primer na področjih medicine, gradbeništva in komunikacij. Mar ni ob tem tudi prav, da smo še bolj hvaležni za prizadevanja številnih znanstvenikov in tehnologov, ki nam ponujajo vzdržne razvojne alternative?

103. Seveda, kadar je tehnoznanost prav usmerjena, lahko proizvaja dragocene stvari, s katerimi se neredko izboljša kakovost človekovega življenja; od malih gospodinjskih aparatov do velikih prevoznih sistemov, mostov, drugih zgradb in urejenih odprtih prostorov. Sposobna je celo umetniškega navdiha, s katerim materialistično usmerjenemu človeku omogoči *preskok* v svet lepega: naj zanicamo lepoto letala ali nekaterih nebotičnikov? Celotna nekatera čudovita likovna in glasbena dela so bila ustvarjena s pomočjo novih tehnologij.

Umetniški duh se s pomočjo novih tehnologij vsekakor lahko polno notranje uresničuje, občudovanje lepote, ki je narejena s pomočjo sodobne tehnologije, pa je povsem naraven človekov odziv.

104. Vseeno ne smemo prezreti dejstva, da jedrska energija, bio- in informacijska tehnologija, poznavanje vsebine DNK zapisa in drugi dosežki dajejo človeku nasluteno moč. Vsem, ki imajo znanje in predvsem ekonomske možnosti za njegovo uporabo, omogočajo prevlado nad človeštvom in vsem svetom.

Tolikšne moči doslej še nismo imeli. In glede na to, kako danes svet razmišlja o njenih možnostih, ne more nihče zagotoviti, da bo tehnologija dosledno uporabljena le za dobro. Pomislimo na atomske bombe iz sredine 20. stol., na razkazovanje tehnologij, s katerimi so nacizem, komunizem in drugi totalitarni režimi pomorili milijone ljudi, ali na dejstvo, da vojaška industrija še danes povečuje proizvodnjo smrtonosnih orožij. V čigavih rokah je ta moč in v katere roke lahko pride? Skrajno nevarno je, da ostane v rokah majhnega dela človeštva.

105. Vse bolj je očitno, da napredek razumemo zgolj kot *»povečevanje moči, varnosti, koristi, bogastva in ustvarjanje sodobnih vrednot,«*^[83] dobrota in resnica pa naj bi samodejno sledile iz take tehnološke in ekonomske moči. Vendar *»sodobni človek ni bil vzgojen za ustrezno uporabo moči,«*^[84] in ob hitrem tehnološkem napredku se nismo naučili zavestne odgovornosti in spoštovanja vrednot.

V vsakem obdobju bi se moralo oblikovati vsaj osnovno samozavedanje lastnih meja. Zdaj pa se zdi, da se človeštvo ne zaveda resnosti izzivov, pred katerimi stoji, in je zato *»vse več možnosti, da bo človek svojo moč zlorabil«,* ker *»svoboda ni več omejena, spoštovanje norm pa zahtevamo le pri naših potrebah, uporabi stvari in varnosti.«*^[85]

Spregledali smo tudi, da človek ni povsem avtonomen. Nesvobodni smo namreč zaradi notranjih sil, ki se jih pogosto niti ne zavedamo. Na primer, kadar slepo in takoj zadovoljujemo želje, popuščamo sebičnosti in nasilno reagiramo. Takrat človek stoji razgaljen in nebogljjen proti silam svoje lastne notranjosti, ki pogosto neobvladljivo povečujejo svojo moč. Navzven te sile lahko celo skrijemo, a navznoter se razkrije pomanjkanje trdne etike, kulture in duhovne podlage, ki bi nam napačna dejanja preprečila, oziroma reakcije držale v primernih mejah.

II. GLOBALIZACIJA TEHNOKRATSKE PARADIGME

106. Temeljna težava je v bistvu še globlje, in sicer v poenostavljenem in enodimenzionalnem vzorcu, po katerem človeštvo prevzema tehnologijo. Ta paradigma pojmuje subjekt človeka tako, da ta v logično-racionalnem procesu postopno prevzema nadzor nad objektom, torej nad vsemi stvarmi, ki so zunaj njega. Subjekt v tem procesu skuša na vsak način delati po izbranih znanstvenih in eksperimentalnih metodah, ki že same na sebi vsebujejo prilaščanje, prevlado in preoblikovanje. Na koncu izpade, da človek kot subjekt lahko poljubno manipulira z resničnostjo, ker ta pred nekim tehnološkim izumom še ni obstajala.

Človek je vedno posegal v naravo. Posnemal je dogajanja, ki jih je v naravi opazil, in skozi stoletja so njegova dejanja bila v soglasju z njo. Pri tradicionalni tehnologiji je torej šlo za sprejemanje in nadgradnjo procesov, ki jih narava sama dovoljuje in omogoča, za soustvarjanje.

Povsem nekaj drugega pa se dogaja danes. S svojo roko posegamo v stvari in izkoriščamo vse, kar je le mogoče, in ob tem pozabljamo, da je ostali svet dejanska resničnost. Človek in stvar si nič več ne podajata rok. Postala sta nasprotnika.

V stanju nasprotovanja je potem dokaj enostavno privzeti ideje o neskončni ali neomejeni rasti, ki tako privlači ekonomiste, finančnike in tehnologe. Tako predpostavka o neskončnih zalogah naravnih virov, vodi k brezobzirnemu in neomejenemu izkoriščanju. Gre torej za zmotno domnevo, da »je na voljo neomejena količina energije in virov, da je njihovo obnavljanje takojšnje, in da narava negativne učinke manipulacije lahko hitro uravnoteži z naravnim redom.«^[86]

107. Čeprav se tega pogosto ne zavedamo, so razlog za številne težave sveta prav težnje po vzpostavitvi metodologije in ciljev tehnološke znanosti znotraj omenjene paradigme. Ta namreč narekuje tudi način življenja in delovanje družbe.

Posledice uvajanja tega vzorca v človekovo in družbeno stvarnost so med drugim vidne v propadanju okolja. A to je le ena od sprememb. Sicer pa te posledice vplivajo na celotno življenje človeka in družbe. Vsi vemo, da visokotehnoški izdelki niso nevtralni, ampak dejansko diktirajo družbeno vzdušje in vplivajo na življenjski slog. Poleg tega dobičke strateško usmerjajo k posameznim vplivnim centrom. Marsikatero odločitve, ki so na videz povsem formalne, v resnici usmerjajo družbeno življenje, kakršnega hočejo same razviti.

108. Tehnokratska paradigma danes že tako prevladuje, da je zelo težko opustiti njene pridobitve, obenem pa jih je še težje uporabljati neodvisno od njihove notranje logike.

Tako se zdi skoraj nemogoča zamisel, da bi se zavzeli za drugačno kulturno paradigmo, v kateri bi tehnologijo uporabljali kot običajno orodje. Življenjski slog, v katerem bi imela večji pomen vsaj delna neodvisnost od tehnologije, njenih stroškov, globalne moči in globalnega izenačevanja, se smatra celo nasprotovanje kulturi.

Tehnologija sama poskrbi, da uporaba postaja del njene trde logike. Vsakomur, ki je obkrožen s tehnologijo, je že »jasno, da v bistvu ne gre za splošno korist niti za javno blaginjo, ampak za oblast v najbolj grobem pomenu besede.«^[87] Pa tudi to je razvidno, da se skozi tehnološko paradigmo »skuša hkrati obvladovati prvine narave in prvine človeštva«^[88]

V takih razmerah se pristna svoboda ob sprejemanju odločitev zmanjšuje, vse manj pa je tudi možnosti za osebno ustvarjalnost.

109. Tehnokratska paradigma torej skuša prevladati predvsem področju gospodarstva in politike. Ekonomija na vsak tehnološko napreden izdelek gleda kot na možnost dobička. Pri tem se ne ozira na morebitne negativne posledice za človeka. Denarni tokovi dušijo realno ekonomijo. Iz svetovne finančne krize se očitno nismo veliko naučili, izkušnjo uničevanja okolja pa doumevamo preveč počasi.

Nekateri družbeni krogi nas skušajo prepričati, da bo s ekonomijo in tehnologijo mogoče rešiti vse okoljske probleme. Hkrati vehementno zagotavljajo, da bo tudi problem globalne revščine in lakote lahko rešljiv s pomočjo rasti trga. Vendar pri reševanju teh problemov ni ključna teoretična ekonomija, kar danes sicer redkokdo še zagovarja, ampak gre za nujno dejansko delovanje ekonomije. Nikakor namreč ne zadostuje, da rešitev zagovarjamo le z besedami, ampak jo je treba preizkusiti predvsem z dejanji. V dejanski praksi pa ne kažemo nobene zavzetosti za bolj uravnoteženo proizvodnjo, sorazmerno razdelitev bogastev, odgovorno ravnanje z okoljem in skrbi za pravice prihodnjih generacij. Obnašanje ekonomije je dokaz, da nas zanima le profit.

Jasno je, da trg sam na sebi človeku ne zagotavlja celovitega napredka in družbene vključenosti.^[89] Z njim nastaja le »neke vrste razsipniški in potrošniški razcvet, ki je v nedopustnem nasprotju s trdoživimi okoliščinami razčlovečujoče bede.«^[90] V tem navideznem razcvetu pa

bistveno zaostaja razvoj takih gospodarskih in socialnih programov, s katerimi bi revnim omogočili stalen dostop do osnovnih virov. Očitno je, da se globljih razlogov za zgrešen pogled na smer, cilje in družbene posledice sedanje tehnološke in gospodarske rasti, ne zavedamo zadosti.

110. Tehnološka paradigma v svoji ozkosti otežuje celovit pogled. Specializacija znanja se sicer kot dobra pokaže pri konkretni uporabi, vendar se ob njej izgubi čut za celovitost. Vrednosti širšega smisla se zmanjša, odnosi, ki se med udeleženci vzpostavljajo, pa postanejo nepomembni.

Najbolj zapletene probleme današnjega sveta je v takšnem stanju družbe težko reševati. Sploh tiste, ki zadevajo okolje in reveže. Teh problemov namreč ni mogoče rešiti samo z ene perspektive ali interesa. Znanost, ki si domišlja, da ponuja rešitve za zahtevna vprašanja, bo zato morala nujno upoštevati ugotovitve, ki so jih dognala druga področja človekovega uma, na primer filozofija in družbena etika.

Vsekakor bo sedanje navade težko spremeniti. Niti etičnih zamisli, na katere bi se lahko naslonili, še nimamo.

Življenje tako vse bolj postaja ujetnik okoliščin, ki jih diktira tehnologija. Ta se prikazuje kot ključni razlog in smisel bivanja. V konkretnem življenju pa se vse bolj kažejo posledice, ki razkrivajo napačno smer: uničeno okolje, strah, izgubljanje smisla življenja in sobivanja. Ponovno se soočamo z dejstvom, da je »*resničnost močnejša od ideje.*«^[91]

111 Ekološka kultura ne more obstajati kot razpršeno zaporedje sicer nujnih a parcialnih ukrepov za preprečevanje problemov propadanja

okolja in izčrpavanja naravnih virov ter njihovega onesnaževanja. Tehnokratsko paradigmo je potrebno zaustaviti s spremembo miselnosti in gledanja na zadeve, z novo politiko, izobraževalnimi programi in vključevanjem duhovnosti.

Brez povezanosti pogledov se bodo tudi najboljše ekološke pobude ujele v globalizirano tehnokratsko logiko. Če namreč za posamezne ekološke probleme iščemo zgolj tehnološke rešitve, potem stvari, ki so sicer povezane, ločujemo na posamezne dele, s tem pa zakrijemo skupno težo problemov globalnega sistema.

112. Človek je vsekakor zmožen razširiti svoj pogled na svet. V svoji svobodi zmore tehniko omejiti in usmerjati v služenje drugačnega tipa napredka, ki bo bolj zdrav, bolj človeški, bolj socialen in bolj celovit.

Nekaj možnih načinov osvoboditve od prevladujočega tehnokratskega vzorca že poznamo. Skupina malih podjetnikov se na primer odloči za proizvodnjo, ki manj onesnažuje in ob tem spodbuja nepotrošniški model življenja in sobivanja. Podobno so pohvalne tehnološke rešitve, ki so neposredno naravnane k premagovanju fizičnih človekovih prikrajšanosti in so v resnično pomoč dostojanstvu življenja in premagovanju trpljenja. Ali primeri, ko človekova ustvarjalnost, spoznavanje in občudovanje presega popredmetenje drugih stvari; tu se odrešitev uresniči hkrati v lepoti stvari same in v človeku, ki se vanjo pogloblja.

Pristna človečnost, ki nas kliče v novo sintezo, se torej vseeno, skoraj neopazno, pojavlja sredi tehnološke civilizacije. Kot meglica se pritajeno širi skozi špranje zaprtih vrat. Je to kljub vsemu znak, da pristnost vztrajno zmaguje?

113. Zdi se torej, da ljudje kljub vsemu vse manj verjamemo v srečo tehnološke prihodnosti. Zdi se, da nam stanje in tehnične možnosti ne predstavljajo več povsem zanesljive podlage za slepo zaupanje v boljši jutri. Krepi se zavest, da znanstvenega in tehnološkega razvoja ni mogoče enačiti z napredkom človečnosti in zgodovine. Vse bolj je očitno, da mora pot v srečno prihodnost peljati nekje drugje.

Take misli seveda ne pomenijo, da se odrekamo pridobitvam, ki jih nudi tehnologija. Človeštvo se je res korenito spremenilo, a *kopičenje* tehnoloških novosti je le pokazatelj, da smo zavedeni v slepo ulico. Spoznavamo, da se je vse težje ustaviti in ponovno začeti živeti iz globine.

Arhitektura odseva duha sedanjega časa. A naše mogočne zgradbe in blokovska naselja pravzaprav le razkrivajo duha globalizirane tehnologije, v kateri poplava vedno novih izdelkov postaja razlog za dolgčas. Temu malodušju se moramo upreti in se usmeriti v iskanje razlogov in smisla vseh stvari. V nasprotnem primeru bomo zapadli v sprejemanje sedanjega stanja in potrebo, da to praznino stalno zapolnujemo s potrošništvom.

114. Vse, kar se dogaja, kaže na nujnost poguma za kulturno revolucijo. Znanost in tehnologija nista nevtralni, ampak so vanju od začetka do konca procesov vpleteni nameni in možnosti, ki se na različne načine tudi pokažejo.

Seveda se ne želimo vrniti v kameno dobo, a hitrost sprememb je treba upočasniti in na stvarnost pogledati na drug način. Ob tem ne gre le za izpostavljanje pozitivnega in vzdržnega razvoja, ampak tudi za ponovno obuditev vrednot in plemenitih ciljev, ki jih je nenadzorovano megalomanstvo uničilo.

III. KRIZA IN POSLEDICE SODOBNEGA ANTROPOCENTRIZMA

115 V sodobnem antropocentrizmu se je, paradoksalno, tehnicistično mišljenje postavilo nad resničnost. Narava za človeka ni več »*niti nepremagljiv zakon, niti živo zavetje. Vidi jo kot golo danost, kot objektivno, kot prostor in snov, v katerem so stvari razporejene brez cilja in razloga.*«^[92] Svet tako izgublja vrednot, ki jo ima sam na sebi.

Ker človek v takem svetu ne najde svoje prave vloge, tudi sebe ne more prav dojemati. In glede na dejstvo, da »*Bog ni dal zemlje človeku samo zato, da jo uporablja ob spoštovanju prvotnega namena dobrin,*« in da je človek »*že sam božji dar; zato mora spoštovati naravno in nravno strukturo, s katero je bil obdarovan,*«^[93] se je človek obrnil proti samemu sebi.

116. Tak antropocentrizem, ki se zadnjem obdobju pod različnimi nazivi izrazito uveljavlja, ovira delovanje v družbi in trud za bolj trdne medsebojne vezi. Zato je nujno treba ponovno opozoriti na dejansko stanje sveta oziroma postaviti meje, znotraj katerih je mogoč zdrav in ploden razvoj posameznika in celotne družbe.

Do tega napačnega razumevanja človekovega odnosa do sveta je prišlo tudi zaradi neustrezne razlage krščanske antropologije. Prometejevski pogled na človeško vrsto, ki obvladuje svet, je dajal vtis, da je varstvo narave dejavnost, ki kaže na človekovo nemoč. Vendar je ustrezna razlaga človeka kot gospodarja sveta drugačna: človeka vloga je vloga odgovornega skrbnika.^[94]

117. Ignoranca škode, ki jo povzročamo naravi, in preziranje vplivov na okolje, ki so posledica človekovih odločitev, kaže na našo brezbržnost do sporočila, ki je zapisano v naravi in njenih sestavnih delih. Če še reveža, človeškega zarodka, človeka s posebnimi potrebami ali drugih obrobni ljudi ne priznamo kot vrednot resničnega sveta, kako bomo potem slišali krik ostale narave? Vse je povezano!

Ko človek začne verjeti v svojo neodvisnost od narave, in se obnašati kot absoluten gospodar, začne podirati temelje svojega bivanja: *»Namesto da bi uresničeval svojo nalogo kot božji sodelavec pri stvariteljskem delu, se postavlja na božje mesto in s tem končno izziva upor narave, ker jo bolj tiranizira, kakor upravlja.«*^[95]

118. Očitno gre za trajno razdvojenost, kjer se na eni strani navdušujemo nad vrednostjo naše tehnologije in s tem drugim živim bitjem odrekamo njihovo vrednost, na drugi strani pa preziramo izjemno vlogo človeka.

Ni prav, če zanemarimo vlogo in nalogo človeka. Če se namreč človeštvo samo ne bo prenovilo, ne bo mogoče prenoviti odnosa do narave. Nove ekologije ne bo brez ustrezne antropologije. Če bomo človeka še naprej pojmovali kot le eno od bitij, ki so nastala slučajno na osnovi fizikalnih zakonov, *»tvegamo, da bo v ljudeh oslabela zavest odgovornosti«*.^[96] Sedanjega izkrivljenega antropocentrizma zato ne sme zamenjati biocentrizem. S tem povzročili le novo neravnovesje in težav ne bi rešili. Pravzaprav bi povzročili nove.

Od človeka tudi ne moremo zahtevati novih dolžnosti do sveta, če hkrati ne priznamo in ne ovrednotimo njegovih lastnih sposobnosti spoznanja, volje, svobode in odgovornosti.

119. Kritike antropocentrizma ne smemo razumeti kot podcenjevanje pomena osebnih odnosov med ljudmi. Če je namreč sedanja ekološka kriza le eden od pokazateljev etične, kulturne in duhovne krize sedanje dobe, si seveda ne moremo domišljati, da bi naš odnos do narave in okolja lahko ozdravili brez hkratne ozdravitve osnovnih odnosov med ljudmi.

Krščanska miselnost človeku priznava posebno lastno vrednost, ki presega druga bitja in ostaja odprta za spoštovanje vsakega sočloveka kot osebe. Odprtost odnosa jaz-ti, v katerem je sočlovek zmožen spoznavati, ljubiti in stopati v dialog, tako ostaja pomembna odlika človeka kot osebe.

Spremenjen odnos do drugih bitij in stvari zato ne more pomeniti zmanjšanja družbene razsežnosti odprtosti do sočloveka, niti zmanjšanja transcendentne dimenzije, po kateri se v odnos jaz-ti odpiramo Bogu. Našim odnosom do okolja namreč ne smemo dajati prednosti in jih izločiti iz odnosov, ki jih vzpostavljamo s sočlovekom ali Bogom. Če jih, se za tako ekološko lepoto skriva romantični individualizem, ki pa dejansko kaže na našo zaprtost do drugih.

120. Zaradi medsebojne povezanosti je ločevanje obravnave varstva narave od opravičevanja splava nesprejemljivo. Vzgoja namreč ne more biti verodostojna, če ob zavzemanju za šibkejša živa bitja, ki nas obdajajo in so nam lahko tudi nadležna, ne zaščitimo nerojenega otroka, ki nam bo prav tako lahko povzročal težave: *»Ko izgubimo osebni in družbeni občutek za sprejemanje novega življenja, zakrniijo tudi druge oblike sprejemanja, koristne za družbeno življenje.«*^[97]

121. Pričakujemo torej razvoj nove sinteze, ki bo preseгла ponarejene argumente zadnjih stoletij. Krščanstvo v zvestobi svoji identiteti in

bogastvu resnice, ki smo jo prejeli od Jezusa Kristusa, vztraja v presojanju novih razmer in v plodnem dialogu z izzivi spreminjajočih se zgodovinskih okoliščin. S tem oznanja svojo večno novico.^[98]

Praktični relativizem

122. Izkrivljeni antropocentrizem vodi k izkrivljenemu življenjskemu slogu. Že v apostolski spodbudi Veselje evangelija sem omenil praktični relativizem, ki je značilen za naš čas in je »še nevarnejši od doktrinalnega.«^[99] Kadar človek samega sebe postavi v središče sveta, postane vse, razen takojšnjih osebnih koristi, relativno.

Zato nas ne preseneča, da se v povezavi s stalno prisotno tehnokratsko paradigmo in kultom človekove neomejene moči v ljudeh pojavlja relativizem, po katerem je brez pomena vse, kar ne služi osebnim interesom. Po tej logiki prihaja do propadanja okolja in družbenega razkroja, različna sodobna nagnjenja pa se medsebojno tudi spodbujajo.

123. Prav kultura relativizma je odklon, v katerem se človek okoristi na račun bližnjega. Sočloveka obravnavamo kot zgolj objekt za prisilno delo ali ponižujoče suženjstvo, kar je pogosta posledica prezadolženosti. Logika vodi tudi k spolnemu izkoriščanju otrok ali zanemarjanju starejših, ki ne služijo več prevladujočim osebnim koristim. Tako razmišljajo predvsem tisti, ki nas prepričujejo, naj regulacijo gospodarskih tokov prepustimo samodejnim mehanizmom trga, njihove učinke na družbo in naravo pa smatrajo za kolateralno škodo.

Če objektivni resnici odrečemo veljavo, in razen zadovoljevanja lastnih želja in trenutnih potreb ne obstaja ničesar drugega, se lahko vprašamo,

če potem sploh še lahko postavimo meje trgovini z ljudmi in organiziranemu kriminalu, ali preprodaji mamil, okrvavljenih diamantov in krzna ogroženih živali? Mar ne gre pri kupovanju in preprodaji organov revnih ljudi ali zavrženih otrok, ki staršem zaradi neželenih lastnosti ne ustrezajo, za isto relativistično logiko?

To je logika »uporabi in odvrzi«, ki ogromne količine odpadkov ustvarja prav zaradi potrošniške želje porabiti več, kot v resnici potrebujes. V taki družbi je celo od političnih in pravnih ukrepov težko pričakovati, da bi zadostovali za preprečevanje uničevanja okolja. Če je namreč splošna kultura pokvarjena, in ne priznavamo nobene objektivne resnice oziroma univerzalno veljavnih načel, zakoni postanejo zgolj besedilo, o katerem se je mogoče pogajati, in se jim lahko tudi izognemo.

124. V obravnavo celostne ekologije, katere del je tudi, moramo vključiti tudi vrednoto človekovega dela, ki jo je v svoji okrožnici *Labrem exercens*, O človeškem delu, razvil sveti Janez Pavel II.

Glede na zgodbo stvarjenja sveta iz Svetega pisma, Bog moža in žene v rajski vrt ni ustvaril^(prim. 1 Mz 2,15) le zato, da bi ga ohranjala in zanj skrbela, ampak tudi zato, da bi ga obdelovala in bi ta obrodil sadove.

Na podoben način delavci in obrtniki »*utrjujejo ustvarjeni svet*«, ^(prim. Sir 38,34) Delo, ki prispeva k uravnoveženemu razvoju sveta pokaže, da je človek Božje orodje in soustvarjalec. Ob tem svoj smisel dobijo tudi lastnosti, ki jih je Bog sam dal stvarjem: »*Gospod je naredil, da zemlja daje zdravila, razumen mož jih ne bo zavračal.*«^(Sir 38,4)

125. Ob iskanju pravega odnosa med človekom in njegovim okoljem se s tem odpira potreba po pravilnem razumevanju dela. Če govorimo o

odnosu med človekom in stvarmi, se namreč upravičeno vprašamo tudi o smislu in namenu človekovih dejavnosti. Pri tem ni mišljeno le fizično delo ali obdelovanje zemlje, ampak tudi tista dela, ki svet spreminjajo na široko, od priprav družbenih načrtov do oblikovanja smernic tehnološkega razvoja.

Vsaka oblika dela je v bistvu odnos, ki ga človek vzpostavlja z reči, ki so drugačne od njega. Krščanska duhovnost je po zgledu svetega Frančiška Asiškega in njegove kontemplacije stvari razvila bogat in uravnotežen odnos do pomembnosti dela, ki se je lepo pokazal na primer v življenju blaženega Charlesa de Foucaulda in njegovih učencev.

126. Marsičesa se lahko naučimo iz večstoletne tradicije samostanov. Prvotna ideja njihovega ustanavljanja je bil nekakšen odmik od sveta oziroma beg pred meščansko dekadenco. V prepričanju, da se bodo v samoti srečali z Bogom, so se menihi zatekali v puščavo.

Vendar je že Sveti Benedikt iz Nursije menihom svoje skupnosti predlagal, da bi molitev v življenju povezovali z branjem in ročnim delom, *ora et labora*. Ta preplet fizičnega dela in duhovne zbranosti je v njihovem življenju predstavljal revolucionarne vaje za notranje zorenje in svetost.

Izkušnja takšnega dela nas navaja k ohranjanju in spoštovanju okolja ter navdihuje zdravo treznost v našem odnosu do sveta.

127. Prepričani smo, da je »človek začetnik, središče in cilj vsega gospodarskega in družbenega življenja.«^[100] Vendar se v določenih okoliščinah, na primer ob nepremišljenosti ali nespoštljivosti, smisel dela obrne.^[101]

Zato ne smemo pozabiti, da je človek »gospodar svojih dejanj in presojevalec njihove vrednosti; on sam je začetnik svojega napredka v soglasju z naravo, ki mu jo je zaupal Stvarnik; od nje si svobodno izbira možnosti in vse potrebno.«^[102]

Delo mora zato obsegati vse človekove življenjske razsežnosti: ustvarjalnost, načrtovanje prihodnosti, razvoj talentov in vrednot, odnose s drugimi in notranjo držo hvaležnosti. To pomeni, da v je sedanji družbeni resničnosti nujno treba presegati omejujoče interese podjetij in vprašljiv smisel sodobne ekonomije. Doseči bi morali stanje, v katerem »bi si še naprej v prvi vrsti prizadevali za to, da bi vsi dobili ali ohranili zaposlitev.«^[103]

128. K delu smo poklicani že po stvarjenju. Zato poklicanost ne pomeni, da smemo človekovo delo v taki meri nadomeščati z napredno tehnologijo, da bi človeštvo škodovalo samo sebi. Delo je namreč tudi potreba, del smisla človekovega življenja na tem svetu, je pot rasti, razvoja človečnosti in osebne izpolnitve.

Denarna podpora revežem v tem smislu zato lahko predstavlja le začasno rešitev. Trajna pomoč pa bi morala vedno biti taka, da bi jim z njihovim lastnim delom omogočili človeka vredno življenje.

Gospodarstvo danes daje prednost tistim ciljem tehnološkega napredka, s katerimi se na račun zmanjševanja števila delavcev in njihovega nadomeščanja s stroji znižujejo proizvodni stroški. Spet gre za dejanja, ki se obračajo proti nam. Zmanjševanje števila delovnih mest »z naraščajočo erozijo 'družbenega kapitala' slabo vpliva na ekonomijo oziroma na celotno zaupanje, zaupljivost in spoštovanje pravil, kar je nujno potrebno za sožitje v družbi.«^[104] Nenazadnje so »stroški človeka vedno tudi stroški gospodarstva, zato ceno gospodarskih napak tudi nosi človek.«^[105] Odpoved vlaganja v ljudi na račun kratkoročnega finančnega dobička ima za družbo težke posledice.

129. Če hočemo ohranjati raven zaposlovanja, je treba nujno krepite takšno gospodarstvo, ki daje prednost proizvodni raznolikosti in podjetniški ustvarjalnosti. Vemo na primer, da obstaja veliko raznolikih malih kmetijsko-prehrabnih sistemov, ki s hrano oskrbujejo največji del svetovnega prebivalstva. Ob tem porabijo majhno površino obdelovalne zemlje in malo vode. Poleg tega na teh njivah in vrtovih, ob lovu in nabiralništvu ali pri malem ribolovu nastaja zelo malo odpadkov.

Na drugi strani pa masovna ekonomija posebno na področju kmetijstva prisili male pridelovalce, da svojo zemljo prodajajo in opuščajo tradicionalno pridelavo. Ker mali kmetje nimajo dostopa do regionalnih in globalnih trgov, so neuspešne tudi sodobne alternative drobne pridelave. Poleg tega pa sta trgovska in transportna infrastruktura seveda podrejeni ciljem velikih podjetij.

V takih primerih ima oblast pravico in dolžnost vzpostaviti transparentne in stalne mehanizme podpore malim pridelovalcem in raznolikosti pridelave. Če namreč hočemo uveljavljati načelo ekonomske svobode, ki je vsem v korist, je vse pridelovalce, ki obvladujejo večje proizvodne vire in imajo večjo ekonomsko moč, občasno potrebno omejiti. Govoriti o ekonomski svobodi ob razmerah, ki mnoge iz dela izključujejo, pa je politično vprašljivo protislovje.

Podjetništvo je sicer plemenit poklic, zaradi katerega se bogastvo povečuje in je svet boljši. Še posebej je lahko plodno tam, kjer z ustvarjanjem delovnih mest prispeva pomemben delež služenja v skupno dobro.

Sodobna biotehnologija

130. Iz filozofske in teološke obravnave človeka in stvarstva, ki sem jo predstavil, smo razbrali, da človeka kljub našim razumskim sposobnostim in kljub razviti znanosti ni mogoče povsem ločiti iz narave. Zato tudi posegi v rastlinski in živalski svet niso prepovedani, kadar služijo potrebam ohranjanja človekovega življenja. Tako Katekizem katoliške Cerkve uči, da so poskusi na živalih upravičeni takrat, kadar *»ostajajo v pametnih mejah in prispevajo k negovanju ali ohranjevanju človeških življenj.«*^[106] A katekizem tudi trdi, da je človekova moč omejena in je torej *»v nasprotju s človeškim dostojanstvom po nepotrebnem trpinčiti živali in oteževati njihovo življenje.«*^[107] Ob uporabi in poskusih *»zahteva religiozno spoštovanje neokrnjenosti stvarstva.«*^[108]

131. Ob tem bom spomnil na uravnoteženo stališče svetega Janeza Pavla II., ki je poudaril, da koristi znanstvenega in tehnološkega napredka kažejo *»na to, kako plemenit je človekov poklic, ko odgovorno sodeluje pri božjem stvaritvenem delu.«* ob tem pa zapisal, da *»noben poseg v ekosistem ne sme zanemarjati, kakšne so posledice na drugih področjih.«*^[109] Poudarjal je, da Cerkev ceni pridobitve *»proučevanja in uporabe molekularne biologije, dopolnjene z drugimi strokami, na primer genetiko in njeno tehnološko uporabo v poljedelstvu in industriji,«*^[110] vendar to ne pomeni, da so dovoljene *»nerazsodne genetske manipulacije,«*^[111] ki zanemarjajo negativne posledice takšnih posegov.

Kakor umetniku ni mogoče prepovedati njegove ustvarjalnosti, tudi ni mogoče zavirati tistih, ki so jim od Boga dani darovi za razvijanje znanosti in tehnologije, s katerimi služijo sočloveku. Vendar je treba vedno dobro premisliti o ciljih, učinkih, povezavah in etičnih mejah teh človekovih dejavnosti, ki predstavljajo obliko moči in veliko tveganje.

132. Pri obravnavi človekovih posegov v rastlinski in živalski svet se moramo posebej opredeliti do tistih genetskih manipulacij, ki jih biotehnologiji omogočajo že obstoječi potenciali v živih bitjih.

V spoštovanju, ki ga ima vera do razuma, se zavzemamo za tako biologijo, ki lastnosti bioloških struktur in možnosti načrtnih mutacij odkriva neodvisno od ekonomskih interesov. V teh primerih je vsak poseg v naravo, ki je izveden zato, *»da bi ji pomagal k razvoju po njenem bistvu, to je ustvarjanju, kakor ga želi Bog,«*^[112] brez dvoma upravičen.

133. V drugih primerih pa je težko kar na splošno reči, kako naj bi obravnavali gensko spremenjene organizme (GSO), ki jih uporabljajo za potrebe medicine in kmetijstva. Gre namreč za zelo različne in specifične okoliščine. Hkrati tveganj ni mogoče vedno pripisati tehnologiji sami, ampak tudi neustrezni in pretirani rabi.

Dejstvo, da so se genetske spremembe stalno dogajale in se še dogajajo v naravi sami, predstavlja pomembno izhodišče vsake posamezne obravnave GSO. Mutacije, ki jih povzroči človek, torej niso fenomen sodobnega časa. Procesu udomačevanja živali in križanja vrst so že splošno sprejete stare prakse. Nadalje vemo, da se je znanstveni razvoj gensko spremenjenih žitaric začel z opazovanjem bakterij, ki so naravno in spontano spreminjale genom v rastlinski celici. A pri teh izhodiščih je treba opozoriti na dejstvo, da vsi ti procesi v naravi tečejo počasi. Nikakor jih ni mogoče primerjati s hitrostjo, ki jo diktira sedanji tehnološki razvoj, niti v primerih, kadar temelji na večstoletnem razvoju znanosti.

134. Trdnih dokazov o posledicah, ki bi jih imel človek ob uživanju gensko spremenjenih žitaric, nimamo. Dejstvo je tudi, da je njihova uporaba v nekaterih predelih sveta spodbudila gospodarsko rast in pomagala rešiti marsikateri problem. Vseeno pa obstajajo pomembne dileme, ki smo jih doslej spregledali.

Po uvedbi pridelave gensko spremenjenih organizmov se namreč obdelovalne površine koncentrirajo v rokah veleposestnikov. Posledično se je zmanjševalo število malih kmetov, ki so »izgubljali obdelovalno zemljo in so se morali umakniti iz neposredne proizvodnje.«^[113] Najbolj šibki nekdanji kmetje so postali sezonski delavci, mnogi prejšnji delavci pa so se z nekdanjih kmetij preselili v revna predmestna naselja. Širitev obsega gensko spremenjenih poljščin torej uničuje zapleteno življenjsko mrežo ekosistemov in znižuje raznovrstnost pridelave, hkrati pa vpliva na sedanjo in prihodnjo regionalno ekonomijo.

Poleg tega ekonomski oligopolisti v mnogih državah težijo po prevladi pri vzgoji semen in drugih proizvodov, ki so potrebni za njihovo uporabo. Odvisnost je zlasti velika ob uporabi semen, iz katerih zrastejo sterilne rastline. V teh primerih so pridelovalci vezani na stalne nakupe semena pri velikih proizvodnih podjetjih.

135. Etično vprašljive posledice tehnologije so razlog za našo nenehno pozornost. Treba je vzpostaviti široko znanstveno in družbenokritično razpravo, v kateri bo mogoče presoјati vse razpoložljivo znanje in stvari odgovorno poimenovati s pravim imenom.

Neredko se namreč zgodi, da ljudje niso seznanjeni z vsemi informacijami, ampak so te že predhodno prirejene izbranim političnim, ekonomskim ali ideološkim interesom. Zaradi izključitve posameznih spremenljivk potem presoја vplivov ne more biti uravnotežena, preudarna in objektivna. Za preprečevanje takih situacij je potrebno

vzpostaviti sistem, v katerem lahko deležniki (kmetje, potrošniki, uradniki, znanstveniki, proizvajalci semen, okoliški prebivalci in drugi) izrazijo svoje probleme in dobijo široko ter verodostojno informacijo, ki na koncu služi kot podlaga za odločitve v skupno dobro za danes in za jutri.

Vprašanje GSO je zahteven ekološki problem, zato je za reševanje nujna strpna obravnava z vseh vidikov in primerna ter neodvisna denarna podpora nadaljnjim raziskavam.

136. Nekatera gibanja zelo načelno branijo celovitost okolja in upravičeno zahtevajo omejitve pri znanstvenih raziskavah GSO. V tej načelnosti pa prezrejo problematiko podobnih procesov, ki jih znanstveniki izvajajo na človeku. Pojavljajo se težnje po sprostitvi etičnih omejitev, ki veljajo za poskuse na živih človeških zarodkih. Neprecenljiva vrednost človeškega življenja je tu reducirana na zmožnosti tehnologije, ki živi zarodek obravnava tehnološko, kot zgolj posamezne stopnje razvoja. Postopki so sicer lahko pravno urejeni in zakoniti, vendar so ob tem prezrta etična načela.

Kot je razvidno iz tega poglavja, bo tehnologija brez etike težko omejevala svojo moč.

Četrto poglavje

CELOSTNA EKOLOGIJA

137. Ves čas že ugotavljamo, da je svet medsebojno tesno povezan. Zato moramo pri reševanju problemov upoštevati vse vidike globalne krize. Predlagam torej, da si ogledamo zamisel o celostni ekologiji, v katero so vključene tudi razsežnosti človeka in družbe.

I. EKOLOGIJA V OKOLJU, EKONOMIJI IN DRUŽBI

138. Ekologija preučuje odnose med živimi organizmi in okoljem, v katerem se razvijajo. Ker to velja tudi za človeško družbo in njeno preživetje, bo treba poglobljeno razmisliti o naših modelih razvoja, proizvodnje in porabe.

Ponovno poudarjam, da je vse med seboj tesno povezano. Celo prostor in čas nista dva ločena fenomena, in niti atomi ali subatomske delci ne morejo obstajati brez medsebojnih povezav. In tako kot so različne prvine – fizične, kemijske in biološke – med seboj v medsebojnih odnosih, so tudi živi organizmi del življenjske mreže, ki je pravzaprav ne bomo nikoli mogli povsem spoznati in doumeti. Celo velik del našega genetskega zapisa je enak kot pri mnogih drugih bitjih.

V taki povezanosti je vsekakor nespametno, če posameznih dejstev ne povežemo v širši kontekst stvarnosti.

139. Kadar govorimo o odnosih v okolju, pravzaprav mislimo na odnose, ki obstajajo med naravo in družbo, v kateri živimo. Vendar

narave ne moremo doumevati kot nekaj ločenega od nas, oziroma zgolj kot prostor, v katerega smo postavljeni.

V naravo smo vključeni in kot njen del smo z drugimi deli narave v neprestani dinamiki odnosov. Če ugotavljamo razloge za neko onesnaženje, je zato treba predvsem analizirati delovanje družbe in ekonomije ter vedenjske vzorce in navade, ki odražajo naše dojemanje stvarnosti.

Ob tako obsežnih problemih parcialni odgovori gotovo nimajo več smisla. Nujno moramo poiskati celovite rešitve, kjer bomo upoštevali medsebojne vplive v naravi sami, in odnos med naravo in družbenimi sistemi. Ne soočamo se namreč z dvema ločenima krizama, okoljsko po eni in družbeno po drugi strani, ampak obstaja le preplet ene same družbeno okoljske krize. Usmeritve za reševanje morajo zato poleg ukvarjanja z naravo vključevati tudi ustrezen pristop boja proti revščini in vračanja dostojanstva vsem, ki jih je družba izločila.

140. Zaradi obsega in različnosti dejavnikov, ki jih je pri tehtanju vplivov določene dejavnosti na okolje treba upoštevati, moramo raziskovalcem dati pomembnejšo vlogo, jim olajšati sodelovanje in zagotoviti široko akademsko svobodo. Stalne raziskave bi nam morale dati rezultate, iz katerih bi bolje spoznali, v kakšnih medsebojnih odnosih so druga bitja, ki jih danes povezujemo v višje enote, ekosisteme.

Vendar narave ne raziskujemo le zato, da bi ugotovili, kako bi jo trajnostno uporabljali, ampak tudi zato, ker ima poleg uporabne tudi svojo lastno notranjo vrednost. Vsak organizem je dober sam na sebi in vreden občudovanja zato, ker je Božja stvar. Isto velja za harmonično celoto organizmov, ki v določenem prostoru deluje kot sistem. Čeprav se tega stalno ne zavedamo, je od te celovitosti odvisno naše življenje. Ne pozabimo, da ekosistemi omogočajo razporejanje ogljikovega

dioksida, prečiščevanje vode, nadzor nad boleznimi in epidemijami, tvorbo prsti, razgradnjo odpadkov in številne druge procese, na katere niti ne pomislimo, ali jih celo spregledamo. Ljudem, ki se zavedajo teh procesov je jasno, da živimo in delujemo v podarjeni stvarnosti, ki je mnogo starejša od človeka, in je obstajala preden se je človek tega zavedal.

Kadar torej z različnih vidikov govorimo o *vzdržni rabi*, moramo upoštevati dejstvo, da ima vsak ekosistem vgrajene sebi lastne ohranitvene mehanizme.

141. Težnja po gospodarski rasti narekuje avtomatizacijo in standardizacijo proizvodnje, kjer je tržna predvidljivost boljša, stroški pa nižji. Za široko uresničitev takšnih ciljev je potrebno uvesti ekonomsko ekologijo, pri kateri bo »varovanje okolja sestavni del razvojnega procesa in ne bo izločeno iz presoje.«^[114]

Nujno je treba povečati vlogo humanizma, ki različna znanja – tudi ekonomijo – povezuje v novo celostno vizijo. Dandanes namreč iz konteksta okoljskih problemov ne moremo več izločati človeškega, družinskega, delavskega in urbanega dogajanja, niti analize načinov človekove notranje komunikacije, ki naš odnos do soljudi in do okolja pogojuje. Med ekosistemi in med različnimi plastmi družbe očitno obstaja medsebojnost odnosov, ki potrjuje da je »celota pomembnejša od delov.«^[115]

142. Če ugotavljamo, da je vse medsebojno povezano, na okolje in kakovost človekovega življenja vpliva tudi zdravo stanje družbenih struktur, kjer »vsaka kršitev solidarnosti in prijateljstva med državljani povzroča okoljsko škodo.«^[116] Vendar mora biti v tem smislu družbena ekologija institucionalizirana in mrežiti celotno družbo, od osnovnih

celic, na primer družine, preko lokalnih združenj in narodov do mednarodnih skupnosti. Kot kaže izkušnja, se tudi medčloveški odnosi na mnogih področjih urejajo v okviru pristojnih inštitucij, njihova neučinkovitost pa ima lahko negativne posledice, ki se pokažejo kot nepravilnost, izguba svobode ali nasilje.

V mnogih državah je moč javne uprave na zelo nizki ravni. To državljanom probleme povečuje, hkrati pa posameznikom omogoča, da se v razmerah okoristijo. Posledično se znotraj državne uprave, v civilni družbi in med državljani zakonodaja vse manj spoštovanje. Mar ni ob okoljski zakonodaji in usmeritvah, ki so sicer idealne, a žal le mrtva črka na papirju, brezupno pričakovati učinkovito rešitev? Poznamo na primer države z jasno zakonodajo o varstvu gozdov, ki pa v praksi le nemo spremljajo, kako jo nekateri kršijo.

Poleg tega so znani primeri, ko ima dogajanje na nekem področju na druga področja posredni vpliv. Tako uživanje mamil v razvitem svetu povzroča naraščanje potrebe uvoza teh proizvodov iz revnih območij sveta. Zaradi pokvarjenosti preprodajalcev pri tem prihaja do ogrožanja življenja in dodatne škode za okolje.

II. KULTURNA EKOLOGIJA

143. Poleg naravne poznamo tudi zgodovinsko, umetniško in kulturno dediščino, ki je prav tako ogrožena. Predstavlja del skupne identitete kraja in podlago za kakovostno bivanje. Zato je nesmiselno podirati stara in graditi nova naselja, ki naj bi bila sicer ekološka, a si v njih ljudje morda sploh ne želijo živeti. Bolje je, če ohranjamo in upoštevamo izvirno identiteto kraja ter v novosti vključimo krajevno zgodovino, kulturo in avtentično arhitekturo. Zato je del ekologije v širšem pomenu besede tudi skrb za kulturno bogastvo človeštva.

Ob preučevanju okoljskih problemov je zato pomembno, da vzpostavimo dialog med znanstvenotehničnim jezikom in jezikom ljudi lokalne kulture. Kultura namreč ni le dediščina preteklosti, ampak gre predvsem za živo, razgibano in vključevalno resničnost, ki je ne moremo izključiti iz obravnave odnosa med človekom in okoljem.

144. Vizija človeka potrošnika, ki ga spodbujajo mehanizmi današnje globalizirane ekonomije, ima močan vpliv na kulturo. Predvsem hoče uravnati raznolikost in s tem izničiti bogastvo človeštva. Podobno tudi poskusi reševanja problemov na standardizirane in tehnicistične načine prezirajo reševanja zapletenih lokalnih problemov, pri katerih bi morali dejavno sodelovati vsi prebivalci. Postopki upravljanja, ki so določeni od zunaj, so tako neredko neskladni z vzorci, ki izvirajo iz lokalne kulture.

Zato je pri upravljanju nujno treba upoštevati dinamiko, ki je značilna realnost sveta in življenja. Ob izključno tehničnih rešitvah namreč obstaja velika nevarnost, da se bomo ukvarjali le s posledicami, zanemarili pa globlje vzroke problemov. Treba je spoštovati pravice ljudstev in kultur ter upoštevati dejstvo, da razvoj družbe poteka iz kulturno-zgodovinskih osnov, ki se ohranijo samo ob stalni in dejavni udeležbi lokalnega prebivalstva ter vključevanju njim lastne kulture. Prav tako je pri razumevanje kakovosti življenja treba upoštevati notranji svet simbolov in običajev vsake posamezne skupine ljudi.

145. Grobo izkoriščanje in uničevanje okolja ne izčrpava le lokalnih naravnih virov, ampak ruši strukturo družbe, po kateri se je oblikovala kulturna identiteta, z njo pa človeški občutek o smislu življenja in bivanja.

Izginotje določene kulture je lahko prav tako huda, če ne še hujša tragedija, kot izumrtje živalske ali rastlinske vrste. Podobno je življenjski slog, v katerem neka družbena skupina ekonomsko nadvlada drugo, lahko enako škodljiv kot je spreminjanje ekosistemov.

146. V tem smislu moramo posebno pozornost namenjati staroselcem in njihovi kulturni tradiciji. Ti niso preprosta manjšina med množico drugih, ampak morajo postati glavni sogovorniki zlasti pri velikih projektih, ki neposredno zadevajo njihov življenjski prostor. Zanje zemlja ne predstavlja ekonomske dobrine, ampak Božji dar in dediščino prednikov, ki v njej tudi počivajo. Je svet prostor, s katerim morajo ostati prepleteni zaradi ohranjanja svoje identitete in vrednot.

Kadar staroselci ostajajo na svoji zemlji, je zanjo tudi najboljše poskrbljeno. Pritiski nanje z namenom, da bi domačo zemljo zapustili in dopustili izkoriščanje za poljedelstvo, rudarstvo ali živinorejo, torej hkrati ogrožajo naravo in kulturo.

III. EKOLOGIJA VSAKDANJEGA ŽIVLJENJA

147. Preden spregovorimo o razvoju, se moramo prepričati, če ta v človekovo življenje res prinaša pristno in kakovostno izboljšanje. V osnovi je treba pogledati urejenost vsakodnevnega življenjskega okolja.

Prostor, v katerem živimo, namreč vpliva na naš odnos do življenja, na naše občutke in ravnanje. Obenem se v prostoru našega doma, delovnega mesta in okolice odraža naša identiteta. Načeloma se trudimo, da bi si okolje prilagodili. Vendar so naša prizadevanja za celovitost in srečo lahko otežena zaradi premočnih dražljajev neurejene in vidno ali zvočno onesnažene okolice.

148. Nekateri posamezniki in skupine kažejo občudovanja vredno ustvarjalnost in velikodušnost. Okoljske omejitve so zmožni premagati tako, da neugodne razmere in vplive iz okolice presežejo, oziroma zmorejo svoje življenje usmerjati neodvisno od nereda in negotovosti. V nekaterih krajih, kjer so procelja zgradb zelo neugledna, se ljudje izkažejo z velikim občutkom za ureditev notranjosti bivališč, ali pa razvijajo prijaznost in medsebojno prijateljstvo. V okoljsko neugodnih razmerah tako pozitivno družbeno vzdušje in medsosedska dobrotelost probleme omili.

Primeri kažejo, da so revni ljudje v težkih okoliščinah očitno sposobni razvijati humano ekologijo. Občutku zadušljivosti velemest in drugih gosto poseljenih območij kljubujejo z medčloveško toplino, druženjem, nadomeščanjem prikrajšanosti okolice z bogastvom človekove notranjosti ali vzpostavljanjem socialnih mrež, v katerih se razvijata solidarnost in čut pripadnosti. Na ta način je mogoče vsak kraj na zemlji iz pekla spremeniti v prostor dostojnega življenja.

149. Žal pa ostajajo primeri, ko skrajna revščina, ki se pojavlja v okolju, kjer ni prostorov in možnosti za povezovanje in sozvočje, povečuje možnosti nasilnih dejanj in razmah kriminalnih združb, ki ljudi grobo izrabljajo. Občutek izkoreninjenosti, prenaseljenosti in družbene anonimnosti, ki je značilen za prebivalce obrobja velikih mest, namreč vodi v asocialno vedenje in nasilje.

Kljub temu vztrajam pri trditvi, da ima ljubezen večjo moč. Ljudje so tudi v takšnih razmerah sposobni navezovati medsebojne stike in živeti v sožitju, ki anonimno množico preoblikuje v družbo, v kateri se stene egoizma rušijo, pregrade sebičnosti pa presegajo. Iz izkušnje v takih občestvih se nenazadnje porajajo tudi ustvarjalne ideje za izboljšanje zunanosti stavb in sosesk.^[117]

150. Zaradi medsebojnega vpliva med mestno krajino in človekovim vedenjem morajo oblikovalci zgradb, sosesk, javnih površin in mest upoštevati dognanja znanstvenih disciplin, ki pomagajo razumeti procese, simboliko in načine človekovega mišljenja. Pri urbanizmu zato ne zadostuje le iskanje lepote v obliki, ampak je še bolj pomembno najti lepoto kakovosti človeškega življenja, okoljske prilagojenosti, povezovanja in vzajemne pomoči. Prav zato je pri urbanističnem načrtovanju vedno treba upoštevati poglede tistih, ki bodo na tistem območju živeli.

151. V tem smislu je treba poskrbeti za javne površine, informativne table in prostore, kjer se ljudje lahko srečujejo. Tak pristop omogoča razvijati čut pripadnosti in ukoreninjenosti celotnega mesta, ki nas obdaja in združuje, predvsem pa občutek »tu sem doma«.

Pomembno je, da so različni predeli mest med seboj dobro povezani v celoto. Tako njihovi prebivalci lažje dobijo celostno podobo, in se ne zapirajo v svoje četrti, iz katerih na domače mesto ne morejo pogledati kot na skupnost. Dejavnosti, ki bi morda vplivale na mestno ali podeželsko pokrajino, bi zato morali predhodno presoјati glede na raznolike prvine prostora, ki oblikuje izkušnje tamkajšnjih prebivalcev. Tako bi si ljudje prenehali biti tujci. Postali bi del celote, ki skupaj dela in ustvarja. Zato je zelo koristno, če se mestnem in podeželskem okolju vedno ohranja nekaj prostora, v katerega ni mogoče posegati.

152. Stanovanjski problemi v mnogih podeželskih in mestnih predelih sveta naraščajo predvsem zato, ker državni proračuni ne zmorejo pokrivati dejanskih potreb. Ne le reveži, tudi drugi ljudje se tako na poti do lastnega doma srečujejo s težavami.

Tako je na primer lastništvo domovanja tesno povezano s človekovim dostojanstvom in razvojem družine. In za humano ekologijo je prav to vprašanje najpomembnejše. Ponekod, kjer se barakarska naselja povečujejo, je ta območja nujno treba ustrezno urediti. Vendar ne tako, da pri tem ljudi izseljujemo. Če je preselitev revežev iz zanemarjenih predmestnih bivališč res neobhodna »jim je treba – da bi se izognili še dodatnemu povečevanju trpljenja – ponuditi ustrezno in pravočasno informacijo, jim dati na izbiro dostojna bivališča in neposredno pritegniti tiste, ki jih to zadeva.«^[118]

Pri preoblikovanju razpadajočih predmestnih naselij v prijaznejše mestne soseske bi vsekakor lahko pokazali večjo ustvarjalnost. *»Kako lepa so mesta, ki premagajo bolešno nezaupanje, včlenijo druge z njihovo različnostjo in iz te včlenitve napravijo dejavnik razvoja! Kako lepa so mesta, ki imajo tudi v svojem arhitektonskem načrtovanju prostore, ki povezujejo, ustvarjajo odnose in podpirajo priznanje drugega!«*^[119]

153. Kakovost mestnega življenja je tesno povezana s prometnim režimom, ki prebivalcem pogosto povzroča velike težave. Vemo, da po mestih na primer krožijo vozila z enim ali dvema potnikoma. To povečuje gostoto prometa, stopnjo onesnaženosti, porabo neobnovljivih virov energije in potrebo po gradnji novih cest ter parkirišč, ki rušijo izgled mestne krajine. Mnogi strokovnjaki upravičeno soglašajo, da je javnemu prometu treba dati prednost.

Vendar bodo ljudje tudi nujne ukrepe težko sprejeli, če ne bomo predhodno bistveno izboljšali prometnih režimov. Zdaj so namreč v mnogih mestih za ljudi povsem nedostojni predvsem zaradi gneče, zanemarjenosti, neustreznih urnikov in pomanjkljive varnosti.

154. Življenjska zmeda, s katero s katero se srečujejo prebivalci velikih mest, je pogosto na meji spoštljivosti do človekovega dostojanstva.

Ob tem ne smemo spregledati, da so enako zapostavljeni in pozabljeni prebivalci nekaterih podeželskih območij, ki nimajo dostopa niti do nujno potrebnih služb, delavci pa so ponižani v položaj sužnjev brez pravic ali celo brez upanja v bolj dostojno življenje.

155. Humana ekologija torej pomeni neločljivo povezanost človeškega življenja z moralnim zakonom, ki je prirojen človekovi naravi in ustvarjalno prispeva k spoštovanju okolja. Papež Benedikt XVI je trdil, da obstaja ekologija človeka, ker *»je tudi človek obdarjen z naravo, ki jo je treba spoštovati in s katero ni dovoljeno ravnati po lastni želji.«*^[120]

Ob tem zadostuje že zavedanje neposredne povezave naših teles z okoljem in z drugimi živimi bitji. Sprejemanje lastnega telesa kot Božjega daru je namreč nujno potrebno, če hočemo kot Očetov dar sprejeti tudi ves svet, ki je naš skupni dom. V nasprotnem primeru se gospodovanje nad lastnim telesom lahko neopazno razširi na gospodovanje nad stvarstvom. Primerno sprejemanje lastne telesnosti, skrb in spoštovanje njegovega smisla so bistvenega pomena za pristno humano ekologijo.

Spoštovanje lastnega telesa in poznavanje samega sebe v naši ženskosti ali moškosti je nujno tudi ob vzpostavljanju odnosov z drugimi in drugačnimi. Le iz zavedanja *kdo sem jaz*, lahko z veseljem sprejemam posebnosti darov bližnjega, moža ali žene, ki sta delo Boga Stvarnika, in se tako vzajemno bogatimo. Človekove usmeritve, ki težijo k *»odpravi razlikovanja spolov, ker se z njimi ne zna več soočati,«*^{*[121]} so zato nezdrave.

IV. SKUPNO DOBRO

156. Humane ekologije ni mogoče ločevati od pojma *skupno dobro*, ki je načelno povezano s splošno blaginjo in je zato v družbeni etiki osrednjega pomena. Skupno dobro je »*skupek tistih življenjskih pogojev družbenega življenja, ki skupinam in posameznikom omogoča, da dosežejo najpolnejšo in najhitrejšo izpolnitev.*«^[122]

157. Skupno dobro temelji na spoštovanju osebnosti človeka in neodtujljivih osnovnih pravicah, ki nam pripadajo in nas usmerjajo v celovit razvoj. Povezano je z blaginjo in varnostjo družbe ter po principu medsebojne solidarnosti omogoča razvoj različnim skupinam, ki se oblikujejo znotraj družbe. Kot temeljna celica družbe med temi skupinami še posebej izstopa družina.

Skupno dobro je pogojeno z družbenim mirom, torej redom in varnostjo, ki pa nista mogoča brez pravičnosti, saj nepravilnost vedno vodi v nasilje. Celotna družba – in v njej še posebej država – je zato že v principu skupno dobro dolžna braniti in podpirati.

158. Ob stanju sedanjega sveta, v katerem se krivice povečujejo, vse več ljudi pa je na robu družbe oropanih za temeljne človekove pravice, je logično, da načelo skupnega dobrega takoj postane klic k solidarnosti in prednostni odločitvi za solidarnost z najbolj revnimi.

Pri odgovoru na ta klic se seveda zavedamo, da gre za vprašanje naravnih virov, ki so nam vsem skupni. Vendar je treba vedeti, da gre najprej za reveže, ki smo jim polno dostojanstvo dolžni priznati zaradi našega globokega prepričanja v veri. To sem že nakazal v apostolski spodbudi Veselje evangelija.^[123] Če želimo razumeti odnos med reveži

in skupnim dobrim zadostuje, da pogledamo stvarnost okrog sebe. Vse, na kar smo doslej gledati kot na možnost, se bo takoj izkazalo kot etična nujnost, v kateri se skupno dobro kot princip sploh lahko učinkovito uresničuje.

V. MEDGENERACIJSKA PRAVIČNOST

159. Skupno dobro vključuje tudi misel na prihodnje generacije. Že ob sedanji globalni ekonomski krizi se soočamo z bolečimi posledicami, ki so posledica zanemarjanja skupne usode. Iz te usode pa niso izključene niti prihajajoče generacije.

O vzdržnem razvoju zato danes ne moremo več govoriti brez upoštevanja medgeneracijske solidarnosti. Takoj namreč, ko pomislimo na stanje, v kakršnem planet puščamo naslednjim rodovom, se razkrije drugačna logika. Začnemo se zavedati, da nam je svet podarjen in si ga delimo z drugimi. Če pa nam je zemlja dana, nimamo več pravice misliti le na sedanjo porabniško učinkovitost, pri kateri je merilo proizvodnje zasebna korist.

Ker zemlja pripada tudi generacijam, ki šele prihajajo, o medgeneracijski solidarnosti ne moremo več govoriti kot o opciji, ampak kot o temeljnem vprašanju pravičnosti. Portugalski škofje so dolžno pravičnost spodbudili z besedami: *»Okolje je del logike prejemanja. Je posojilo, ki ga vsaka generacija prejme z namenom posredovanja prihodnjim rodovom.«*^[124] Tako širok pogled je znamenje celostne ekologije.

160. Kakšen svet želimo zapustiti generacijam, ki prihajajo, otrokom, ki danes odraščajo?

To vprašanje ne zadeva le okolja v ožjem pomenu, niti ga ne moremo obravnavati parcialno. Ko se sprašujemo, kakšen svet bomo zapustiti za seboj, so bolj pomembne splošne usmeritve, njegov smisel in njegove vrednote. Ne verjamem, da bi ekološke skrbi lahko učinkovit rešili, če naša vprašanja ne bodo odražala globljega razmisleka. Seveda pa se bomo ob pogumnem soočenju s krizo srečali še z drugimi pomembnimi vprašanji: Čemu smo na tem svetu? Čemu smo prišli sem? Čemu delamo in se trudimo? Za kaj smo tej zemlji potrebni?

Ob takih vprašanjih zgolj govorjenje, da si moramo prizadevati za prihodnje rodove, ne zadostuje več. Medgeneracijska pravičnost postane zadeva dostojanstva naše generacije. Mi sami si moramo najprej prizadevati, da generacijam, ki prihajajo, zapustimo planet, ki bo primeren za življenje. To je drama nas samih, ki je povezana s temeljnim smislom sožitja na zemlji.

161. Napovedi o prihajajočih katastrofah ni mogoče več prezirati ali obravnavati ironično. Lahko se namreč zgodi, da bomo prihodnjim generacijam pustili le ruševine, puščave in nesnago. Potrošniški ritem je namreč z uničevanjem okolja presegel vse mere in zmožnosti planeta. Življenjski slog sedanjega časa pa – če ne bo postal bolj vzdržen – vodi v lastno katastrofo, kakršna se na nekaterih predelih sveta že dogaja.

Blažitev prihodnjih posledic sedanje neuravnovešenosti je odvisno od dejanj sedanjega časa. Morali se bomo zamisliti nad neodgovornostjo, s katero bodo našo generacijo obtoževale tiste, ki bodo nekoč prenašale posledice.

162. Naša neresnost ob teh izzivih je močno povezana s propadanjem etike in kulture, ki spremlja ekološko krizo.

Ljudje postmoderne družbe stalno zapadajo v objestni individualizem. Zato je večina sedanjih družbenih problemov povezanih z egocentričnim in takojšnjim zadovoljevanjem trenutnih želja, ki povzročata tudi krizo družinskih in družbenih vezi ter težave medsebojnega sprejemanja. Kratkovidno potrošništvo je opaziti celo pri starših, ki s takim neprimernim zgledom škodujejo otrokom, ti pa imajo kasneje težave že z nakupom stanovanja ali ustanavljanjem lastne družine.

Nesposobnost človeka, da bi resno mislil na prihodnje rodove, je torej povezana z sedanjo nezmožnostjo, da bi presegli svoje trenutne interese in pomislili na tiste, ki so že danes izključeni iz razvojnih procesov. Zato *»je treba poleg obvezne medgeneracijske solidarnosti nujno obnoviti moralno potrebo po znotraj generacijski vzajemnosti.«*^[125]

Peto poglavje

NEKAJ SMERNIC ZA DELOVANJE

163. Nastale razmere, v katerih se je znašlo človeštvo, sem skušal osvetliti s stališča zloma planetarnega ravnotežja in s stališča globoko človeških razlogov za propadanje okolja.

Čeprav bi nam opažanja stvarnosti že sama po sebi morala nakazovati potrebo po nujnih spremembah obnašanja in nas spodbuditi k ukrepanju, si bomo zdaj ogledali nekaj rešitev s pomočjo dialoga. Na ta način bi lahko izstopili iz spirale samouničevanja.

I. DIALOG O OKOLJU V MEDNARODNI POLITIKI

164. Od sredine preteklega stoletja dalje se je kljub težavam začel uveljavljati koncept, da bi planet proglasili za domovino in človeštvo za ljudstvo, ki naseljuje skupni dom. Soodvisnost sveta namreč ne pomeni le zavedanja škodljivih vplivov življenjskega sloga, proizvodnje in potrošnje, ampak predvsem, da moramo iskati predloge globalnih rešitev, oziroma preseči parcialne interese posameznih držav. K skupnemu načrtu reševanja na našem edinem svetu smo torej zavezani zaradi življenjske soodvisnosti.

Vendar le tehnološka inteligenca – pri kateri je človeštvo sicer izredno napredovalo – ni zmožna najti učinkovitih metod za rešitev mednarodnih okoljskih in družbenih problemov. Če se z njimi hočemo spoprijeti pri temeljih, jih ne moremo zažeti reševati enostransko, na primer na ravni posameznih držav. Nujno je potrebno globalno soglasje, kjer bi bilo usklajeno načrtovanje vzdržnega in raznovrstnega

kmetijstva, uporaba obnovljivih in čistejših virov energije, spodbude za večjo energetske učinkovitost, izboljšanje upravljanja z gozdnimi in morskimi dobrinami ter zagotovljen splošni dostop do pitne vode.

165. Tehnologija uporabe fosilnih goriv zelo onesnažuje okolje. Premog in nafto, do določene mere tudi zemeljski plin, bo treba postopno a v najkrajšem možnem času nadomestiti. Seveda se bomo v prehodnem obdobju, dokler se nove tehnologije obnovljivih virov ne razvijejo in ne postanejo širše dostopne, primorani odločati po načelu manjšega zla. Mednarodna javnost tudi še ni našla zadovoljive rešitve, kdo bo odgovoren in kdo bo stroške prehodnega obdobja pokrival. So pa okoljska vprašanja v zadnjih desetletjih sprožila široko javno razpravo, ki odgovornost zahteva predvsem od pristojnih služb.

A žal se politiki in poslovneži le počasi in neustrezno odzivajo na vse pereče izzive, ki se pojavljajo v svetu. Vseeno upamo, da se bodo rodovi, ki prihajajo, naše generacije z začetka 21. stoletja spominjali kot take, ki je odgovornost velikodušno prevzela nase, in ne kot onih iz postindustrijske dobe, ki že danes veljajo za najbolj neodgovorne v zgodovini.

166. Ekološko gibanje po vsem svetu močno napreduje predvsem po zaslugi mnogih organizacij civilne družbe. Nemogoče jih je naštet ali prikazati zgodovino njihovega prispevka. Prav zaradi njihovih prizadevanj so okoljska vprašanja v javnosti bolj prisotna in spodbujajo dolgoročno načrtovanje.

Žal pa pričakovanj niso upravičila politična srečanja o okolju na najvišji svetovni ravni. Zaradi pomanjkanja politične volje udeleženci niso bili zmožni doseči res pomembnih in globalno zavezujočih dogovorov.

167. Naj spomnim na sklepe Svetovnega vrha o Okolju v Riu de Janeiru leta 1992, kjer so zapisali, da »so ljudje v središču prizadevanja za vzdržen razvoj.«^[126] Udeleženci so v bistvu povzeli Stockholmsko deklaracijo iz leta 1972 in se zavezali k mednarodnemu sodelovanju pri varovanju celotnega zemeljskega ekosistema. Pri tem naj bi sicer veljalo načelo, da onesnaževalec plača in prevzame vse dolžnosti, ki nastanejo zaradi vpliva nekega projekta ali dela na okolje. V prizadevanju za ustavitev globalnega segrevanja so takrat postavili tudi cilje za uravnoteženje koncentracije toplogrednih plinov v ozračju, pripravljena je bila časovnica delovnega načrta, sprejeta konvencija o biotski raznovrstnosti in načela gospodarjenja z gozdovi.

Srečanje v Riu 1992 je bilo inovativno in za tisti čas res preroško, vendar je bilo kasneje dejansko uresničenih le malo sprejetih dogovorov. Dokumentacija namreč ni vsebovala jasnih izvedbenih mehanizmov, rednega sledenja in kazenskih pravil v primeru nespoštovanja. Načela, ki so jih sprejeli, zato še vedno ostajajo brez učinkovitih in fleksibilnih orodij za praktično izvedbo.

168. Bolj pozitivne rezultate so prinesli nekateri drugi mednarodni sporazumi. Na primer Baselski sporazum o ravnanju z nevarnimi odpadki ima obveščevalni sistem, v praksi vzpostavljene standarde in nadzor. Washingtonski (CITES) je obvezen pri mednarodni trgovini z ogroženimi prosto živečimi živalskimi in rastlinskimi vrstami; za učinkovito izvajanje se tu nadzor izvaja na terenu. Podoben primer je Dunajska konvencija o zaščiti ozonske plasti in Montrealski protokol kot njen izvedbeni dokument, ob katerem se zdi, da je problem tanjšanja ozonske plasti stopil v fazo reševanja.

169. Dokaj malo napredka je videti pri skrbi za biotsko raznovrstnost in zaustavljanju širjenja puščav. Podobno je s konkretnimi akcijami za zmanjšanje izpustov toplogrednih plinov. V obeh primerih bi večja poštenost, pogum in odgovornost bila potrebna predvsem s strani najmočnejših držav in tistih, ki so največje onesnaževalke. Konferenca Združenih narodov o trajnostnem razvoju, imenovana *Rio+20* (Rio de Janeiro 2012), je sicer objavila obsežno *Sklepno izjavo*, a v tej smeri spet ni posebej učinkovita.

Podobno so neučinkovita nekatera druga mednarodna pogajanja, kjer posamezne države stališča nacionalne koristi postavljajo pred mednarodno skupno dobro. Vsi, ki bodo morali nositi posledice take diplomacije, so bodo nekoč nedvomno spominjali naše neozaveščenosti in neodgovornosti. O tem perečem problemu so tudi v času priprav te okrožnice potekale intenzivne razprave.

Za nas verne tako ne bo nič narobe, če prosimo Boga za pozitivne rezultate vseh razprav, ki bodo prihodnjim generacijam prihranile trpljenje zaradi posledic našega nespametnega odlašanja.

170. Nekatere od strategij za zmanjšanje izpustov toplogrednih plinov so naravnane v internacionalizacijo okoljskih stroškov. Vendar pri tem obstaja nevarnost, da se bodo obveznosti pri omejevanju izpustov glede na industrijsko razvite dežele sorazmerno zelo povečale za dežele s manj viri. Izvajanje takšnih ukrepov torej kaznuje dežele, ki bi se morale najbolj razvijati. Posledično pod pretvezo okoljske zaskrbljenosti tako povzročamo nove krivice; kot že v mnogih primerih, tudi tu stroške nosijo revni.

Če bi stroga merila glede preprečevanja klimatskih sprememb stopila v veljavo takoj, bi nekatere države s skromnimi prihodki tudi nemudoma potrebovale pomoč pri odpravi posledic. Dejstvo je namreč, da gre za posledice dolgo trajajočih vplivov, ki so nastajali že v preteklosti in

danesh vplivajo na njihovo ekonomijo. Odgovornost za reševanje teh zapletov je sicer skupna, vendar v določenih primerih – na nekatere so opozorili Bolivijski škofje – tudi posamična, ker »so države, v katerih je bil hiter industrijski razvoj mogoč tudi na račun zelo velikih izpustov toplogrednih plinov, zato bolj odgovorne za reševanje problemov, ki so jih povzročile.«^[127]

171. Strategija trgovanja z »emisijskimi kuponi« lahko vodi v nove oblike tržnih špekulacij, ki na svetovni ravni ne bodo pomagale k zmanjšanju izpustov in onesnaženja s toplogrednimi plini. Sistem kuponov se zdi sicer hitra in enostavna rešitev, v kateri so na videz lepo razporejene obveznosti do okolja, a žal ne prispeva k potrebnim korenitim spremembam. Lahko ima celo negativni učinek in v nekaterih državah ali sektorjih le spodbudi porabo.

172. V revnih državah je treba prednostno izkoreniniti revščino in spodbuditi družbeni razvoj prebivalcev. Obenem je potrebno priznati, da je v istih državah raven potrošnje na nekaterih privilegiranih območjih na škandalozno visoki ravni. Tako korupcijo je nujno treba učinkovito preganjati. Vsekakor morajo te države ostati zavezane zmanjševanju onesnaževanja.

Revne države bodo potrebovale pomoč držav, v katerih je visoka rast blaginje posledica dolgoletnega onesnaževanja planeta. Mehanizme subvencij bi bilo treba vzpostaviti na primer za izkoriščanje velikih količin sončne energije. Le s tovrstno denarno podporo bo možno v države v razvoju prenesti tehnologijo, tehnična znanja in zagonske vire. Pri tem moramo nujno spoštovati konkretne razmere, ob katerih »ni vedno ustrezno pretehtana skladnost naprav z okoljem, za katero so bile načrtovane.«^[128]

V primerjavi s tveganjem, ki ga predstavljajo klimatske spremembe, bi bil tak sistem poceni. Vedeti pa moramo, da gre v vseh primerih v prvi vrsti za etične odločitve, ki temeljijo na solidarnosti med ljudstvi.

173. Nujno so potrebni tudi taki mednarodni sporazumi, ki bi jih bilo mogoče učinkovito uresničevati na lokalni ravni.

Pri meddržavnih odnosih je sicer treba varovati suverenost vsake udeleženke. Vendar moramo ob katastrofah, ki bi lahko prizadele več ljudi v regiji, stroške primerno porazdeliti. Zlasti pa je treba uveljaviti globalna merila in obveznosti glede nesprejemljivih dejavnosti nekaterih podjetij ki nevarne odpadke ali zelo onesnažujoče obrate prenašajo v druge države.

174. Omenimo še sistem upravljanja z oceani. Čeprav je bilo sprejetih več različnih mednarodnih in regionalnih konvencij, so njihovi učinki majhni predvsem zaradi razdrobljenosti ter pomanjkljivih regulativ, nadzora in kazni. Poseben izziv predstavlja kopičenje morskih odpadkov in varovanje odprtega morja. Na vsak način potrebujemo sporazum o vsestranski ureditvi upravljanja z oceani, ki so globalno skupno dobro.

175. Ista logika, ki ovira sprejemanje potrebnih radikalnih odločitev za postopno zmanjšanje globalnega segrevanja, onemogoča tudi izvajanje načrtov za odpravo revščine. Potrebujemo torej bolj odgovoren in bolj celovit pristop, ki hkrati vključuje omejevanje onesnaževanja in razvoj revnejših držav in regij.

Ob tem je treba vedeti, da v 21. stoletju nacionalne države in njihova politika izgubljajo svojo moč. Zaradi metod upravljanja, ki sicer

izvirajo iz preteklih časov, pa jo pridobivata nadnacionalni ekonomski in finančni sektor. V takih razmerah prevlade mednarodne ekonomije nad politiko imajo izjemno pomembno vlogo mednarodne ustanove. S svojo močjo, ki jo je treba podpirati, lahko na podlagi sporazumov med nacionalnimi vladami nepristransko odločajo in učinkovito kaznujejo.

To je v skladu z že uveljavljenim družbenim naukom Cerkve, ki ga je uvedel papež Benedikt XVI.: *»Za vodenje svetovnega gospodarstva, za ozdravitev gospodarstva, ki ga je prizadela kriza, za preprečevanje njenega poslabšanja in morebitne večje neuravnovešenosti, za uresničevanje popolne razorožitve, varne prehrane in miru, za zagotavljanje zaščite okolja in za urejanje migracijskih tokov je nujno potrebna svetovna politična oblast, o kateri je govoril že moj predhodnik, Janez XXIII.«*^[129]

Pred diplomacijo je torej pomembna naloga razvoja mednarodne strategije za reševanje resnih problemov, s katerimi se vsi soočamo.

II. DIALOG ZA NOVO DRŽAVNO IN LOKALNO POLITIKO

176. Uspešnost ali neuspešnost okoljskih prizadevanj ni zgolj stvar meddržavnih odnosov. Odgovornost je porazdeljena tudi na drugih ravneh. Vprašanj glede okoljskih težav in ekonomskega razvoja si zato ne moremo zastavljati le s stališča razlik med bogatimi in revnimi državami, ampak je na različno težo odgovornosti treba pokazati tudi pri deležnikih na nacionalni in lokalni ravni.

177. V času hitrega ekonomskega razvoja se pojavlja resen problem možnosti zlorabe človekovih zmožnosti. Države so se v okviru svojih pristojnosti dolžne s tem spoprijeti ter ustrezno urediti načrtovanje,

usklajevanje in kaznovanje. Kako naj se torej država ob stalnem razvoju in tehnološki inovativnosti s tem spopade?

Eno od področij, na katerem se s pomočjo pravil za ustrezno ravnanje urejajo odnosi v skupno dobro, je zakonodaja in pravo. Omejitve, ki jih zdrava, zrela in samostojna družba mora postavljati, se tu določajo vnaprej, na osnovi predvidevanj, previdnosti in z ustreznimi usmeritvami. Tako se še preden nastopijo posledice, oziroma ko so te šele potencialne, vzpostavijo potreben nadzor izvajanja zakonodaje in sistem boja zoper korupcijo, po potrebi pa še možnost neposrednega posega v kontrolo morebitnih stranskih vplivov proizvodnih procesov.

Sodni primeri, ki obravnavajo omejevanje onesnaževanja, ki ga povzročajo poslovne dejavnosti, so sicer vse pogostejši. Vendar njihov edini namen vseeno ni, da bi s političnimi in upravnimi okviri sanirali neprimerne prakse. Smisel predpisov je namreč tudi promocija dobre prakse ter spodbujanje ustvarjalnosti in iskanja novih poti za izvajanje zasebnih ali skupinskih pobud.

178. Politika pri svojem načrtovanju zasleduje cilje hitrega uspeha. Ker sledi potrošniški miselnosti, vedno spodbuja zgolj kratkoročno rast. Vladajoči – tudi zaradi predvolilnih obljub – kasneje ljudi neradi vznemirjajo z ukrepi, ki bi posegali v potrošniški standard ali ogrožali zunanje naložbe.

Zgolj sprotno vzdrževanje obstanka na oblasti seveda ne omogoča dolgoročnega okoljskega načrtovanja. V rednih vladnih programih zato taki načrti morda dobijo le obrobno mesto. Žal pa pozabljamo, da je »čas pomembnejši kakor prostor,«^[130] in da se trajna učinkovitost ne doseže, če stojimo na trenutni poziciji moči, ampak le s spodbujanjem dolgoročnih procesov. Se pa prava politična moč pokaže ob reševanju zahtevnih vprašanj, pri katerih je za skupno dobro treba spoštovati

visoko postavljena načela. Žal politika take dolžnosti le redko uvršča v nacionalne razvojne programe.

179. Ponekod se ljudje združujejo v zadruga za rabo obnovljivih virov energije. S tem zadostijo lokalnim potrebam, lahko pa presežke tudi prodajajo. Kljub neugodnim svetovnim razmeram, v katerih se kaže nemoč prevzemanja odgovornosti, je lokalno očitno mogoče vzpostaviti dobre rešitve.

Na tej ravni so torej ljudje zmožni doseči višjo stopnjo odgovornosti, močnejši čut za skupnost in bolj kakovostno sožitja. Bolj se odpirajo za ustvarjalnost in globoko spoštujejo zemljo, ki jo kot dediščino zapuščajo svojim otrokom in vnukom. Take vrednote so ukoreninjene predvsem v zavest domorodnih ljudstev.

Vendar zakonodaja zaradi korupcije takih primerov običajno ne spodbuja. Zato je neredko treba poseči javnem pritisku, s katerim je mogoče izsiliti določene politične spremembe. Preko lokalnih nevladnih organizacij in neodvisnih združenj je treba oblast prisiliti, da ta razvije strožje predpise in postopke ter učinkovitejši nadzor. Dejstvo je, da dokler državljani sami ne vzpostavijo nadzora nad vplivnimi dejavniki državne, regionalne in lokalne politike, tudi ni mogoče nadzirati uničevanja okolja.

Učinkovitost okoljskih ukrepov je seveda mogoče povečati tudi tako, da sosednje lokalne skupnosti vprašanja okoljskih politik urejajo skupaj.

180. Ker ima vsaka država ali regija svoje probleme in omejitve, povsem enotnih navodil seveda ni mogoče pripraviti. Prav tako je zaradi politične realnosti večkrat treba uvesti začasne ukrepe in rešitve, pri

katerih se zastavljeni načrti in sprejemanje odgovornosti izvajajo postopno.

Vseeno je na nacionalni in lokalni ravni potrebno več storiti na področju varčevanja z energijo. To pomeni, da je treba spodbujati energetske učinkovitejšo industrijsko proizvodnjo, zmanjšati porabo surovin, in s trga umakniti energetske neučinkovite izdelke, ki onesnažujejo okolje. Sem sodijo še transport, ki ga je treba izboljšati, in gradnje, ki jih je treba usmeriti v obnovo in izdelavo energetske varčnejših stavb, ki bi tudi manj onesnaževale.

Lokalna politika lahko usmerja prebivalce v zmernejšo porabo dobrin, bolj gospodarno ravnanje z odpadki in recikliranje, varovanje ogroženih vrst, v raznolikost kmetovanja in kolobarjenje.

Poljedelstvo na revnejših območjih je mogoče izboljšati z investicijami v podeželsko infrastrukturo, organizacijo domačega trga, namakalnimi sistemi in razvojem naravi bolj primerne kmetijske tehnike.

Spodbujati je treba medsebojno sodelovanje in vključevanje različnih organizacij, ki ščitijo interese malih pridelovalcev, ekosisteme pa varujejo pred uničenjem. Še veliko dela nas čaka!

181. Neprestano pa se je treba zavedati, da je dolgoročni pristop k reševanju teh vprašanj nujen. Nesprejemljivo je, da z vsako menjavo oblasti spreminjamo tudi politiko podnebnih sprememb in varstva okolja. Za učinkovit rezultat je namreč potreben čas, ki je daljši od obdobja ene vlade. Javnost in civilna družba morata zato pritiskati, da se oblasti ne bi vedno znova izogibale dolgoročnemu reševanju problemov, še posebej najtežjih zadev.

Seveda se je politiku težko odpovedati logiki neposrednega učinka in hitrega uspeha, ki danes prevladujeta v ekonomiji in politiki, ter sprejeti

odgovornost in z njo povezane stroške. Vendar, če politik to vseeno tvega, bo s tem izpolnil vlogo človeškega dostojanstva, ki mu je bilo dano od Boga. V zgodovino se bo zapisal s svojo nesebično odgovornostjo.

Nujno je torej treba vzpostavljati zdravo politiko, v kateri je mogoče prenavljati delovanje ustanov in jih medsebojno usklajevati za uveljavljanje dobrih praks, ki presegajo birokratski minimalizem.

Ob tem moramo dodati, da tudi najboljši ukrepi ne morejo biti učinkoviti, če ni jasnih ciljev in vrednot, in če ni iskrene humanosti in globokega sočutja, ki vsako družbo usmerjata v plemenitost in dobroto.

III. DIALOG IN PREGLEDNOST POSTOPKOV ODLOČANJA

182. Procese presojanja poslovnih idej in projektov glede njihovega vpliva na okolje in sprejemljivosti za naravo je treba izvajati transparentno in v odprtem javnem dialogu z vsemi deležniki. Zaradi podkupovanj in korupcije, pri katerih dejanske vplive prikrijejo, se namreč pojavljajo vprašljive rešitve, ki jih javnosti ne pokažejo ustrezno in tako onemogočijo odprto razpravo.

183. Ni prav, da se raziskave vplivov na okolje izvedejo šele po pripravi poslovnih načrtov ali za potrebe neke politike, planiranja ali programa. Postopek je treba od vsega začetka izvajati interdisciplinarno, transparentno in neodvisno od pritiskov s strani ekonomije ali politike. Vključena mora biti tudi analiza delovnih razmer in pregled možnih vplivov na telesno in duševno zdravje ljudi, krajevno gospodarstvo in javno varnost. Ekonomske učinke je na ta način mogoče predvideti bolj

realistično, oziroma vanje vključiti tudi stroške morebitnega odpravljanja nezaželenih posledic.

Med deležniki, ki na izvedbo gledajo različno in lahko predlagajo tudi svoje rešitve in alternative, je vedno treba doseči soglasje. V razpravi morajo imeti posebno mesto lokalni prebivalci, ki so neredko zaskrbljeni glede svoje prihodnosti in prihodnosti svojih otrok, na smisel kratkoročnega ekonomskega učinka pa gledajo drugače kot investitorji.

Treba je ustaviti stalne »intervencije« in dati prednost premišljenim rešitvam, s katerimi soglašajo vse zainteresirane strani. Soudeležba javnosti tudi ne pomeni le predhodne obveščeniosti o vseh predvidenih tveganjih in možnostih načrtovanega projekta, ampak njihovo kasnejšo vključenost in trajno sledenje. Pri znanstvenih in političnih razpravah je potrebno uveljaviti iskrenost in resnico, in se prenehati sklicevati izključno na zakonitost ravnanja.

184. V smislu možnih okoljskih tveganj, ki bi lahko vplivala na sedanje in prihodnje skupno dobro, je treba doseči, da *»odločitve temeljijo na soočenju med domnevnimi tveganji in prednostmi za vsako možno alternativno izbiro.«*^[131] To velja še posebej v primerih, če je pričakovati večje posledice. Na primer zelo intenzivno izkoriščanje naravnih virov, znatno povečanje izpustov ali količine odpadkov, pomembne spremembe pokrajine, življenjskih prostorov zavarovanih vrst ali javnega prostora.

Slabo pripravljene projekti lahko zaradi različnih posledic, kot so na primer nepredvideno zvočno onesnaževanje, obsežnih sprememb videza, škode na kulturnih vrednotah, ali tveganje ob uporabi jedrske energije močno zmanjšajo kakovost življenja. Žal je potrošniška družba, v kateri imajo prednost kratkoročni in zasebni interesi, neredko

nagnjena k nepremišljenim odločitvam in prikriivanju posameznih informacij.

185. Ob razpravi o posamezni poslovni pobudi si moramo odgovoriti na vprašanja, po katerih ugotovimo, ali bodo rešitve prispevale celovitemu razvoju: Čemu? Za kaj? Kje? Kdaj? Kako? Komu? S kakšnim tveganjem? Kakšna je cena? Kdo plača in kako?

Nekatera vprašanja so bolj pomembna od drugih. Vemo na primer, da je vode malo in je nujno potrebna dobrina. Spada med temeljne pravice, ki so močno povezane z izpolnjevanjem vseh drugih človekovih pravic. To dejstvo presega pomen vseh drugih regionalnih okoljskih analiz.

186. V Deklaraciji, ki so jo Rio de Janeiru sprejeli leta 1992, je zapisano, da *»v krajih, kjer obstaja grožnja resne nepopravljive škode, nedokončnost rezultatov znanstvenih raziskav ne sme biti razlog za odlašanje z varstvenimi ukrepi,«*^[132] ki bi preprečevali propadanje okolja. To preventivno načelo omogoča zaščito najbolj ranljivih, ki svojih interesov ne morejo drugače uveljavljati, in je moč njihovih sicer neizpodbitnih dokazov omejena.

Kadar torej objektivne informacije kažejo na možnost hude in nepopravljive škode, je treba izvajanje kateregakoli projekta takoj prekiniti ali spremeniti. S tem se dokazno breme obrne: ne žrtve, ampak investitor je dolžan objektivno in nedvoumno dokazati, da predlagana dejavnost ne bo povzročila večje škode naravi ali njenim prebivalcem.

187. Takšne stroge zahteve ne pomenijo, da se je treba odreči tehnološkim inovacijam, ki lahko tudi izboljšajo kakovost življenja

neke populacije. Načelno je pomembno predvsem, da dobiček ni edino merilo, ki ga upoštevamo.

Dodatno je pomembno, da je treba presojo v sodelovanju z vsemi deležniki ponoviti, če se okoliščine spremenijo. Rezultat novega usklajevanja je lahko odločitev, da se projekt ustavi, ali da je treba vsebino spremeniti in pripraviti alternativne predloge.

188. Soglasje je pri nekaterih razpravah, ki zadevajo okolje, težko doseči. Vendar poudarjam, da se Cerkev ne opredeljuje do znanstvenih vprašanj in nima namena nadomestiti politike. Zavzemam se za pošteno in odprto razpravo, v kateri interesi posameznikov ali ideologij ne vplivajo na skupno dobro.

IV. POLITIKA IN EKONOMIJA V DIALOGU ZA POLNOST ČLOVEKA

189. Politika se ne sme podrežati ekonomiji, ekonomija pa ne paradigmi tehnokratske učinkovitosti.

V smislu prizadevanja za skupno dobro je danes nujno, da politika in ekonomija v medsebojnem dialogu začeta služiti življenju, zlasti človeškemu življenju. Reševanje bank za vsako ceno in na račun javnega proračuna – čeprav nimamo nobenega zagotovila, da se bo pregledal in spremenil celoten sistem – kaže na dejstvo, da je moč finančnega sektorja izjemno velika, reševanje pa nima nobene prihodnosti, saj kljub dolgotrajni in potratni sanaciji vodi le v navidezne rešitve.

Finančna kriza med 2007 in 2008 je bila priložnost za razvoj nove ekonomije, ki bi bila bolj dovzetna do etičnih načel. Prenovljena zakonodaja bi lahko urejala špekulativno finančno prakso in pojave navideznega bogastva. A ker ni bilo ustreznega odziva, ki bi vodil k presoji zastarelih meril, svetu še naprej vlada stara praksa. Proizvodnja je nerazumna in običajno vezana na ekonomske spremenljivke. Te proizvodom pripisujejo ceno, ki je drugačna od njihove realne vrednosti. Posledično pride do porasta proizvodnje nekaterih vrst blaga, kar povzroči dodaten vpliv na okolje in škodo regionalnemu gospodarstvu.^[133] Napihljen finančni balon postane tudi napihljen proizvodni balon.

Na koncu se soočimo s težavo, da na področju realne ekonomije ukrepamo neodločno kljub zavedanju, da je prav ta ekonomija ključna za raznoliko in kakovostno proizvodnjo, uravnoteženo delovanje in razvoj malih in srednjih podjetij, pospeševanja zaposlovanja in za druge širše koristi.

190. *Neprestano se vračamo k dejstvu, da »varstva okolja ni mogoče zagotoviti s finančnim izračunom odhodkov in prihodkov. Okolje je ena tistih dobrin, ki jih tržni mehanizmi ne morejo ustrezno varovati in izboljševati.«^[134]*

Zato še enkrat ponovim: treba se je odpovedati magičnemu konceptu trga, ki naj bi probleme rešil zgolj s povečevanjem dobička podjetij ali posameznikov. Je mar realno pričakovati, da bi nekdo, ki je obseden s kopičenjem dobička, mislil na morebitno okoljsko škodo, ki jo bo zapustil prihodnjim rodovom?

Družbi, v kateri šteje izključno dobiček, je seveda tuje razmišljanje o naravnih ritmih, o kroženju od razpadanja do nove rasti, o prepletenosti ekosistemov, ki jim lahko z nepremišljenimi dejavnostmi škodujemo. V tem kontekstu o biotski raznovrstnosti neredko mislimo le kot o

zalogi virov, ki bi jih bilo mogoče ekonomsko izkoriščati, ob tem pa zanemarjamo pravo vrednost stvari, njihov pomen za ljudi in kulturo, ali korist za potrebe revežev.

191. Ob obravnavi teh vprašanj se pogosto pojavijo pomisleki, da morda nekateri neupravičeno želijo zavreti napredek in človekov razvoj. Vendar smo lahko prepričani, da upočasnjevanje hitrosti določene proizvodnje ali potrošnje vodi v bolj kakovosten napredek in razvoj.

Prizadevanja za vzdržno rabo naravnih virov namreč niso nepotreben strošek, ampak naložba, ki srednjeročno prinaša druge ekonomske pridobitve. Ob širšem pogledu lahko odkrijemo, da se bolj raznovrstna proizvodnja, ki tudi manj vpliva na okolje, lahko izkaže za zelo donosno. Potrebno je le odpreti pot za različne možnosti, ki ne zatirajo človekove ustvarjalnosti in sanj o napredku, ampak to energijo usmerjajo na nove poti.

192. Kadar razvoj proizvodnje temelji na ustvarjalnosti in je dobro voden, lahko predvsem zmanjša razlike med vlaganjem v pretirano potrošniško tehnologijo in nujnim reševanjem problemov, s katerimi se sooča človeštvo. Tak razvoj je lahko usmerjen v inteligentno in rentabilno ponovno uporabo surovin, uravnoteženo predelavo in reciklažo, izboljšanje energetske učinkovitosti v mestih in podobne rešitve.

Ob večji raznolikosti proizvodnje so odprte tudi večje možnosti za človekovo pristno ustvarjalnost in inovativnost. Pri tem človek okolje bolje varuje in si hkrati ustvarja bolj kakovostne delovne razmere.

Za doseganje višje življenjske kakovosti, ki jo omogoča vzdržen in uravnotežen razvoj, naj bi človek uporabljal lastno pamet. Inteligentna ustvarjalnost bo človeka vodila tudi v novo plemenitost. Po drugi strani pa je človeka nevredno vztrajati pri izkoriščanju narave zgolj zaradi potrošništva ali možnosti hitrega dobička.

193. Če vzdržen razvoj v nekaterih primerih prinaša nove oblike rasti, pa moramo ponovno razmisliti o vsebinah razvoja, ki se je več desetletij krepil na osnovi pohlepa in neodgovornega ravnanja. Vsekakor ga je treba upočasniti preden bo za razumne omejitve in morda kakšen korak nazaj prepozno.

Opazno namreč je, da se na eni strani nekateri, ki vse bolj izkoriščajo in uničujejo okolje, obnašajo povsem netrajnostno, na drugi strani pa mnogi ne morejo doseči niti ravni osnovnega človeškega dostojanstva. Zaradi tega je zdaj čas, da se v nekaterih predelih sveta odločimo za nekoliko počasnejšo rast in tako prepustimo vire tistim, ki jih v drugih predelih potrebujejo za zdravo rast. Benedikt XVI. je zapisal: *»Tehnološko naprednejše družbe morajo biti pripravljene na spremembo obnašanja, ki je značilno za trezno ravnanje, tako, da zmanjšajo lastne energetske potrebe in izboljšajo izkoristke.«*^[135]

194. Če hočemo, da se bodo razvile nove oblike napredka, moramo *»spremeniti splošni vzorec razvoja.«*^[136] To pomeni, da moramo odgovorno razmišljati *»o pomenu ekonomskega razvoja in o njegovem smislu, da bi popravili dosedanje nepravilno delovanje in ponarejanje.«*^[137] Ni torej dovolj, da naravo ohranjamo polovičarsko zgolj s financiranjem dejavnosti, in da okolje varujemo z tehnološkim napredkom. Take kompromisne rešitve namreč predstavljajo le kratkotrajno prelaganje katastrofe.

Napredek tudi ne more biti zgolj v takem tehnološkem in gospodarskem razvoju, ki nič ne prispeva k boljšemu svetu in celovitemu dvigu kakovosti življenja. Kot vemo, se zaradi propadanja okolja, nizke vrednosti prehrambnih izdelkov ali izčrpanosti nekaterih virov prav v povezavi z ekonomsko rastjo pogosto zmanjšuje dejanska kakovost osebnega življenja. V tem smislu se razprava o zmernem razvoju spreminja v svoje nasprotje, saj postane osnova za dokazovanje upravičenosti, pri kateri so ekološke teme omejene na logiko financ in tehnokracije, družbena in okoljska odgovornost podjetij pa bolj ali manj postaneta le marketinška poteza in skrb za vzdrževanje lepe zunanosti.

195. Pri uveljavljanju principa največjega možnega dobička običajno spregledamo alternativne poglede in s tem celo spremenimo osnovni koncept ekonomije. Tak princip ne upošteva dejstva, da se proizvodnja in rast povečujeta na račun prihodnjih virov ali ugodnega stanja okolja. Če na primer krčenje gozda povečuje proizvodnjo, ob tem nihče ne šteje izgube, ki nastane zaradi opustošenja tal, uničenja biotske raznovrstnosti ali večje onesnaženosti. V takih primerih podjetja dvigujejo svoj dobiček zgolj na podlagi najnižjih možnih proizvodnih stroškov.

Zavedati pa se moramo, da je etično le tisto ravnanje, kjer so *»gospodarski in družbeni stroški, ki so potrebni za uporabo skupnih naravnih dobrin, prikazani jasno, in bi jih v celoti tudi pokrivali tistih, ki jih uporabljajo, ne pa druga ljudstva ali prihodnji rodovi.«*^[138] Uresničevanje kratkoročnih potreb, ki temeljijo na golih statističnih preračunih, so značilnost držav s planskim gospodarstvom ali ekonomij, ki na vire in surovine gledajo zgolj tržno instrumentalistično.

196. Kakšna je pri vsem tem vloga politike? Po načelu subsidiarnosti je v družbi seveda na vseh ravneh dovoljena svoboda razvoja različnih

potencialov, hkrati pa se od močnejših zahteva večjo odgovornost za skupno dobro.

Imajo pa danes nekatere gospodarske panoge več moči kot same države. V teh primerih ni mogoče upravičiti ločenega delovanja ekonomije od politike, saj bi družba izgubila vzvode za usklajevanje različnih pogledov na sedanjo krizo. Ta logika, po kateri tudi ni iskrene zavzetosti za okolje, je enaka brezčutni logiki odnosa do najbolj ranljivih v družbi, ker se »v veljavnem 'zasebnopravnem' vzorcu uspeha ne zdi smiselno vlagati v to, da bi tisti, ki so počasni, šibki ali manj nadarjeni, mogli v življenju kaj doseči.«^[139]

197. Potrebujemo torej politiko, ki razmišlja daljnovidno, se osredotoča na celosten pristop in je v odprti razpravi sposobna obravnavati vse različne vidike krize. Politika si je pogosto sama kriva, če je javnost zaradi korupcije ali neustreznega delovanja ne spoštuje. Če namreč država v neki regiji ne izpolnjuje svoje vloge, lahko na njeno mesto stopijo poslovne skupine, ki mimo pravil, a dejansko, z vlaganjem v regijo prevzamejo oblast. Ob tem se kažejo, kot da je njihovo delovanje nad predpisi, kar lahko seže tudi na področje raznih oblik organiziranega kriminala, trgovine z ljudmi in mamili ter nasilje, kar je zelo težko izkoreniniti.

Če se politika ne bo izkazala za zmožno prekiniti s tako sprevrženo logiko in bo ujeta v nekonsistentni dialog, družba še dolgo ne bo mogla pristopiti k zahtevnim vprašanjem človečnosti. Skratka, strategija dejanskih sprememb torej ni tista, ki vključuje le nekaj znanstveno ekoloških dognanj, ampak taka, ki procese in vse pojave obravnava celostno, pri izhodišču pa se ne omeji zgolj na logiko časa in prostora trenutne civilizacije.

198. Politika in ekonomija si pri obravnavi vprašanj revščine in onesnaževanja okolja pogosto nasprotujeta. Vendar pričakujemo, da bosta obe strani spoznali svoje stranpoti in pričeli sodelovanje, ki bo usmerjeno v skupno dobro.

Medtem ko ene skrbi le finančna korist, drugi pa so obsedeni z ohranjanjem ali povečevanjem oblasti, svetu preostanejo le še vojne ali vprašljivi sporazumi na področjih, ki so za ekonomijo in politiko manj zanimiva: varovanje okolja in skrb za najšibkejše. Tudi tu velja načelo: *»edinost je nad razdvojenostjo.«*^{*[140]}

V. VERSTVA V DIALOGU Z ZNANOSTJO

199. Trditev, da empirične znanosti v celoti razložijo fenomen življenja ter medsebojno povezanost živih bitij in vse stvarnosti, je nesprejemljiva. To bi pravzaprav pomenilo, da bi znanosti same kršile svoje strogo določene metodološke meje. V takem zoženem okviru gledanja na svet tudi ni prostora za estetski čut, poezijo in tudi ne sposobnosti za odkrivanje smisla in namena stvari.^[141]

Ob tem naj dodam, da so *»klasična verska besedila pomembna za vse čase in imajo usmerjajočo moč, ki odpira vedno nova obzorja ... Ali je razumno in razsvetljeno, da jih odrivajo in berejo na skrivnem samo zato, ker so nastala v obnebjū verskega prepričanja?«*^[142]

Preveč poenostavljeno je misliti, da si je mogoče etična načela razlagati povsem abstraktno in izvzeta iz konteksta. In čeprav so izražena v verskem jeziku, jim to ne zmanjša njihove vrednosti za splošno javnost. Etična načela, ki jih je razum zmožen dojemati, namreč neprestano vznikajo v različnih oblikah in jih lahko izražamo na različne načine, vključno z jezikom vere.

200. Z nobeno tehnično rešitvijo, ki jih ponuja znanost, zato ne bo mogoče rešiti težav sveta, če bo človeštvo zgrešilo smer, in če bomo spregledali pobude, ki nas vodijo v sožitje, požrtvovalnost in dobroto.

V tem smislu je treba vernike neprestano spodbujati, naj v svoji veri ne živijo le z besedami, ampak tudi z dejanji. Vedno znova jim je treba postavljati izzive, naj se odpirajo Božji milosti in iz lastnih globin črpajo prepričljivost svoje ljubezni, pravičnosti in miru.

Doslej smo verniki zaradi nedoslednega upoštevanja lastnih načel večkrat opravičevali zlorabo narave, grobo gospodovalnost človeka nad stvarstvom, vojne, krivico in nasilje. Danes si moramo priznati, da smo bili takrat dejansko nezvesti zakladu modrosti, ki bi ga morali varovati. Na zmotno dojetje lastne etične in duhovne dediščine so v posameznih obdobjih žal pogosto vplivale tudi kulturne omejitve. Zmožnost neprestanega vračanja k izvirom pa verstvom omogoča, da bolje odgovarjajo na sodobne potrebe.

201. Večina ljudi na planetu sebe označuje za verne. To bi svetovne religije morale spodbuditi, da se med seboj začnejo pogovarjati o ohranjanju narave, zaščiti revežev in vzpostavljanju mrež medsebojnega spoštovanja in bratstva.

Prav tako je potreben dialog med različnimi znanostmi, saj se zdaj pretirano zapirajo vsaka v svoje paradigme, specializacija pa povzroča izolacijo in dokazovanje absolutne vrednosti zgolj na ozkem področju.

Ta dva pojava zaprtosti nas ovirata, da se ne moremo ustrezno spoprijeti z okoljskimi problemi. Potreben je torej odprt in spoštljiv dialog med različnimi ekološkimi gibanji, med katerimi so zdaj še zelo vidna ideološka razhajanja.

Teža ekološke krize pa od nas vseh zahteva prizadevanje za skupno dobro, predvsem pa potrpežljivo, dobronamerno in velikodušno vztrajnost dialoga v smislu »*resničnost je nad idejo*.«^[143]

Šesto poglavje

VZGOJA IN EKOLOŠKA DUHOVNOST

202. Marsikaj bo treba spremeniti, najprej pa se mora spremeniti človeštvo. Primanjkuje nam zavesti o skupnem izvoru, o vzajemni pripadnosti in o prihodnosti, ki nam je skupna. Če bi te temelje zavestno spremenili, bi se lahko razvila nova prepričanja, nova ravnanja in nov življenjski slog. Stojimo torej pred velikim kulturnim, duhovnim in vzgojnim izzivom, ki nas bo vodil na dolg proces prenove.

I. SPREMEMBA ŽIVLJENJSKEGA SLOGA

203. Ob načinu delovanja trga, ki ob prodaji izdelkov teži k promociji nezadržnega potrošništva, smo ljudje ujeti v vrtinec nakupovanja in nepotrebnih izdatkov. Obsedenost s potrošnjo je lep primer vpliva tehnoeekonomske paradigme na posameznika. Takšno stanje je napovedal že Romano Guardini, ki pravi, da človek »*navadne predmete in vsakdanje življenjske navade dojema tako, kakor mu jih po racionalnih načrtih ponuja serijska proizvodnja; ob tem ima bolj ali manj občutek, da je vse smiselno in prav.*«^[144]

Ta paradigma nas vodi v prepričanje, da smo svobodni, dokler prosto trošimo. Dejansko pa je svobodna le tista manjšina ljudi, ki ima ekonomsko in finančno moč. Zaradi nastalega nasprotja postmoderno človeštvo ni zmožno spremeniti te zavesti, niti postaviti vodil za nove usmeritve. Šibak občutek identitete povzroča tesnobo. Vsega imamo preveč, pomembnih reči pa primanjkuje.

204. V sedanji globalizaciji se »*krepi občutek nestalnosti in negotovosti, ki vodi v kolektivni egoizem.*«^[145] Kadar človek tako sam sebi postane središče in se zapre v meje izključno lastne dojemljivosti, postane pohlepen. In bolj če je človeško srce izpraznjeno, bolj bi kupovalo, imelo in trošilo. V takih razmerah se zdi nemogoče, da bi človek sprejel stvarnost, ki bi ga kakorkoli omejevala. Prav tako se zamegli čut za skupno dobro. Kadar pa se taki vzorci življenja med ljudmi razširijo, bo posameznik družbene norme spoštoval le do meje, ki ne nasprotuje zasebnim zahtevam.

Zato ne moremo biti zaskrbljeni le nad možnostjo ekstremnih vremenskih pojavov ali naravnih katastrof, ampak tudi nad katastrofami, ki nastajajo zaradi krize v družbi, ki je obsedena s potrošniškim življenjskim slogom. Tak slog si zmorejo privoščiti le nekateri, zato stanje lahko vodi le v nasilje in medsebojno uničevanje.

205. Kljub temu ni vse izgubljeno, saj so mnogi ljudje, ki so se soočili s zlom, sposobni začeti na novo in izbrati dobroto ne glede na svoje družbeno ali duševno stanje. Človek se je torej zmožen odprto srečati s seboj, se soočiti z lastnim nezadovoljstvom in na novo zastaviti pot do pristne svobode. Noben sistem ne more povsem zadušiti človekove odprtosti do dobrote, resnice in lepote, ali naše odzivnosti na Božjo milost, ki človeka globoko v srcu neprestano kliče.

Vsaakega posameznika na tem svetu zato pozivam, naj ne pozabi na to osebno dostojanstvo, ki nam ga ne more nihče vzeti.

206. Osebna sprememba življenjskega sloga lahko povzroči zdrav pritisk na tiste, ki imajo politično, ekonomsko in družbeno moč. To je izvedljivo na primer v okviru zvez potrošnikov, ki bojkotirajo določene proizvode. Ob bojkotu so podjetja prisiljena spremeniti svoj odnos do

okolja in vzorce proizvodnje. Zaradi javnega pritiska, ki tudi vpliva na dobiček, pa morajo proizvodnjo tudi dejansko spremeniti.

Mnogi uspešni primeri kažejo, da potrošniki v družbi igramo odgovorno vlogo, ker »nakupovanje ni le ekonomsko, ampak tudi moralno dejanje,«^[146] zato »vprašanja uničevanja okolja zadevajo življenjski slog vsakega človeka.«^[147]

207. *Listina o Zemlji* nas poziva, naj prenehamo s samouničevanjem in kljub dejstvu, da še nismo v dosegli polne okoljske ozaveščenosti, začnemo na novo. Zato opozarjam na ta dragoceni izziv, kjer je navedeno: »Skupna usoda, ki čaka človeštvo, nam prvič v zgodovini nalaga dolžnost, da skušamo začeti na novo. ... Naj se naša doba zapiše v zgodovino kot začetek novega spoštovanja do vsega živega, odločnega in neprestanega prizadevanja za pravičnost in mir ter veselega praznovanja življenja.«^[148]

208. Trdim, da se je vedno mogoče zavestno odreči zaverovanosti vase in se odpreti navzven. Pravzaprav, dokler tega ne storimo, drugi bitjem sploh ne bomo zmožni priznati njihove lastne vrednosti in nas sploh ne bo nas zanimalo, kaj lahko storimo za druge. Prav tako v svoji nebrzdani sebičnosti ne bomo zmožni preprečevati trpljenja drugih ali uničevanja naše okolice. Premagovanje samozaverovanosti in samozadostnosti je temelj, iz katerega začenjamo presegati samega sebe in se v nesebični skrbi obračati na bližnjega in okolje. Takšna drža šele zbudi premislek o vplivu naših osebnih odločitev na svet okrog nas. Ko bomo torej presegli individualizem, bomo zmogli prenoviti tudi življenjski slog in pripraviti osnovo za ključne spremembe v družbi.

II. VZGOJA K ZAVEZI MED ČLOVEŠTVOM IN OKOLJEM

209. Resna civilizacijska in ekološka kriza je razlog, da si moramo privzgojiti nove navade. Mnogi ljudje se sicer že zavedajo, da sedanji napredek ob kopičenju materialnih dobrin in užitkov ne zadostuje za notranje človeško veselje. Vendar se še niso pripravljene odreči mamljivim ponudbam trga. Tako so na primer v državah, kjer je zavest o nujnosti sprememb potrošniške miselnosti in dejanj najbolj prisotna, k reševanju ekoloških vprašanj nagnjeni predvsem mladi. Nekateri od njih se s svojo velikodušnostjo in čutom za ekologijo na občudovanja vreden način že borijo za varstvo okolja in narave. Ker pa so zrasli v družbi blaginja in potrošništva, bo sprememba navad zanje še posebej zahtevna. Vzgoja se očitno sooča z zapletenimi izzivi.

210. Tudi nekateri programi okoljske vzgoje že zasledujejo širše cilje. Medtem ko so se nekdaj izrazito osredotočali na znanstveno informacijo, na osveščanje in na preprečevanje okoljskih tveganj, zdaj vse bolj skušajo tudi odprto kritizirati pojave sodobnih mitov, instrumentalne miselnosti, individualizma, nebrzdanega napredka, problemov konkurenčnosti, porabništva in delovanje trga. Programi danes vključujejo ozaveščanje o različnih ravneh ekološkega ravnesja: notranjega s samimi seboj, solidarnega z bližnjim, naravnega z vsemi živimi bitji in duhovnega z Bogom.

Cilj okoljske vzgoje bi vsekakor moral biti tak, da bi človeku omogočal preskok v presežno, ki ekološki etiki daje najgloblji smisel. Pri tem potrebujemo predvsem vzgojitelje, ki bodo sposobni ponovno vzpostaviti vzgojne poti ekološke etike tako, da bo ta ljudem učinkovito pomagala pri rasti v solidarnosti, odgovornosti in sočutju.

211. Žal pa so mnogi vzgojni programi, ki naj bi imeli nalogo uveljaviti ekološko državljanstvo, še kar omejeni na informiranje in novih navad z njihovimi metodami ni mogoče privzgojiti. Na primer vzgoja s pomočjo zakonov in pravil dolgoročno ne zadostuje za odpravljanje neprimernih navad, kljub morebitni učinkoviti kaznovalni politiki. Najprej bi se namreč morala družba poistovetiti s smislom take zakonodaje in se nanjo odzivati z osebno preobrazbo. Šele potem bi lahko dosegli trajne učinke.

V vsakem primeru je ekološko ustrezna dejanja in obnašanje mogoče pričakovati le na podlagi privzgojenih vrlin. Tako določeno mero skrbi za okolje na primer pokaže človek, ki kljub blaginji, ki mu jo omogoča ekonomski standard, zmožen zmanjšati gretje in se raje topleje obleče. Ali, če se iz svoje plemenitosti z drobnimi vsakdanjimi dejanji in obvežemo skrbeti za stvarstvo. Če ljudi v takšne spremembe življenjske države zmorejo usmeriti vzgojitelji, je to še posebej čudovito.

S pomočjo vzgoje za okoljsko odgovornost lahko spodbudimo predvsem zelo preproste vzorce obnašanja, ki pa vseeno neposredno in pomembno vplivajo na okoljsko skrbnost. Naj omenim izogibanje plastičnim vrečkam ali pretirani rabi papirja, zmanjševanje porabe vode, ločevanje odpadkov, kuhanje v količinah, ki jih lahko sproti pojemo, skrbno ravnanje z drugimi živimi bitji, uporabo javnega prometa ali souporabo osebnih vozil, sajenje dreves, ugašanje nepotrebnih luči in drugo. S takimi dejanji človek pokaže svojo velikodušno in dragoceno ustvarjalnost. Za dejanja ljubezni in dostojanstva pa gre še posebej takrat, kadar stvari, ki smo jih že delno uporabili, ne odvržemo v smeti, ampak jih ponovno koristno uporabimo.

212. Mišljenje, da drobna dejanja ne morejo spreminjati sveta, je zmotno. Prav nasprotno, takšna ravnanja v družbi širijo dobro. In morda

niti ne opazimo, kako taki zgledi vlečejo. Hkrati nam ustrezno obnašanje do okolja povrne čut za osebno dostojanstvo, poglobi življenjski slog in okrepi izkušnjo, da je vrednost življenja na Zemlji neizmerna.

213. Okoljsko vzgojo je mogoče izvajati na različne načine: v šoli, preko sredstev obveščanja, med verskimi katehezami in drugod. Dobra šolska vzgoja v mladosti predstavlja seme, ki sadove prinaša vse življenje.

Ob tem želim posebej izpostaviti pomen družine, ki *»je prostor, kjer se življenje, Božji dar, sprejema in zoper vsakovrstne napade, katerim je izpostavljeno, varuje; kjer se more, v skladu z zahtevami pristne človeške rasti, razvijati. Zoper tako imenovano kulturo smrti predstavlja družina središče kulture življenja.«*^[149] V družini se najprej naučimo, kako izkazati ljubezen in kako spoštovati življenje. Seznanimo se z ustrezno rabo stvari, redom in čistočo. Družina nas lahko usmeri v spoštovanje ekosistemov v bližnji okolici in v skrb za domače živali. Predvsem pa je prostor celostne vzgoje, ko se med odraščanjem razvijajo intimni odnosi in brusijo razni pogledi na svet. Učimo se prositi brez postavljanja pogojev, se iskreno in spoštljivo zahvaliti za prejete stvari, nadzirati agresivnost ali lakomnost in se opravičiti za storjene napake.

Te drobne navade iskrene vljudnosti nam v življenju pomagajo vzpostavljati kulturo vzajemnosti in spoštovanja naše okolice.

214. Naloga vzgojnih in drugih javnih ustanov je, da ozaveščajo. To nalogo ima tudi Cerkev. Zato imajo pri okoljski in naravovarstveni vzgoji pomembno vlogo vse krščanske skupnosti. Tudi v naših

semeniščih in redovnih hišah pričakujem resno vzgojo k odgovornemu in hvaležnemu občudovanju sveta ter k skrbi za reveže in okolje.

Del vzgoje tako pomembnih vsebin odigrajo ustanove, ki zoper uničevalce okolja lahko izrekajo sankcije. Vendar smo najprej dolžni nadzorovati drug drugega in se medsebojno vzgajati tudi z osebnim zgledom.

215. Nikakor »*ne smemo zanemariti povezave med estetsko vzgojo in ohranjanjem zdravega okolja.*«^[150] Dojemljivost za lepoto in občudovanje namreč pomaga presegati utilitaristični pragmatizem. Zato človeku, ki se lepote ne nauči zaznavati in ceniti, vse stvari postanejo le predmeti, ki jih brez vesti troši in zlorablja. Če pa se želimo globoko spremeniti, se moramo zavedati, da lepota in naše dojemanje lepote pomembno vpliva na naša dejanja.

Sklenemo lahko, da pri vzgoji in izobraževanju ne bo uspeha, dokler se ne bomo učinkovito začeli zavzemati za prenovljeno paradigmo človeka, življenja, družbe in našega odnosa do ostale narave. V nasprotnem primeru se bo vzorec potrošništva, ki se širi s sredstvi javnega obveščanja in z močjo tržnih mehanizmov, še naprej širil.

III. EKOLOŠKO SPREOBURNJENJE

216. Bogastvo krščanske duhovnosti, ki je zorela skozi osebne in družbene izkušnje dveh tisočletij, predstavlja za človeštvo neprecenljivo dediščino. Zato bi kristjanom rad predlagal nekaj usmeritev za ekološko duhovnost tudi na osnovi te duhovne izkušnje. Predlogi temeljijo na prepričanju naše vere in na dejstvu, da imajo nauki

iz Evangelija neposredni učinek na naš način mišljenja, čutenja in življenja.

Bolj kot s suhoparnimi idejami in koncepti, bi vas tu rad navdušil za duhovnost, ki nas spodbuja k dejavnemu varstvu in skrbi za naš svet. S tako pomembnimi zadevami se namreč ni mogoče ukvarjati le teoretično in brez globlje duhovne osnove in notranjih navdihov, ki nas opogumljajo, dvigajo motivacijo, spodbujajo in dajejo smisel. Pomenljiv navdih lahko temelji tudi na izkušnji mistike. Vse to so notranji vzgibi, »ki spodbujajo, motivirajo, opogumljajo osebno in skupno delovanje ter mu dajejo smisel.«^[151]

Prav tega duhovnega bogastva, ki ga je Bog dal Cerkvi, in po kateri duhovno življenje ni ločeno od telesnosti, niti od narave oziroma resničnosti tega sveta, kristjani nismo vedno ustrezno sprejemali in razvijali. Nismo se zavedali dejstva, da duhovni svet živi skupaj s telesnim in v njem, in je oboje združeno z vsem, kar nas obdaja.

217. Ker se »v svetu množijo zunanje puščave, ker so tako na široko opustošene notranje,«^[152] je prav ekološka kriza klic h globoki notranji spreobrnitvi. Ni sprejemljivo, da nekateri sicer zavzeti kristjani in molivci zavračajo nujno skrb za okolja, pri čemer se sklicujejo na realizem in pragmatizem. Prav tako ni primerna pasivnost drugih, ki ne želijo spreminjati svojih navad in sami v sebi prihajajo v protislovje.

Za rešitev krize se moramo vsi ekološko spreobrniti in ob srečanju z Jezusom Kristusom razčistiti tudi naš odnos z zunanjim svetom. Ta poklicanost k varstvu Božjega stvarstva ni le neka prostočasna dejavnost, ki naj bi bila v naši krščanski izkušnji zgolj drugotnega pomena, ampak je bistveni del krepostnega življenja.

218. Če se spomnimo zgleда svetega Frančiška Asiškega, bomo videli, da je zdrav odnos do stvarstva ena od razsežnosti celovitega človekovega spreobrnjenja. Spreobrnjenje vedno pomeni najprej priznanje lastnih napak, grehov, brezbržnosti in krivde, hkrati pa iskreno kesanje in željo po notranji spremembi. Avstralski škofje so zato spravo s stvarstvom opredelili takole: *»Če hočemo doseči spravo, moramo premisliti o svojem življenju. Vsa dejanja ali opustitve dobrih del s katerimi smo prizadeli Božje stvarstvo, moramo priznati. Spreobrnjenje ali sprememba se mora zgoditi v srcu.«*^[153]

219. Za reševanje zapletenih razmer, s kakršnimi se sooča sedanji svet, pa niti notranje spremembe nas posameznikov niso zadosti. Nepovezani posamezniki namreč lahko zapadejo koristolovski miselnosti. Premaga jih neetično potrošništvo, ki se ne meni za socialno ali ekološko ozaveščenost.

Zato je družbena vprašanja smiselno reševati tudi s pomočjo družbenih mrež, ki niso le seštevek dobrih lastnosti posameznikovih: *»To delo bo za človeštvo tako zahtevno, da ne bo izvedljivo niti z dejavnostjo posameznikov, niti v sodelovanju individualistov. Potrebno bo močno mreženje sposobnosti in enoten nastop.«*^[154]

Za nujne in trajne spremembe bo torej ekološko spreobrnjenje moralo biti tudi družbeno spreobrnjenje.

220. Ekološko spreobrnjenje zahteva spremembo notranje drža, ki se v plemenitem duhu dviga v spoštljivo skrb za vse stvari.

Ta občutljivost se najprej nanaša na hvaležnost in zavedanje podarjenosti. Torej priznanja, da je svet ljubeznivi dar Boga Očeta, ki nas spodbuja k odrekamju in velikodušni drža tudi takrat, ko tega nihče

ne opazi: »Kadar pa ti daješ miloščino, naj ne ve tvoja levica, kaj dela tvoja desnica ... in tvoj Oče, ki vidi na skrivnem, ti bo povrnil.«^(Mt 6,3-4) Poleg tega se nanaša na prenovljeno zavest, da nismo ločeni od drugih ustvarjenih bitij, ampak smo z njimi združeni v čudovito vesoljno družbo. Kot kristjani namreč na svet ne gledamo od zunaj, ampak od znotraj in ob tem spoznavamo povezave, s katerimi nas je Oče povezal z vsemi živimi bitji.

Tako nas ob razvijanju osebnih talentov, ki nam jih je Bog dal, ekološko spreobrnjenje lahko odpira k večji ustvarjalnosti pri reševanju svetovnih problemov, pri čemer sami sebe darujemo »v živo, sveto in Bogu všečno žrtev.«^(Rim 12,1) Človekovo prvenstvo torej ni razlog za osebno slavo ali neodgovorno gospodovanje, ampak gre predvsem za človekovo zmožnost resne odgovornosti, ki izhaja iz naše vere.

221. Različna verska načela, ki smo jih predstavili na začetku te okrožnice, nam lahko pomagajo utemeljiti smisel tega spreobrnjenja. Na primer zavest, da vsaka stvar odseva nekaj Božjega in nam prinaša svoje sporočilo. Ali pa nauk, da je Kristus prevzel vase materialni svet, in da po vstajenju od mrtvih prebiva v slehernem bitju, ga obdaja s svojo naklonjenostjo in preseva s svojo lučjo.

Podobno lahko spreobrnjenje utemeljimo na spoznanju, da je Bog sam v ta svet vtisnil red in dinamiko, kar pomeni, da ju človek iz spoštovanja do njega ne sme prizadeti. Ali bomo ob branju evangelija, v katerem Jezus govori pticam, ko »ni pozabil na nobeno od njih,«^(prim. Lk 12,6) mi z njimi grdo ravnali in jih tako prizadeli?

Vse kristjane zato vabim, da v polnosti izpolnjujejo razsežnost svojega spreobrnjenja. Moč in luč prejete milosti naj učinkujeta na naš odnos do drugih ustvarjenih bitij ter na svet, ki jih obdaja. Tako bomo zmogli negovati tisto vzvišeno bratstvo z vsem stvarstvom, ki ga je tako sijajno udejanjil sveti Frančišek Asiški.

IV. VESELJE IN MIR

222. Na osnovi krščanske duhovnosti torej predlagam drugačno kakovosti življenja. Pri tem nas opogumlja preroški in kontemplativni slog, v katerem smo zmožni globokega veselja brez obsedenosti s potrošništvom. Pomembno je samo posvojiti staro modrost, ki jo najdemo v izročilih različnih verstev in tudi v Svetem pismu. Gre za prepričljivost besed *manj je več*.

Seveda nam nenehno naraščanje potrošniških priložnosti raztresa srce in onemogoča, da bi vsako stvar in vsak trenutek ustrezno cenili. A že drobna pozornost do vsake še tako neznatne stvari bi nas odprla za bistveno bogatejše možnosti dožemanja sveta in osebnega uresničevanja.

Krščanska duhovnost zato spodbuja k zmerni rasti in človekovo zmožnost zadovoljstva z malim. Iz spoštovanja in hvaležnosti za majhne reči, ki smo jih bili v življenju deležni, potem raste zadovoljstvo s tem, kar imamo. Tako tudi prenehamo bolešno stremeti za tistim, česar nimamo. Taka drža zaustavi celo neobvladljivo gospodovanje in brezvestno uživaštvo.

223. Le ozaveščena zmernost nas bo osvobodila. Ne pomeni manj življenja ali manjše intenzivnosti življenja. Prav nasprotno, gre za polnost. Dejansko tisti, ki prenehajo begati sem ter tja in stalno iskati reči, ki so jim nedosegljive, v življenju bolj uživajo in so sposobni vsak trenutek bolje izkoristiti.

V vsakem trenutku lahko globlje doživljajo, kaj pomeni spoštovanje do sočloveka in vsake stvari ter spoznavajo in se veselijo preprostih reči. Sposobni so preseči nezadovoljstvo in tako zmanjšati nemir in dolgčas.

Dejansko je tudi z malo stvarmi mogoče živeti bogato, še posebej, če zadovoljevanje svojih želja preusmerimo v prijateljska druženja, služenje drugim, izpopolnjevanje talentov, doživljanje glasbe in umetnosti, v naravi in molitvi. Zadovoljstvo v sreči pomeni, da znamo omejiti svoje želje, ki nas omamljajo, ostajamo pa odprti za različne možnosti, ki jih ponuja življenje.

224. Kot smo videli, zmernost in skromnost v zadnjem stoletju zgubljata veljavo. In prav zato, ker takšne vrline iz osebnega ali javnega življenja izginjajo, se v naši prevzetnosti pojavljajo številna neravnovesja tudi na področju odnosa do okolja. Jasno je, da v tem smislu za reševanje ne zadostuje le razprava o prepletenosti ekosistemov, ampak moramo imeti pogum za obrambo celovitosti človeškega življenja in povezovanja vseh velikih vrednot.

Prevzetnost pa pravzaprav povzroča škodo človeku in človeštvu: ko nas prevzame možnost brezmejnega gospodovanja, se posledice odrazijo enako na družbi in okolji. V takih razmerah je zdravo ponižnost in zmernost seveda težko spodbujati. Posameznik, ki iz svojega življenja izključi Boga oziroma na njegovo mesto postavimo svoj ego, in je prepričan, da osebno mišljenje zadostuje za razlikovanje dobrega od zla, se namreč počuti povsem avtonomnega.

225. Človek za zorenje v zmernost potrebuje notranji mir. Res je sicer, da pojem miru razumemo različno, a tu gre nedvomno za nekaj več kot odsotnost vojne. Ta notranji mir je tesno povezan s skrbjo za okolje in skupno dobro. In če ga pristno živimo, bo odseval v uravnoteženem

slogu našega življenja in v sposobnosti čudenja, po katerem bomo življenje globlje razumeli.

Narava je napolnjena z besedami ljubezni, ki pa jih zaradi nenehnega hrupa, stalnih motenj, živčnosti in kultov navideznega sveta ne moremo zaznati. Ker številni ljudje čutijo globoko razdvojenost, ki jih sili v stalno naglico in občutek prezaposlenosti, spregledajo vse okrog sebe. V takem duhu ravnajo tudi z okoljem.

Celostna ekologija pa vključuje zavezo, da nekaj svojega časa posvetimo obnovi harmonije s stvarstvom, presoji našega življenjskega sloga in idealih, predvsem pa premišljevanju o Stvarniku, ki živi med nami in nas obdaja. Njegove navzočnosti »ni treba vzpostaviti, ampak jo odkriti in pokazati.«^[155]

226. Govorimo o srčnosti, ki življenje sprejema z umirjeno skrbnostjo. To pomeni, da je vsak bližnji vedno deležen moje polne prisotnosti brez panike, kam moram naslednji trenutek odhiteti. Človek se v takem polnemu življenju, ki je Božji dar, v vsakem trenutku celovito predaja.

Jezus to življenjsko držo uči, ko nas vabi, naj opazujemo lilije na polju in ptice neba, ali ko »*se je ozrl*« v bogatega in nemirnega mladeniča, in ga vzljubil.^(Mr 10,21) Ob tem je bil sam celovito prisoten v odnosu s človekom in z vsakim bitjem in je tako tudi nam pokazal pot, kako premagati nezdrav strah, zaradi katerega postanemo površni, agresivni in nasilni potrošniki.

227. Eden od izrazov te drže je že preprosta zahvala, ki jo pred in po jedi namenimo Bogu.

Vernim zato predlagam, da obnovijo to čudovito in pomenljivo navado in pri njej vztrajajo. Kratek trenutek blagoslova nas spomni na našo

življenjsko odvisnost od Boga. Preprosta molitev pred jedjo krepi hvaležnost za darove stvarstva, kaže na spoštovanje tistih, ki s svojim delom dobrine pridelujejo, in v nas utrjuje solidarnost z vsemi, ki trpijo pomanjkanje.

V. DRŽAVLJANSKA IN POLITIČNA LJUBEZEN

228. Skrb za naravo je sestavni del življenjskega sloga, ki pomeni tudi zmožnost sobivanja v občestvu. Jezus je rekel, da je Bog naš skupi Oče in smo zato med seboj bratje in sestre. Taka bratska ljubezen je lahko le podarjena. Ne more biti plačilo za usluge drugega, niti podkupnina za dejanja, ki jih morda od soljudi pričakujemo. Zato je mogoče ljubiti tudi sovražnike.

Na enak način v ljubezni lahko sprejemamo veter, sonce ali meglo tudi v primerih, kadar nam njihovi učinki ne ustrezajo. Tako nastaja univerzalno bratstvo.

229 Univerzalno bratstvo pomeni obujanje čuta, da drug drugega potrebujemo, da smo soodgovorni za druge in za svet, in da je še smiselno biti dober in pošten. Žal se norčujemo iz etike, dobrote, vere in poštenosti. Zato smo danes v globoki moralni krizi, in priznati si moramo, da se zelo hitro kažejo posledice naše primitivne vzvišenosti.

Posledica takšnega uničevanja temeljev družbenega življenja so najbolj prepoznavna v nasprotju interesov, ki za obrambo zasebne koristi spodbujajo nove oblike nasilja in brezobzirnosti ter ovirajo razvoj pristne kulture skrbnosti do okolja.

230. Proti tem negativnim pojavom nam je lahko zgled sveta Terezija iz Lisieuxa, ki nas vabi na pot konkretne ljubezni. Na tej poti ne bomo pozabili na prijazno besedo, nasmeh ali drobno dejanje, ki med ljudi sejejo mir in prijateljstvo. Te preproste vsakdanje geste, ki onemogočijo logiko nasilja, izkoriščanja in sebičnosti, so v celostno ekologijo vključene. Če niso, svet vse večjega potrošništva postane svet uničevanja življenja v vseh njegovih oblikah.

231. Prepletenost drobnih gest in dejanji vzajemne skrbnosti se dogaja na ravni osebne ljubezni. Družbena in politična ljubezen pa se izkaže s tem, da poskuša graditi boljši svet. Ljubezen do družbe in prizadevanje za skupno dobro sta izredni obliki izkazovanja ljubezni, pri kateri ne gre le za odnose med posamezniki, ampak tudi »*makroodnose, družbene, gospodarske, politične.*«^[156] Zato je Cerkev svetu predstavila ideal civilizacije ljubezni.^[157] Družbena ljubezen je za pristen razvoj ključna. »*Da bi postala družba bolj človeška, vrednejša človeka, je potrebno v družbenem življenju – na politični, gospodarski, kulturni ravni – zopet ovrednotiti ljubezen in jo spremeniti v trajno in najvišje pravilo delovanja.*«^[158]

Skupaj z drobnimi vsakdanjimi dejanji, nas drža družbene ljubezni vodi k razmišljanju o pomembnih strategijah, ki lahko učinkovito ustavijo uničevanje okolja in spodbujajo novo kulturo skrbnosti. Če kdo prepozna, da ga Bog kliče v družbeno dinamiko odnosov z drugimi, je to znak, da gre za del duhovnosti, ki je hkrati vaja za dobroto in kot taka prispeva k zorenju in posvečevanju sveta.

232. Seveda vsi ljudje nismo poklicani k neposrednemu delovanju v javni politiki. Se pa vseeno lahko vključujemo v društva, ki delujejo za skupno dobro in branijo naravno in urbano okolje. Nekatere od njih se

na primer zavzemajo, da bi skupno stvari (stavbo, vodomet, opuščen spomenik, krajino, trg) zaščitili, popravili, izboljšali ali polepšali.

Ob takih dejavnostih se ustvarjajo ali obnavljajo vezi in vzpostavljajo lokalne družbene mreže. Skupnost se ob delu osvobaja brezbržnosti potrošništva in gradi skupno identiteto, ki temelji na zgodovini, in se tako ohranja in prenaša. Ob solidarnosti, v katero so vključeni tudi revni, in ob kateri se hkrati zavedamo, da živimo v skupnem domu, ki je Božji dar, se ohranja skrb za svet in za kakovost življenja.

Nesebična ljubezen ob skupnem delu lahko preraste v močno duhovno izkušnjo.

VI. ZAKRAMENTALNA ZNAMENJA IN PRAZNIČNI POČITEK

233. Vesolje se razvija v Božji polnosti, zato se ob opazovanju lista, steze, rose ali obraza reveža poglobljamo v skrivnost.^[159]

A pri odkrivanju Božjega delovanja v duši ne gre le za ideal poglobljanja v notranji svet, ampak tudi za to, da Boga srečamo v vsaki stvari. Sveti Bonaventura zato uči: *»Kontemplacija je toliko bolj vzvišena, kolikor bolj človek občuti v sebi Božjo milost ali kolikor bolj zna prepoznavati Boga v drugih ustvarjenih bitjih.«*^[160]

234. Sveti Janez od Križa je učil, da so stvari na tem svetu dobre, ker so *»na odličnem načinu in v neskončni meri v Bogu; ali bolje rečeno, vsaka*

od opevanih veličin je Bog.«^[161] Vendar ne gre za to, da bi bile stvari tega sveta božanske, ampak sveti mistik Janez notranjo vez med Bogom in vsemi bitji dojema tako, da »čuti, da so zanj vse stvari Bog.«^[162] Ko namreč občudujemo veličino gora, te mistične izkušnje ne moremo ločiti od Boga samega in notranjega spoštovanja do življenja, ki nam je dano. Zato dojemamo, da je doživetje notranjega občudovanja mogoče pripisati le Gospodu: »*Gorovje je visoko in razsežno, široko in lepo, je očarljivo, cvetoče, vonljivo. To gorovje je zame moj Ljubljani. Samotne doline so spokojnem prijetnem sveže, senčne, milih potočkov bogate. Raznoličnost njih drevja in sladko ptičje žgolenje sta čutom v veselje in radost. Krepčilo, počitek delijo s svojo samoto in tišino. Te doline pomenijo zame moj Ljubi.*«^[163]

235. Zakramenti so privilegirani način, s katerim Bog privzema podobo narave in jo preoblikuje v posrednico nadnaravnega življenja. Med božjo službo nas vabijo v nadnaravni svet. Voda, olje, ogenj in barve se s svojo simbolno močjo spreminjajo v dejanja zahvale. Človekova roka, ki blagoslavlja, je orodje Božje ljubezni in odsev bližine Jezusa Kristusa, ki je prišel, da bi nas spremljal na poti življenja. Voda, ki jo ob krstu razlijejo po telesu, je znamenje novega življenja.

Srečevanje z Bogom pa ne pomeni, da bežimo od narave ali tega sveta. To je posebej razpoznavno v duhovnosti krščanskega Vzhoda: »*Lepota je na Vzhodu eno od imen, s katerim najraje izražajo božjo skladnost in vzor preobraženega človeštva. Ta lepota se kaže vsepovsod: v oblikah svetišča, v zvokih, barvah, razsvetljavi in dišavah.*«^[164]

Za kristjana imajo vsa bitja stvarnega sveta svoj pravi smisel v učlovečeni Besedi. Učlovečeni Božji Sin je v sebi združil tudi materialni del vesolja in vanj vsejal seme popolne preobrazbe: »*Krščanstvo ne zameta materije, telesnosti; nasprotno, njena vrednost je v polnosti priznana v bogoslužnem dejanju. V njem človekovo telo*

razodeva svojo najglobljo naravo templja Svetega Duha in se združi z Gospodom Jezusom, ki je tudi sam postal telo za rešenje sveta.»^[165]

236. V evharistiji stvarstvo doseže svoj vrh. Milost zakramenta se izraža čutno, in se na odličen način razodene v samem Bogu, ki je postal človek, da bi se dal v jed bitjem, ki jih je ustvaril. Na vrhuncu skrivnosti učlovečenja se je hotel Gospod po koščku snovi povezati z našo notranjostjo.

Možnost srečanja z njim v našem svetu namreč ne prihaja od zgoraj, ampak od znotraj. V evharistiji, ki je živi center veselja, je obilje ljubezni in neizčrpnega življenja že uresničeno. Ves kozmos je tako v slavljenju Boga združen z učlovečenim Sinom, ki navzoč v evharistiji.

Evharistija je sama po sebi v resnici dejanje kozmične ljubezni: »*Da, kozmične! Kajti tudi tedaj, kadar obhajamo evharistijo na majhnem oltarju vaše cerkve, se v nekem smislu obhaja na oltarju sveta.»^[166]* Evharistija spaja nebo in zemljo, objema in povezuje celotno stvarstvo. Svet, ki je prišel iz Božjih rok, se z njo vrača k njemu. Blagoslovljeno in oživljeno v češčenju evharističnega kruha se »*stvarstvo steguje k pobožanstvenju, k sveti svatbi, k zedinjenju s samim Stvarnikom.»^[167]* Evharistija je tudi vir luči in spodbude za naše ravnanje z okoljem in nas tako vodi v skrbi za vse stvarstvo.

237. Ob nedeljah je posebej pomembno naše sodelovanje pri Evharistični daritvi. Nedelja, pri Hebrejcih sobota, je dan urejanja človekovih odnosov z Bogom, čas za srečanje s samim sabo, z drugimi in s svetom. Nedelja je dan Vstajenja, *prvi dan* novega stvarstva, v katerem kot najpomembnejši sad izstopa človeštvo, ki je ob vstalem Gospodu zagotovilo za končno preobrazbo vse ustvarjene resničnosti. Ta dan naznanja tudi »*človekov večni počitek v Bogu.»^[168]* Kot vemo,

krščanska duhovnost povezuje vrednote počitka in vrednote praznovanja.

Marsikdo pa beži od časa za premišljevanje in teži k njegovi nekoristni porabi. A pri tem pozablja, da z zapravljanjem časa smisel izgubi predvsem njegovo lastno delo. Zato smo poklicani, da sprejmemo tudi neplačano prostovoljstvo, ob katerem se nesmiselno brezdolje radikalno spremeni. Zastonjsko delo pravzaprav spada k bistvu človeka, saj se z njim obvarujemo aktivizma brez vsebine, pretiranega pohlepa, in ozkosti, v kateri stremimo izključno za zasebno koristjo.

Zapoved tedenskega počitka pravi, da je treba sedmi dan počivati, »*da si odpočijeta tvoj vol in osel in si oddahneta sin tvoje dékle in tujec!*«^(2 Mz 23,12) Nedeljski in praznični počitek je zato priložnost za širši pogled na svet in krepitev čuta za pravice drugih. Dan počitka, v katerem je evharistija središče, pa razliva svojo luč na ves teden in nas spodbuja k večji skrbi za naravo in uboge.

VII. SVETA TROJICA IN ODNOS S STVARSTVOM

238. Oče je prvobitni vir, ljubeči in povezovalni temelj vsega, kar obstaja. Sin, ki ga odseva in po katerem je bilo vse ustvarjeno, se je povezal s to zemljo, ko se je po Mariji utelesil. Sveti Duh, neskončna vez ljubezni, je globoko navzoč v srcu veselja in nas spodbuja na novih poteh.

Vsaka od oseb troedinega Boga stvariteljsko delo uresničuje glede na svojo lastno identiteto. »*Ko z občudovanjem opazujemo veličino in lepoto veselja, moramo slaviti Sveto Trojico.*«^[169]

239. Vera v enega Boga, ki je skupnost treh oseb, kristjane spodbuja k misli, da je tudi v stvarstvu zaznati troedinost. Sveti Bonaventura je celo rekel, da je bil človek pred izvirnim grehom zmožen spoznanja, da vsaka stvar »pričuje, da je Bog troedini.« Odsev Trojice je bilo namreč mogoče spoznati v naravi, »ko ta knjiga človeku še ni bila zastrta in oko še ni bilo skaljeno.«^[170] Sveti frančiškan nas torej uči, da vsaka stvar v sebi nosi pravo trinitarično strukturo, ki je tako resnična, da bi nas sama potegnila v kontemplacijo, če bi ohranili sposobnost razsvetljenega in celovitega zrenja. Njegove besede so izziv, da skušamo stvarnost doumevati po ključu Svete Trojice.

240. Tri Božje Osebe so same na sebi dejaven odnos. Svet pa, ki je bil ustvarjen po božji podobi, je mreža odnosov. Ustvarjena bitja so naravnana v Boga, in po njem je vsem njim tudi dano, da se povezujejo z drugimi stvarmi. Pri tem v veselju nastajajo številni trajni odnosi, ki se skrivnostno prepletajo.^[171]

To nas ne spodbuja le k občudovanju povezanosti med živimi bitji, ampak tudi k odkrivanju ključnih poti do človekovega lastnega uresničevanja. Razvoj, rast in posvečenost človeka so namreč odvisne od tega, koliko odmisli samega sebe in živi odnose z Bogom, soljudmi in vsemi bitji. Na ta način človek uresničuje svojo lastno trinitarično dinamiko, ki jo je Bog ob stvarjenju vtisnil vanj.

Vse je med seboj povezano in nas vabi, da razvijamo duha globalne solidarnosti, ki izhajajo iz skrivnosti Svete Trojice.

VIII. KRALJICA VSEGA STVARSTVA

241. Sveta Marija, ki je kot mati skrbela za Jezusa, zdaj z materinsko ljubeznijo in sočutjem skrbi za ta ranjeni svet. Kakor je s prebodenim srcem objokovala Jezusovo smrt, zdaj s sočutjem objokuje trpeče reveže in bitja tega sveta, ki jih uničuje človekova oblastnost.

Popolnoma spremenjena zdaj živi z Jezusom, vse stvarstvo pa poje o njeni lepoti. Je Žena, *»ogrnjena s soncem, in luna pod njenimi nogami, na njeni glavi pa venec dvanajstih zvezd.«*^(Raz 12,1) Vzeta v nebesa je tudi Mati in Kraljica vsega stvarstva. V svojem povečanem telesu je z vstalim Kristusom del stvarstva, ki je doseglo polnost lepote. Ona ohranja vse Jezusovo življenje, ki ga je skrbno shranila v svojem srcu,^(Lk 2,19.51) danes pa razume smisel vseh stvari. Zato jo smemo prositi, naj nam pomaga gledati na svet z očmi modrosti.

242. Ob njej v sveti družini iz Nazareta izstopa podoba svetega Jožefa. S svojim delom in velikodušno prisotnostjo je skrbel za Marijo in Jezusa. Z begom v Egipt ju je ubranil in rešil nasilja nepravilnih.

Evangelij ga opisuje kot pravičnega, delavnega in trdnega moža. Njegov lik kaže tudi veliko sočutje, ki pa ni lastnost slabotnih, ampak le tistih, ki so s svojo notranjo močjo pripravljani ljubeče in ponižno služiti drugim. Zato je bil razglašen za varuha vesoljne Cerkve. Tudi on nas kot Jezusov skrbnik uči skrbnosti, spodbuja k velikodušnosti in zavzetemu delu za varstvo tega sveta, ki nam ga je Bog zaupal.

IX. ONKRAJ SONCA

243. Na koncu se bomo srečali iz oči v oči z neskončno Božjo lepoto.^(prim. 1 Kor 13,12) V veselju občudovanja bomo lahko spoznavali skrivnosti vesolja, s katerim si bomo delili brezkončno polnost.

Da, potujemo proti večni soboti, proti novemu Jeruzalemu, proti skupnemu domu v nebesih. Jezus nam pravi: »Glej, vse delam novo!«^(Raz 21,5) Večno življenje bo praznično čudenje, kjer bo vsaka stvar, spremenjena v sijaju, zasedla svoj pristni prostor in bo vsem revnim dana trajna svoboda.

244. Medtem se združimo v skrbi za ta dom, ki nam je bil zaupan, saj vemo, da bo vse, kar je v njem dobrega, vzeto na nebeško praznovanje. Skupaj z drugimi bitji te zemlje hodimo in iščemo Boga, kajti *»če ima svet začetek in je bil ustvarjen, išči tistega, ki ga je ustvaril, išči ga, ki mu je bil začetnik, njega, ki je njegov Stvarnik.«*^[172]

Na tej poti si zapojmo! Naj nam navori in skrbi za ta planet ne vzamejo veselja in upanja.

245. Bog, ki nas kliče, da se mu velikodušno izročimo, nam daje moč in luč, ki ju potrebujemo za nadaljevanje poti. Rad nas ima in je kot Skrbnik življenja vedno prisoten v srcu tega sveta. Ne zapusti nas, in nas ne pušča samih, saj se je sam za večno združil z našo zemljo, njegova ljubezen pa nas vodi, da vedno najdemo pravo pot. Njemu vsa zahvala!

246 Za sklep tega dolgega – hkrati veselega in težavnega – razmišljanja, predlagam dve molitvi. Ena je namenjena vsem, ki verujemo v enega Boga, vsemogočnega Stvarnika. Z drugo pa mi, kristjani, prosimo, da bi bili zmožni sprejeti svoje dolžnosti do stvarstva, kakor nam jih predlaga Jezusov Evangelij.

Molitev za našo zemljo

Vsemogočni Bog, prisoten si v širnem vesolju in v vsakem tvojem najmanjšem bitju.

S svojo blagostjo objemaš vse kar obstaja.

Izlij na nas moč svoje ljubezni, da bomo lahko varovali življenje in lepoto.

Napolni nas z mirom, da bomo zmogli živeti kot bratje in sestre in ne bomo nikogar prizadeli.

Bog revnih, pomagaj nam na tej zemlji reševati probleme zapuščenih in pozabljenih, ki so tako dragoceni v tvojih očeh.

Ozdravi naše življenje, da sveta ne bomo plenili ampak varovali, da ne bomo sejali onesnaženja in uničevanja ampak lepoto.

Dotakni se src vseh tistih, ki se ženejo zgolj za dobičkom na račun revnih in zemlje.

Nauči nas odkrivati vrednost vsake stvari.

V polnosti opazovanja in občudovanja naj doumemo, da smo ob poti proti tvoji neskončni luči globoko povezani z vsakim bitjem.

Hvala ti, da si vsak dan z nami.

Prosimo te, opogumljaj nas v našem trudu za pravico, ljubezen in mir.

Kristjanova molitev s stvarstvom

Oče, slavimo te z vsemi bitji, ki so bila ustvarjena s tvojo vsemogočno roko. Tvoja so, napolnjena s tvojo prisotnostjo in tvojo blago ljubeznijo.

Hvalim te!

Jezus, Božji sin, vse je bilo ustvarjeno po tebi. V Marijini maternici si se učlovečil in tako postal del te zemlje. Svet si gledal s človeškimi očmi. Danes v svoji vstajenjski slavi bivaš v vsakem bitju.

Hvalim te!

Sveti Duh, po svoji luči vodiš ta svet v Očetovo ljubezen in na tej poti spremljaš zdihujoče stvarstvo. Tvoja prisotnost v naših srcih naj nas spodbudi, da bomo delali dobro.

Hvalim te!

Troedini Bog, skrivnostna edinost neskončne ljubezni, nauči nas, da te bomo videli v lepotah vesolja, kjer vse stvari pričujejo o tebi. Naj te slavimo in se ti zahvaljujemo za vsako bitje, ki si ga naredil. Daj nam milost, da bomo čutili globoko povezanost z vsem, kar obstaja.

Bog ljubezni, pokaži nam našo vlogo v svetu kot orodje svoje ljubezni do vseh ustvarjenih zemeljskih bitij, ki jih ti nikoli ne pozabljaš. Razsvetli vse mogočne in bogate, da se bodo izogibali greha brezbržnosti, da si bodo prizadevali za skupno dobro, da bodo podpirali šibke in skrbeli za ta svet, v katerem živimo.

Reveži in zemlja kričijo: Gospod, pridi k nam s svojo močjo in lučjo, pomagaj nam varovati vsako življenje, pripravi nas za boljši jutri in prihod tvojega Kraljestva pravice, miru, ljubezni in lepote.

Hvalim te! Amen.

OPOMBE IN REFERENCE

- ¹ Sončna pesem, prevod Vital Vodušek, Mohorjeva družba Celje, 2002.
- ² Pavel VI., *Apostolsko pismo Ob 80-letnici, Ljubljana 1972*.
- ³ Pavel VI., *Govor na FAO ob 25-letnici*, 16. november 1970).
- ⁴ Janez Pavel II., *Človekov Odrešenik, CD 2, Ljubljana 1979, 15*.
- ⁵ Janez Pavel II., *Catechesi 17. januar 2001*.
- ⁶ Janez Pavel II., *Ob stoletnici, CD 45, Ljubljana 1991, 38*.
- ⁷ prav tam, 58.
- ⁸ Janez Pavel II., *O skrbi za socialno vprašanje*, CD 37, Ljubljana 1988, 34.
- ⁹ *Prim. prav tam, 37*.
- ¹⁰ Benedikt XVI., Govor diplomatskemu zboru pri Svetem sedežu. 8. januar 2007.
- ¹¹ Benedikt XVI., *Ljubezen v resnici*, CD 127, Ljubljana 2009, 51.
- ¹² Benedikt XVI., *Govor v nemškem Bundestagu*, Berlin, 22. september 2011.
- ¹³ Benedikt XVI., *Govor duhovnikom škofije Bolzano-Bressanone*, 6. avgust 2008.
- ¹⁴ *Sporočilo ob molitvenem dnevu za varovanje stvarstva*, 1. septembra 2012.
- ¹⁵ Bartolomej, *Govor pri sv. Barbari, California*. 8. november 1997.
- ¹⁶ Prav tam.
- ¹⁷ Benedikt XVI., *Konferenca v samostanu v Utstein, Norveška*, 23. junij 2003.
- ¹⁸ *Global Responsibility and Ecological Sustainability: Closing Remarks, Halki Summit I, Carigrad*, 20. junij 2012.
- ¹⁹ Tomaž Čelanski, *Vita prima di San Francesco, XXIX*.
- ²⁰ *Legenda Maior svetega Frančiška, VIII*.
- ²¹ *Prim. Tomaž Čelanski, Vita prima di San Francesco, CXXIV*.
- ²² Pkofovski konferenca južnoafriških katoliških škofov, *Pastoral Statement on the Environmental Crisis*, 5. september 1999.
- ²³ *Prim. Sveti sedež, Pozdrav uslužbencem FAO*, 20. november 2014.
- ²⁴ Splošna konferenca latinskoameriških in karibskih škofov, *Documento di Aparecida*, 29. junij 2007), 86.
- ²⁵ Filipinska škofovska konferenca, *What is Happening to our Beautiful Land?* 29. januar 1988.
- ²⁶ Bolivjska škofovska konferenca, *El universo, don de Dios para la vida* (2012), 17.
- ²⁷ *Prim. Nemška škofovska konferenca, Der Klimawandel: Brennpunkt globaler, intergenerationaler und ökologischer Gerechtigkeit*, september 2006, 28–30.
- ²⁸ Papeški svet Pravičnost in mir, *Kompendij družbenega nauka Cerkve*, Ljubljana 2007, 483.
- ²⁹ Papež Frančišek, *Kateheza 5. junij 2013*.

- ³⁰ Škofje Patagonije-Comahue, Argentina, *Mensaje de Navidad*, december 2009, 2.
- ³¹ Škofovska konferenca ZDA, *Global Climate Change: A Plea for Dialogue, Prudence and the Common Good* (15. junij 2001).
- ³² Peta splošna konferenca latinskoameriških in karibskih škofov, *Documento di Aparecida*, 29. junij 2007.
- ³³ Papež Frančišek, *Veselje evangelija*, CD 147, Ljubljana 2013.
- ³⁴ Janez Pavel II., *Poslanica ob svetovnem dnevu miru 1990*.
- ³⁵ Janez Pavel II., *Catechesi, 3: Insegnamenti 24/1 (2001)*, 178.
- ³⁶ Janez Pavel II., *Poslanica ob svetovnem dnevu miru 1990*.
- ³⁷ *Katekizem katoliške Cerkve*, Ljubljana 1993, 357.
- ³⁸ Prim. Janez Pavel II., *Angelus*, Srečanje s prizadetimi osebami, Osnabrück, 16. november 1980.
- ³⁹ Benedikt XVI., *Homilije in govori*, Cerkveni dokumenti 111, 21-26.
- ⁴⁰ Prim. *Legenda Maior*, VIII.
- ⁴¹ *Katekizem katoliške Cerkve*, 2416.
- ⁴² Nemška škofovska konferenca, *Zukunft der Schöpfung – Zukunft der Menschheit. Erklärung der Deutschen Bischofskonferenz zu Fragen der Umwelt und der Energieversorgung* (1980), II, 2.
- ⁴³ *Katekizem katoliške Cerkve*, 339.
- ⁴⁴ *Homilia in Hexaameron*, 1, 2, 10.
- ⁴⁵ Dante Alighieri, *Božanska komedija, Nebesa*, Spev XXXIII.
- ⁴⁶ Benedikt XVI., *Kateheza*, 9. november 2005.
- ⁴⁷ Janez Pavel II., *Ljubezen v resnici*, Ljubljana 2009, 51.
- ⁴⁸ Janez Pavel II., *Kateheza*, 24. april 1991.
- ⁴⁹ Katekizem uči, da je hotel Bog ustvariti svet na poti k poslednji popolnosti. Pot pa po božji zamisli vključuje tudi nepopolnosti in fizično zlo. Prim. *Katekizem katoliške Cerkve*, 310.
- ⁵⁰ Prim. *Veselje in upanje*, 36.
- ⁵¹ Sv. Tomaž Akvinski, *Summa Theologiae I*, q. 104, art. 1, ad 4.
- ⁵² Sv. Tomaž Akvinski, *In octo libros Physicorum Aristotelis expositio*, lib. II, lectio 14.
- ⁵³ O tem je pisal Pierre Teilhard de Chardin; prim. Pavel VI., *Discorso in uno stabilimento chimico-farmaceutico*, 24. februar 1966; Janez Pavel II., *Lettera al reverendo P. George V. Coyne*, 1. junij 1988; Benedikt XVI., *Omelia nella celebrazione dei Vespri ad Aosta*, 24. julij 2009.
- ⁵⁴ Janez Pavel II., *Kateheza*, 30. januar 2002.
- ⁵⁵ Kanadska škofovska konferenca: *You Love All That Exists... All Things Are Yours, God, Lover of Life*, 1.
- ⁵⁶ Japonska škofovska konferenca, *Reverence for Life. A Message for the Twenty-First Century*, 89.
- ⁵⁷ Janez Pavel II., *Kateheze*, 26. januar 2000.

- ⁵⁸ Janez Pavel II., Kateheze, 2. avgust 2000.
- ⁵⁹ Paul Ricœur, *Philosophie de la volonté*. 2.Finitude et Culpabilité, Paris 2009, 216.
- ⁶⁰ *Summa Theologiae* I, q. 47, art. 1.
- ⁶¹ Prav tam.
- ⁶² Prim. prav tam, art. 2, ad. 1; art. 3.
- ⁶³ *Katekizem katoliške Cerkve*, 340.
- ⁶⁴ Sončna pesem, prevod Vital Vodušek, Mohorjeva družba Celje, 2002.
- ⁶⁵ Prim. Brazilska škofovska konferenca, *AIgreja e a questão ecológica*, 1992, 53–54.
- ⁶⁶ Prav tam, 61
- ⁶⁷ Papež Frančišek, *Veselje evangelija*, Ljubljana 2014, 215.
- ⁶⁸ Prim. Benedikt XVI., *Ljubezen v resnici*, Ljubljana 2009, 14.
- ⁶⁹ *Katekizem katoliške Cerkve*, 2418.
- ⁷⁰ Škofovska konferenca Dominikanske republike, *Sobre la relación del hombre con la naturaleza*, 1987.
- ⁷¹ Prim. Janez Pavel II., *O človeškem delu*, CD 13, Ljubljana 1981, 19.
- ⁷² Janez Pavel II., *Ob stoletnici*, Ljubljana 1991, 31.
- ⁷³ Janez Pavel II., O skrbi za socialna vprašanja, Ljubljana 1988, 33.
- ⁷⁴ Janez Pavel II., *Discorso agli indigeni e ai campesinos del Messico*, Cuilapán, 29. januar 1979).
- ⁷⁵ Janez Pavel II., *Omelia nella Messa celebrata per gli agricoltori a Recife*, Brasile, 7. julij 1980.
- ⁷⁶ Prim. Janez Pavel II., *Poslanica ob svetovnem dnevu miru 1990*, 8.
- ⁷⁷ Paragvajska škofovska konferenca, *El campesino paraguayo y la tierra* (1983).
- ⁷⁸ Škofovska konferenca Nove Zelandije, *Statement on Environmental Issues*, Wellington, 2006.
- ⁷⁹ Janez Pavel II., *O človeškem delu*, Cerkveni dokumenti 13, Ljubljana 1981, 27.
- ⁸⁰ Zato je sv. Justin lahko govoril o »semenih Besede« na svetu. Prim.II Apologia 8, 1–2; 13, 3–6.
- ⁸¹ Janez Pavel II., *Discorso ai rappresentanti della scienza, della cultura e degli alti studi nell' Università delle Nazioni Unite*, Hiroshima, (1981).
- ⁸² Benedikt XVI., *Ljubezen v resnici*, Ljubljana 2009, 69.
- ⁸³ Romano Guardini, *Das Ende der Neuzeit*, Würzburg, 1965, 87.
- ⁸⁴ Prav tam.
- ⁸⁵ Prav tam.
- ⁸⁶ Papeški svet Pravičnost in mir, *Kompendij družbenega nauka Cerkve*, Ljubljana 2007, 462.
- ⁸⁷ Romano Guardini, *Das Ende der Neuzeit*, 63–64.

- ⁸⁸ Prav tam.
- ⁸⁹ Prim. Benedikt XVI., *Ljubezen v resnici*, Ljubljana 2009, 35.
- ⁹⁰ Prav tam, 22.
- ⁹¹ Papež Frančišek, *Veselje evangelija*, Ljubljana 2013, 231.
- ⁹² Romano Guardini, *Das Ende der Neuzeit*, 63.
- ⁹³ Janez Pavel II., *Ob stoletnici*, Ljubljana 1991, 38.
- ⁹⁴ Prim. *Love for Creation. An Asian Response to the Ecological Crisis*, Tagaytay, 31. januarja – 5. februarja 1993.
- ⁹⁵ Janez Pavel II., *Ob stoletnici*, Ljubljana 1991, 37.
- ⁹⁶ Benedikt XVI., *Message for the 2010 World Day of Peace*.
- ⁹⁷ Benedikt XVI., *Ljubezen v resnici*, Ljubljana 2009, 28.
- ⁹⁸ Prim. Vincenzo di Lérins, *Communitorium primum*, 668: »Ut annis scilicet consolidetur dilatetur tempore, sublimetur aetate.«
- ⁹⁹ Prav tam, 80.
- ¹⁰⁰ *Pastoralna konstitucija o Cerkvi v sedanjem svetu Veselje in upanje*, 63.
- ¹⁰¹ Prim. Janez Pavel II., *Ob stoletnici*, Ljubljana 1991, 37.
- ¹⁰² Pavel VI., *O delu za razvoj narodov*, Ljubljana 1967, 34, v: J. Juhant – R. Valenčič, *Družbeni nauk Cerkve*, MD, Celje 1994, 397-424.
- ¹⁰³ Benedikt XVI., *Ljubezen v resnici*, Ljubljana 2009, 32.
- ¹⁰⁴ Prav tam.
- ¹⁰⁵ Prav tam.
- ¹⁰⁶ *Katekizem katoliške Cerkve*, 2417.
- ¹⁰⁷ Prav tam, 2418.
- ¹⁰⁸ Prav tam, 2415.
- ¹⁰⁹ Janez Pavel II., *Poslanica ob svetovnem dnevu miru 1990*.
- ¹¹⁰ Janez Pavel II., Govor na Papeški akademiji znanosti (3. oktober 1981).
- ¹¹¹ Janez Pavel II., *Poslanica ob svetovnem dnevu miru 1990*.
- ¹¹² Janez Pavel II., Govor na 35. splošni generalni skupščini svetovnega zdravstvenega združenja.
- ¹¹³ Argentinska škofovska konferenca, *Una tierra para todos* (2005).
- ¹¹⁴ *Dichiarazione di Rio sull'ambiente e lo sviluppo* (14. junij 1992).
- ¹¹⁵ Papež Frančišek., *Veselje evangelija*, Ljubljana 2014, 237
- ¹¹⁶ Benedikt XVI., *Ljubezen v resnici*, Ljubljana 2009, 51.
- ¹¹⁷ Nekateri avtorji so pokazali na vrednote, ki jih na primer pogosto živijo v južnoameriških tradicionalnih naseljih: prim.: Juan Carlos Scannone, S. J., *La irrupción del pobre y la lógica de la gratitud*; podobno Juan Carlos Scannone y Marcelo Perine (ur.), *Irrupción del pobre y quehacer filosófico. Hacia una nueva racionalidad*, Buenos Aires 1993, 225–230.
- ¹¹⁸ *Katekizem katoliške Cerkve*, 482.
- ¹¹⁹ Papež Frančišek, *Veselje evangelija*, Ljubljana 2013, 210.

- ¹²⁰ Benedikt XVI., Nagovor nemškemu parlamentu, Berlin, 22. september 2011).
- ¹²¹ Papež Frančišek, *Kateheza*, 15. april 2015.
- ¹²² *Pastoralna konstitucija o Cerkvi v sedanjem svetu Veselje in upanje*, 26.
- ¹²³ Prim. Papež Frančišek, *Veselje evangelija*, Ljubljana 2014, 186–201.
- ¹²⁴ Portugalska škofovska konferenca, *Responsabilidade solidária pelo bem comum* (2003), 20.
- ¹²⁵ Benedikt XVI., *Poslanica za svetovni dan miru 2010: Če želiš gojiti mir, varuj stvarstvo*, CD 14, Ljubljana 2009, 8.
- ¹²⁶ *Dichiarazione di Rio sull'ambiente e lo sviluppo* (14. junij 1992), Principio 1.
- ¹²⁷ Bolivijska škofovska konferenca, *El Universo, don de Dios para la Vida* (2012), 86.
- ¹²⁸ Papeški svet Pravičnost in mir, *Energia, Giustizia e Pace*, IV, 1, Città del Vaticano (2013), 56.
- ¹²⁹ Benedikt XVI., *Ljubezen v resnici*, Ljubljana, 2009, 67.
- ¹³⁰ Papež Frančišek., *Veselje evangelija*, Ljubljana 2014, 222.
- ¹³¹ Papeški svet Pravičnost in mir, *Kompendij družbenega nauka Cerkve*, Ljubljana 2007, 469.
- ¹³² *Dichiarazione di Rio sull'ambiente e lo sviluppo* (14. junij 1992), Principio 15.
- ¹³³ Prim. Mehiška škofovska konferenca, *Jesucristo, vida y esperanza de los indígenas y campesinos* (2008).
- ¹³⁴ Papeški svet Pravičnost in mir, *Kompendij družbenega nauka Cerkve*, Ljubljana 2007, 470.
- ¹³⁵ Benedikt XVI., *Poslanica za svetovni dan miru 2010 : Če želiš gojiti mir, varuj stvarstvo*, 9.
- ¹³⁶ Prav tam.
- ¹³⁷ Prav tam, 5 (43).
- ¹³⁸ Benedikt XVI., *Ljubezen v resnici*, Ljubljana 2009, 50.
- ¹³⁹ *Veselje evangelija*, Ljubljana, 2014, 209.
- ¹⁴⁰ Prav tam, 228.
- ¹⁴¹ Prim. Papež Frančišek, *Luč vere*, Ljubljana 2014, 34: »Po drugi strani nas luč vere, ker je povezana z resnico ljubezni, ne oddaljuje od snovnega sveta, saj ljubezen vedno živimo v telesu in duši. Luč vere je utelešena luč, ki izhaja iz Jezusovega sijajnega življenja. Razsvetljuje tudi snov, gradi na njenem redu in priznava, da se v njej odpira pot harmonije in vedno obsežnejšega razumevanja. Pogled znanosti zato prejema korist od vere. Vera vabi znanstvenika, naj ostaja odprt za resničnost v vsem njenem neizčrpnem bogastvu. Vera prebujata kritično zavest, kolikor preprečuje raziskovanju, da bi ugajalo samo sebi v svojih obrazcih, in mu pomaga razumeti, da

narava vedno presega raziskovanje. Ko vera vabi k čudenju v pričo skrivnosti stvarstva, razširja obzorja razuma, da bi bolje prežarila svet, ki se odpira znanstvenemu raziskovanju. «

- ¹⁴² Papež Frančišek., *Veselje evangelija*, Ljubljana 2014, 256.
- ¹⁴³ Prav tam, 231.
- ¹⁴⁴ Romano Guardini, *Das Ende der Neuzeit*, Würzburg 1965, 66–67.
- ¹⁴⁵ Janez Pavel II., *Poslanica za svetovni dan miru 1990*.
- ¹⁴⁶ Benedikt XVI., *Ljubezen v resnici*, Ljubljana 2009, 66.
- ¹⁴⁷ Prim. Janez Pavel II., *Poslanica za svetovni dan miru 2010*, 48.
- ¹⁴⁸ Prim. *Listina o Zemlji* (2000). Prevod Šolske sestre de Notre Dame.
- ¹⁴⁹ Janez Pavel II., *Ob stoletnici*, Ljubljana 1991, 39.
- ¹⁵⁰ Janez Pavel II., *Poslanica za svetovni dan miru 1990*, 14.
- ¹⁵¹ Papež Frančišek, *Veselje evangelija*, Ljubljana 2014, 261.
- ¹⁵² Benedikt XVI., Homilije in govori, Cerkevni dokumenti 111, Ljubljana 2005, 21-26.
- ¹⁵³ Avstralska škofovska konferenca, *A New Earth. The Environmental Challenge* (2002).
- ¹⁵⁴ Romano Guardini, *Das Ende der Neuzeit*, 72.
- ¹⁵⁵ Papež Frančišek, *Veselje evangelija*, Ljubljana 213, 71.
- ¹⁵⁶ Benedikt XVI., *Ljubezen v resnici*, Ljubljana 2009, 2.
- ¹⁵⁷ Pavel VI., *Poslanica ob svetovnem dnevu miru 1977*.
- ¹⁵⁸ Papeški svet Pravičnost in mir, *Kompendij družbenega nauka Cerkve*, Ljubljana 2007, 582.
- ¹⁵⁹ Duhovni učitelj Ali Al-Khawwas iz svojih izkušenj pravi, da tega sveta ne moremo jasno ločevati od izkustva Boga: »Ljudi, ki iščejo zamaknjenost v glasbi in poeziji, ni prav kritizirati. 'Skrivnost' je namreč v vsakem gibu ali zvoku tega sveta. Komur je dano, bo v globini doživel veter, ki piha, drevesa, ki se pripogibljejo, vodo, ki teče, muhe, ki brenčijo, vrata, ki škripljejo, pesem ptic, zbadanje srca, pisk flavte, zdihovalje bolnika ...« Glej Eva De Vitray-Meyerovitch, *Anthologie du soufisme*, Paris 1978, 200.
- ¹⁶⁰ Sv. Bonaventura, II Sent., 23, 2, 3.
- ¹⁶¹ Sv. Janez od Križa, *Cántico Espiritual*, XIV, 5.
- ¹⁶² Prav tam.
- ¹⁶³ Prav tam, XIV, 6–7.
- ¹⁶⁴ Janez Pavel II., *Luč z Vzhoda*, Cerkevni dokumenti 68, Ljubljana 1996, 11.
- ¹⁶⁵ Prav tam.
- ¹⁶⁶ Janez Pavel II., *Cerkev iz Evharistije*, Cerkevni dokumenti 101, Ljubljana 2003. 8.
- ¹⁶⁷ Benedikt XVI., *Omelia nella Messa del Corpus Domini*, 15. junij 2006.
- ¹⁶⁸ *Katekizem katoliške Cerkve*, 2175

¹⁶⁹ Janez Pavel II., Kateheza, 2. avgust 2000.

¹⁷⁰ Sv, Bonaventura, *Quaest. disp. de Myst. Trinitatis*, 1, 2, concl.

¹⁷¹ Prim., Tomaž Akvinski, *Summa Theologiae* I, q. 11, art. 3; q. 21, art. 1, ad 3; q. 47, art. 3.

¹⁷² Bazilij Veliki, *Homilia*, v Hexaameron, 1, 2, 6:PG29, 8.

KAZALO POJMOV, IMEN IN KRAJEV

- Abel 70
Afrika 28, 51
agrokemični proizvodi 20, 21, 34
akumulacijsko jezero 35
Al-Khawwas, Ali 233
alge 34, 41
Alighieri, Dante 77
Amazonka 38
analiza 15, 35, 49, 76, 108, 139,
141, 183, 185
Anthologie du soufisme 233
antropocentrizem 68, 69, 115,
116, 118, 119, 122
antropologija 116, 118
Aosta 83
Aparecida 38, 54
Apologia sv. Justina 99
Argentina 134
arhitektura 113, 143, 148, 151,
152, 180, 232
Aristotel 80
asfalt 44
askeza 9, 11, 98
askeza, vzdržnost 9
atom 138
atomska bomba 104
Avstralija 218
avtocesta 35 > promet
avtomobil 102
Azija 116
bakterije 34, 57, 77, 133
> mikroorganizmi
banka 94, 189
Bartolomej, ekumenski patriarh
7, 8, 9
barve 1, 41, 235
Baselski sporazum 168
Bazilij Veliki 77, 244
Benedikt iz Nursije 126
Benedikt XVI, papež 6, 7, 9, 65,
77, 83, 90, 102, 109, 118,
120, 127, 128, 142, 155,
162, 175, 193, 194, 195,
206, 217, 231, 236
beton 44
biocentrizem 118
biodiverziteta, bitja 2, 5, 8, 11,
12, 16, 22, 24, 25, 33, 34,
35, 37, 38, 39, 40, 42, 43,
49, 54, 66, 68, 69, 77, 80,
81, 82, 83, 84, 85, 86, 88,
89, 90, 91, 92, 96, 100, 102,
109, 118, 119, 120, 123,
127, 130, 132, 133, 134,
138, 140, 145, 155, 167,
168, 169, 170, 176, 177,
190, 194, 195, 199, 208,
210, 211, 213, 220, 221,
226, 233, 234, 235, 236,
240, 241, 244
biologija 11, 81, 131, 132, 138
biološki koridor 25, 35
biološko orožje 57
biotehnologija 102, 104, 130, 131
bitja > biodiverziteta
bitja, druga > druga bitja
blaginja 108, 156, 157, 172, 209,
211

bližnji, sočlovek 9, 10, 25, 47,
66, 68, 70, 81, 91, 92, 95,
97, 119, 123, 131, 141, 155,
208, 210, 223, 226, 228, 240

Bog, Stvarnik 2, 5, 6, 7, 8, 9, 10,
11, 12, 13, 16, 27, 28, 30,
33, 47, 51, 52, 53, 57, 61,
62, 63, 64, 65, 66, 67, 68,
69, 70, 71, 72, 73, 74, 75,
78, 77, 80, 81, 83, 84, 85,
86, 88, 89, 91, 92, 93, 94,
96, 98, 100, 105, 109, 115,
119, 121, 124, 125, 126,
127, 129, 131, 132, 143,
144, 148, 155, 169, 176,
181, 189, 210, 216, 220,
221, 222, 223, 224, 225,
226, 227, 228, 231, 233,
234, 235, 236, 237, 238,
239, 240, 242, 244, 245, 246

bogoslužje 235, 236, 237

bolezen > illness

bolezen 29, 14

Bolivija 170

Bolzano-Bressanone, škofija 7

Bonaventura, sveti 11, 66, 233,
238

boriti se, zoperstaviti se 23, 48,
55, 91, 139, 172

božanska narava 78, 88, 89, 90,
234

Božja beseda 12

Božja zamisel 5

bratstvo in sestrstvo 9, 11, 25, 64,
65, 68, 70, 87, 92, 149, 158,
208, 228, 246

Brazilija 51, 88

brezbrižnost 14

brezposelnost 51

Carigrad 9

Caritas in veritate > Ljubezen v
resnici

celovitost 5, 8, 9, 10, 11, 13, 18,
42, 46, 47, 49, 50, 60, 62,
79, 86, 88, 109, 110, 112,
124, 130, 136, 137, 138,
139, 140, 141, 147, 149,
151, 152, 156, 157, 159,
175, 185, 194, 197, 213,
218, 224, 225, 226, 230, 239

Centesimus annus > Ob
stoletnici

cerkev 3, 7, 15, 61, 63, 67, 69,
79, 93, 130, 131, 175, 188,
214, 216, 231, 236, 242

Cerkev iz Evharistije 236

ceste > promet

cianid 41

CITES 168

civilizacija > človek

civilizacija ljubezni 231

civilna družba > gibanja

Cuilapán 93

cvet 1, 11, 12, 86, 100, 109, 234

cvetje 11, 86, 102, 106, 226, 234

čas, zapravljanje 237

Čelanski, Tomaž 11, 12

človek kot oseba > oseba

človekoljubje 54

Človekov Odrešenik 5

človekova dejavnost (splošno)
18, 23, 33, 125, 131

človekove pravice 30, 93, 157,
158, 185

človekovo telo 2, 21, 65, 155,
235, 241

človeštvo 4, 9, 13, 17, 18, 23, 25,
 36, 38, 47, 61, 62, 64, 65,
 66, 70, 71, 82, 93, 95, 98,
 102, 104, 106, 112, 113,
 118, 128, 144, 164, 165,
 200, 203, 216, 235, 237
 > človek

črvi 34

čudo 1, 10, 11, 12, 34, 41, 42, 65,
 74, 78, 85, 87, 92, 97, 98,
 100, 102, 103, 112, 125,
 140, 148, 209, 211, 214,
 215, 220, 227, 234, 238,
 240, 243

čustva 47, 92

dar 5, 69, 71, 76, 93, 115, 131,
 146, 155, 159, 213, 220,
 223, 226, 227 > talent

dediščina 93, 95, 143, 146, 179,
 200, 216

Deklaracija o okolju in razvoju
 Rio 2012 167, 186

dekompozicija 140

deležniki 110, 135, 166, 167,
 173, 176, 182, 183, 187

deliti (si medsebojno) 1, 7, 9, 13,
 47, 50, 70, 71, 90, 93, 116,
 138, 143, 151, 159, 195,
 202, 213, 229, 232, 243, 246

delo 6, 13, 15, 18, 34, 38, 42, 49,
 51, 56, 60, 67, 69, 71, 73,
 74, 79, 80, 90, 93, 98, 99,
 103, 104, 107, 109, 116,
 117, 123, 124, 125, 126,
 127, 128, 129, 131, 134,
 139, 140, 141, 144, 147,
 155, 167, 180, 181, 183,
 187, 189, 192, 194, 196,
 197, 198, 203, 216, 218,
 219, 227, 231, 232, 233,
 237, 238, 242

delovna mesta 128, 129, 154, 189
 > zaposlitev

demografija 50, 6

denar 191, 246 > stroški-denar

detergent 29

Deutscher Bundestag 6, 155

dialog 3, 14, 15, 16, 47, 48, 49,
 52, 60, 61, 62, 63, 64, 70,
 81, 96, 119, 121, 135, 143,
 163, 165, 166, 167, 169,
 182, 183, 185, 188, 189,
 194, 197, 201, 224

diamanti 123

digitalni svet 47, 102
 > tehnologija

Diplomatski zbor v Vatikanu 6

dišave 235

DNK 104 > genetika > genom

dobiček 20, 32, 34, 36, 55, 82,
 107, 109, 128, 187, 190,
 192, 195, 206

dobrina, dobro 1, 2, 3, 6, 11, 12,
 18, 23, 25, 26, 30, 49, 50,
 52, 54, 58, 60, 62, 64, 65,
 69, 70, 72, 77, 80, 84, 86,
 87, 88, 89, 93, 94, 95, 104,
 105, 110, 111, 115, 129,
 131, 135, 140, 143, 146,
 148, 151, 156, 157, 158,
 159, 164, 169, 174, 177,
 178, 179, 180, 181, 184,
 185, 188, 189, 190, 192,
 195, 196, 198, 200, 201,
 204, 205, 209, 212, 213,
 218, 219, 223, 224, 225,
 227, 229, 231, 232, 234, 244

dobrodelnost 231

dogovor > dialog
doktrinalni relativizem 120, 122,
216
Dokument iz Aparecide 38, 54
dolgčas 13, 113, 223
dolgoročno 36, 166, 178, 197
dolžnost 10, 38, 49, 64, 66, 69,
78, 79, 118, 129, 167, 178,
207, 246
Dominikanska republika 92
dostojanstvo 30, 43, 56, 65, 69,
90, 92, 94, 112, 115, 119,
129, 130, 139, 152, 154,
158, 160, 181, 193, 205,
211, 212
drevesa, sajenje 211, 234
druga bitja 12, 35, 66, 67, 68, 69,
83, 84, 85, 86, 89, 91, 92,
119, 138, 140, 208, 220,
221, 233, 240, 244
družba, občestvo 4, 5, 6, 7, 9, 10,
13, 15, 18, 19, 22, 25, 27,
38, 45, 46, 48, 49, 51, 52,
54, 61, 63, 65, 67, 76, 82,
90, 91, 93, 107, 109, 110,
112, 116, 119, 120, 122,
123, 125, 127, 128, 135,
137, 138, 139, 141, 142,
144, 145, 148, 149, 156,
157, 158, 162, 164, 166,
172, 175, 177, 179, 181,
184, 190, 193, 194, 195,
196, 197, 204, 205, 206,
208, 209, 211, 212, 215,
216, 219, 220, 224, 228,
229, 231, 232
družbena vprašanja 92, 219
družbeni nauk Cerkve 15, 63, 64,
65, 66, 67, 75, 77, 78, 79,
85, 119
družbeni red 93
družina 6, 52, 89, 94, 141, 142,
152, 157, 162, 213, 242
drža > vrlina
država 26, 27, 29, 30, 35, 37, 38,
50, 51, 52, 55, 58, 134, 142,
152, 157, 164, 169, 170,
171, 172, 173, 175, 176,
177, 179, 180, 195, 196,
197, 209, 211
državljan 142, 179, 211
duhovnost 63, 73, 75, 111, 125,
216, 222, 231, 235, 237
duhovnosti, nekrščanske 75
Dunajska konvencija o ozonski
plastici 168
dušikovi oksidi 23, 26
Ecclesia ex Eucharistia > Cerkev
iz Evharistije
Egipt 242
egoizem > sebičnost
ekološka katastrofa 4, 161, 204
ekološka soseska 45
ekološka zavest 55, 219
ekološke vrline 88
ekološki dolg 51
ekološko državljanstvo 211
ekološko spreobrnjenje 5, 14,
217, 218, 219, 220, 221,
ekonomija > gospodarstvo
ekosistemske storitve 25
elektrika 102
emisijski kuponi 171
endemične vrste 37

enostranskost 24, 50, 63, 92, 164
epidemije 140
estetika 199, 215 > lepota
etika > morala > filozofija
Evangelii gaudium > Veselje
 evangelija
evangelij > Sveto pismo
evharistija 236, 237 > bogoslužje
evolucija 18, 81
Filipini 25
filozofija, filozofi 7, 17, 62, 63,
 98, 110, 130
fizika 81, 138
fosilna goriva 23, 26, 165
Foucauld, Charles de 125
Francišek Asiški 1, 10, 11, 12,
 66, 87, 91, 125, 218, 221
Francišek, papež 31, 50, 56, 89,
 110, 141, 152, 155, 158,
 178, 196, 198, 199, 201,
 216, 225
fungicidi 20
Gaudium et spes > Veselje in
 upanje
gen 32 > genom > DNK
generacije > človek
genetika 104, 131, 132, 133, 138
genom 133, 138
gensko spremenjeni organizmi
 133, 134, 135, 136
gibanja, nevladne organizacije,
 civilna družba 14, 24, 25,
 35, 38, 47, 78, 112, 136,
 142, 166, 179, 181, 197,
 201, 206, 211, 231
glasba 103, 223, 233
glive 34
globalni ekosistem 37, 6 > planet
globalni jug 51, 52
globalni sever 51
globalno > planet
gnoj 22
gnojila, mineralna 20
gore 84, 233, 234
gospodar > lastništvo
gospodarstvo, ekonomija 4, 6, 11,
 16, 25, 26, 32, 36, 38, 49,
 50, 51, 53, 54, 56, 93, 104,
 105, 106, 109, 123, 127,
 128, 129, 132, 134, 135,
 139, 141, 144, 145, 146,
 159, 170, 175, 176, 177,
 181, 183, 189, 190, 191,
 194, 195, 196, 198, 203,
 206, 211, 231
gospodinjstvo 20, 211 > kuha
gostoljubnost 71
gozd, tropski > tropski gozd
gozdarstvo 25 > kmetijstvo
gradbeništvo, zgradbe 21, 26, 35,
 58, 102, 103, 113, 140, 148,
 150, 180
greh 2, 8, 28, 43, 50, 66, 74, 101,
 109, 158, 170, 200, 218, 239
gretje 20, 23, 211
grizza 29
GSO 133, 134, 135, 136
Guardini, Romano 105, 108, 115,
 203, 219
harmonija 10, 66, 82, 98, 140,
 149, 199, 200, 210, 225, 235
higiena 29
Hirošima 102
Homilia in Hexaameron 77, 244

hrana 22, 24, 31, 32, 40, 50, 129,
133, 134, 175, 194, 236

hudo > zlo

humanizem 141, 181

hvaležnost 12, 13, 72, 102, 127,
213, 214, 220, 222, 227, 246

hvalnica 1, 11, 12, 87, 91

identiteta 81, 84, 121, 143, 145,
146, 147, 203, 232, 238

individualizem 108, 119, 149,
162, 208, 210, 219, 224

industrija 4, 20, 21, 22, 28, 29,
41, 51, 102, 104, 131, 165,
170, 180

industrijska družba 4

informatika 102, 104

insekticidi 20

instrumentalizem 107, 108, 195,
210

inteligenca 68, 79, 84 > razum

interdisciplinarnost 135, 183, 197

izboljšanje 19, 46, 58, 103, 147,
149, 153, 164, 180, 187,
190, 192, 193, 232

izključnost, socialna 46, 92, 93,
148, 149, 159, 162

izkoriščanje narave 2, 4, 11, 27,
33, 35, 41, 67, 106, 123,
134, 145, 146, 172, 179,
184, 190, 192, 193, 230

izobraževanje 15, 29, 94, 111,
202, 209, 210, 211, 213,
2014, 215

izpusti 24, 26, 44, 170, 171, 184
> odpadki

Izrael 74

izsekavanje 23, 38, 41, 51

izumiranje vrst 24, 33, 34, 35, 36,
42, 89

izvirno 19, 54, 70, 105, 108, 110,
120, 155, 181, 185, 204,
213, 229, 242

izvoz onesnaženja 51, 173, 174

izziv 8, 13, 14, 15, 25, 47, 63, 78,
90, 105, 162, 165, 174, 197,
200, 202, 206, 207, 209, 239

Janez od Križa 234

Janez Pavel II., papež 5, 57, 61,
64, 65, 79, 80, 83, 85, 93,
98, 115, 117, 127, 131, 132,
204, 206, 213, 215, 124,
131, 235, 238

Janez XXIII., papež 3, 175

Japonska 85

javna uprava 142

javno obveščanje 47, 49, 213,
215

jedrsko elektrarna 104, 184

jedrsko kriza 3

jedrsko orožje 57, 104

jez 35

jezero 29, 4

Jezus 82, 96, 98, 100, 121, 217,
221, 226, 228, 235, 241,
242, 243, 246

Jožef, sveti 242

jubilejno leto 71

judokrščansko 15, 67, 76, 78

Justin, sveti 99

Kajn 70

kakovost vode 29

kakovost življenja 18, 46, 50,
144, 184, 187, 194, 222, 232

kamena doba 114

Kanada 85
kaos 44, 65, 77, 147, 154
Karibi 38, 54
katastrofa 4, 25, 34, 61, 161, 173,
194, 204
kateheza 213
Katekizem katoliške Cerkve 65,
69, 80, 86, 92, 130, 132,
152, 237
katoliško 3, 7, 63
kemija 138
klimatske naprave 55
kmetijstvo, gozdarstvo, ribolov
20, 21, 23, 24, 25, 28, 29,
34, 38, 39, 40, 41, 48, 49,
51, 70, 94, 129, 131, 133,
134, 135, 146, 164, 180
kmetje 134, 135
kolateralna dolžnost 49
kolateralna škoda 49, 123
kolera 29
kolobarjenje 180
komunikacije 47, 79, 102, 141
komunizem 104
konec časov 100 > katastrofe
Kongo 38
kontemplacija 12, 73, 85, 86, 97,
100, 103, 112, 125, 127,
163, 214, 222, 225, 226,
233, 237, 239, 246
Konvencija o biotski
raznovrstnosti 167
koralni grebeni 41
korupcija 55, 172, 177, 179, 182,
187
kovine 44
krajina 21, 58, 71, 85, 150, 151,
153, 184, 232
kratkovidnost 11, 32, 128, 162,
165, 178, 181, 184
krhkost 16, 56, 78, 90, 239
kriminal 123, 149, 197
krivica 36, 70, 74, 82, 142, 158,
170, 200 > evil
kriza 3, 4, 9, 13, 14, 15, 53, 59,
61, 63, 74, 101, 109, 119,
137, 139, 159, 160, 162,
175, 189, 196, 197, 201,
204, 209, 217, 229
križanje vrst 133
krst 235
krščanska duhovnost 6, 8, 11, 14,
15, 63, 125, 216, 222, 235
krzno 123
kuha 20, 21, 103, 211
kultura 6, 14, 16, 22, 30, 41, 43,
47, 53, 57, 62, 63, 105, 108,
111, 114, 119, 123, 143,
144, 145, 146, 162, 184,
190, 200, 202, 209, 213,
229, 231
kultura, domorodna 143, 144,
145, 146, 179
kulturna dediščina 63, 143, 146,
184 > dediščina
kulturna revolucija 114
kuponi, emisijski 171
kurivo 20, 23, 26, 52, 165, 211
Laborem exercens 124 > O
človeškem delu
lagune, obmorske 39
lakomnost 9, 204, 213, 237
lakota 109

- lastna vrednost 16, 32, 33, 69, 82,
 83, 118, 119, 140, 208
 lastnina 6, 26, 30, 52, 67, 75, 89,
 93, 94, 152, 238
 lastništvo, vladarstvo, gospodar
 2, 6, 11, 15, 38, 52, 53, 57,
 66, 67, 68, 72, 74, 75, 78,
 77, 81, 82, 83, 89, 93, 94,
 108, 123, 124, 129, 132,
 152, 155, 175, 178, 179,
 181, 197, 198, 200, 219,
 220, 222, 224, 241, 242
 Latinska Amerika 54
 ledeniki 24, 38
 Legenda maior 11, 66
 lepota, estetika 11, 12, 21, 34, 45,
 53, 54, 78, 79, 97, 103, 105,
 112, 119, 125, 134, 150,
 171, 199, 205, 215, 235,
 238, 241, 243
 Lérins, Vincenzo di 121, 122
 letala 102, 103
 likovna umetnost 103
 Listina o Zemlji 207
 ljubezen 9, 13, 47, 58, 65, 73, 76,
 77, 79, 83, 84, 85, 91, 92,
 149, 200, 211, 213, 225,
 228, 230, 231, 232, 235,
 236, 238, 241, 245
 Ljubezen v resnici 6, 79, 90, 102,
 109, 120, 127, 128, 142,
 175, 195, 206, 231
 lokalno, regionalno 16, 24, 38,
 50, 51, 129, 134, 142, 143,
 144, 145, 173, 174, 175,
 176, 179, 180, 183, 185,
 189, 197, 213, 232
 lov 129
 Luč z Vzhoda (okrožnica) 235
 luči, ugašanje 211
 Lumen fidei 199 (Luč vere)
 luna 11, 72, 86, 87, 92, 241
 mali podjetniki 112, 129, 134,
 180, 189
 malomarnost, nezanimanje 14
 mamila 46, 123, 142, 197
 mangrove 39
 manj je več 222
 Marija, sveta 238, 241, 242
 matematika 11
 medicina 102, 112, 133
 mediji 47, 49, 213
 mednarodna skupnost 15, 16, 25,
 38, 50, 51, 54, 57, 142, 164,
 165, 167, 168, 169, 170,
 173, 174, 175
 medsebojnost 120, 137, 138, 141,
 150
 Mehika 189
 mehkužci 41
 mesojede živali 22
 mesto, urbanizem 21, 22, 24, 28,
 44, 45, 49, 50, 55, 65, 75,
 77, 117, 128, 129, 141, 147,
 148, 149, 150, 151, 152,
 153, 154, 178, 183, 192,
 197, 224, 232
 metan 23, 24, 26
 migracije živali 35
 migracije, selitev, tujci 25, 71,
 151, 152
 mikrobi, patogeni 29
 mikroorganizmi, bakterije 34, 77,
 133
 mir 3, 4, 7, 10, 29, 34, 36, 41, 45,
 53, 70, 82, 92, 100, 153,

157, 175, 178, 200, 207,
211, 223, 225, 226, 230, 246

Mir na zemlji (okrožnica) 3, 4

misleci 47, 98

mistika 216, 233, 234

mit napredka 60, 78, 210

mladi 13, 46, 152, 162, 209, 213

modrost 47, 63, 69, 86, 200, 222,
241

mokrišča 8, 39

molekularna biologija 131, 132

moli in delaj 126

molitev 12, 126, 169, 213, 223,
227, 241, 246

monokultura 39, 41

Montrealski protokol 168

morala 4, 5, 9, 15, 51, 56, 60, 69,
70, 71, 90, 93, 105, 109,
110, 119, 127, 128, 131,
134, 135, 136, 140, 144,
151, 155, 156, 158, 161,
162, 163, 169, 170, 172,
189, 195, 199, 200, 201,
206, 208, 209, 210, 211,
216, 219, 229

morje, ocean 24, 29, 37, 39, 40,
41, 48, 164, 174

morska obala 24, 48

moškost 155

mutacija 132, 133

nabiralništvo 129

nacizem 104

načela > principi

nadstvarnost, presežno 11, 79,
81, 83, 119, 136, 183, 210

nafta 23, 26, 165

namakanje 180

nanotehnologija 102

narava (splošno) 4, 5, 6, 8, 10,
11, 12, 18, 19, 22, 34, 38,
41, 44, 47, 48, 50, 51, 53,
56, 61, 64, 66, 67, 70, 71,
76, 78, 79, 80, 82, 85, 88,
91, 97, 99, 102, 106, 108,
115, 116, 117, 118, 119,
120, 123, 127, 130, 132,
133, 139, 140, 146, 155,
180, 182, 186, 192, 194,
200, 201, 209, 215, 216,
223, 225, 228, 235, 237, 239

naravne lepote 45, 97, 103, 112,
215, 241, 246

naravni ritmi 71, 19

naravni viri > viri

naravni zakon 80

nasilje 2, 9, 46, 66, 69, 82, 105,
142, 149, 157, 197, 200,
204, 229, 230, 242
> uničevanje

nataliteta 50 > demography

nebotičnik 103

nedeljski počitek 68, 71, 233, 236

neenakost 30, 46, 51, 82, 86, 90

nekristjani 10

Nemčija 48, 69

neobdelana zemlja 12

neobnovljivi viri 22, 52, 153
> viri

neodgovornost > odgovornost

nevarni odpadki 21

nevladne organizacije > gibanja

neživa narava 34

Noe 70, 71

Norveška 9

Nova Zelandija 95

- O človeškem delu (okrožnica)
93, 98, 124
- O delu za razvoj narodov
(okrožnica) 127
- O skrbi za socialno vprašanje 5,
93
- Ob 80-letnici (okrožnica) 4
- Ob stoletnici (okrožnica) 5, 93,
115, 117, 127, 213
- občestvo > družba > bratsvo
- občudovanje 11, 12, 34, 42, 78,
85, 97, 98, 100, 103, 112,
140, 148, 209, 214, 215,
234, 238, 240, 243
- obnašanje > vedenje
- obnova 3, 58, 71, 118, 202, 216
- obrobni 13, 22, 46, 49, 85, 92,
93, 124, 130, 139, 143, 159,
162 > poor
- obrtniki 98, 124
- ocean > morje
- Octogesima adveniensi
> Ob 80-letnici
- odgovornost 2, 16, 25, 42, 52, 59,
68, 69, 70, 78, 90, 95, 105,
118, 131, 135, 161, 165,
169, 170, 176, 179, 180,
181, 194, 196, 210, 211, 220
- odnos 6, 11, 13, 14, 15, 16, 20,
32, 38, 47, 51, 52, 65, 66,
67, 68, 70, 71, 79, 81, 85,
86, 88, 92, 93, 96, 100, 110,
113, 116, 118, 119, 125,
126, 127, 138, 139, 140,
141, 142, 143, 147, 152,
155, 158, 173, 176, 177,
183, 189, 196, 202, 206,
213, 215, 217, 218, 221,
226, 231, 237, 240
- odpadki 16, 20, 21, 22, 26, 27,
29, 30, 41, 43, 44, 50, 51,
90, 123, 129, 140, 168, 169,
170, 171, 173, 174, 180,
184, 211
- odplake > odpadki
- odpoved, žrtev 9, 59, 128, 181,
190, 200, 220
- odraz 7, 11, 15, 17, 132, 138,
194, 225, 235, 238, 239, 246
- odrešenje 79, 98
- odvisnost (splošna) 9, 86, 99,
108, 117, 132, 134, 140,
148, 164, 183, 227
- ogljik 24
- ogljikov dioksid 23, 24, 26, 140
- ognjenik 23
- ograda 35
- onesnaževanje 8, 21, 24, 26, 29,
30, 44, 47, 48, 50, 51, 52,
58, 59, 111, 112, 139, 147,
153, 165, 167, 169, 171,
172, 173, 175, 177, 180,
184, 195, 198, > waste
- onesnaževanje, slušno 44, 47,
147, 184, 225
- onesnaževanje, vidno 44
- ora et labora 126
- organi (telesni) 123 > človekovo
telo
- organske snovi 24
- Oriente lumen > Luč z Vzhoda
- orožje 57, 104
- osamljenost 47, 149
- oseba 5, 65, 99, 119, 238, 239,
240
- osebna zgubljenost 46
- osel 68, 237

Osnabrück 65
otrok, nerojeni 120, 136
otrok, otroci 123, 162, 179
ozaveščanje > vzgoja
ozdravljanje > zdravje
pamet 11, 68, 69, 78, 79, 83, 192
> razum
Papeška akademija znanosti 131
Papeški svet Pravičnost in mir 50
106, 172, 184, 190, 231
papir 22, 211
paradigma 16, 53, 101, 106, 107,
108, 109, 111, 112, 122,
189, 203, 215 > princip
Paragvaj 94
parni stroji 102
Patagonija-Comahue 51
Pavel VI, papež 4, 83, 127, 231
Philosophie de la volonté 85
Physicorum Aristotelis expositio
80
pitna voda 24, 28, 30, 31, 164
planet, Zemlja, globalno 1, 2, 3,
8, 9, 14, 16, 18, 19, 21, 22,
23, 25, 27, 38, 40, 44, 46,
48, 49, 50, 51, 52, 53, 56,
59, 60, 61, 90, 108, 109,
111, 113, 129, 137, 144,
159, 160, 161, 163, 164,
166, 167, 172, 173, 174,
175, 201, 204, 240, 244
plankton 40
plansko gospodarstvo 195
plantaže 35, 39
plastika 211
plazilci 34
podatki 47
podeželje 25, 45, 52, 71, 73, 95,
151, 152, 154, 170, 180
podjetništvo, posel 20, 21, 31, 34,
51, 127, 128, 129, 177, 182,
170, 172, 181, 183, 189,
194, 195, 197, 206
podnebje, zrak 2, 8, 23, 24, 25,
26, 35, 52, 55, 87, 169, 170,
172, 181
podzemne vode 38
poezija 63, 87, 199
pogovor > dialog
pohlep 9
poklic človeka 131
polarni led 24
politika 111, 165, 169, 175, 178,
179, 180, 181, 183, 188,
189, 196, 197, 198, 211, 214
pomankanje 28, 30, 31, 48
pomoč 15, 50, 54, 58, 103, 109,
112, 128, 150, 163, 170,
172, 177, 206, 211
ponarejena ekologija 59, 194
ponižnost 9, 224, 242
popačenje 8, 89, 98
popraviti 63, 102, 11, 219
Populorum progressio > O delu
za razvoj narodov
Portugalska 159
posledice, zunanje 2, 9, 15, 26,
46, 101, 110
posnemanje narave 22
pospeševanje 18
posredovanje 34, 37, 41, 58, 60,
74, 106, 130, 131, 132, 133,
144, 151, 173, 177, 181,
183, 190, 231

potrošništvo 5, 9, 11, 22, 26, 27,
34, 50, 51, 52, 55, 59, 109,
112, 113, 123, 135, 144,
161, 162, 172, 178, 184,
191, 192, 203, 204, 206,
209, 215, 219, 222, 226,
230, 232, 237

požiganje 38

pragmatizem 217

praktični relativizem 120, 122,
123

pravičnost, pravica 10, 13, 30,
33, 36, 43, 47, 49, 50, 53,
56, 59, 67, 70, 71, 74, 75,
82, 83, 90, 92, 93, 94, 109,
120, 125, 129, 130, 132,
136, 142, 144, 154, 157,
158, 159, 160, 166, 185,
191, 194, 196, 200, 205,
207, 213, 217, 237, 242

pravo 53, 177, 211

prečiščevanje vode 140

predmestje 134, 152

predpisi 53, 177, 179, 211
> zakonodaja > pravo

prehranska veriga 22, 24, 40, 138

premog 23, 26, 165

preroki 73

presoja vplivov 35, 141, 183,
184, 186, 187

preteklost 51, 98, 143, 164, 170,
175, > zgodovina

preživetje 25, 30, 37, 67, 71, 94,
95, 138

prihodnost 13, 14, 22, 24, 25, 32,
36, 38, 52, 53, 60, 67, 95,
109, 113, 127, 134, 135,
159, 160, 161, 162, 165,
169, 177, 183, 184, 189,
190, 195, 202, 235, 246

prikrojevanje 54, 106, 131, 132,
155

princip, načela, paradigme 15,
16, 93, 101, 106, 107, 108,
109, 110, 111, 122, 123,
129, 136, 147, 156, 157,
158, 167, 178, 186, 187,
189, 195, 196, 198, 199,
200, 201, 203, 215, 221

pristnost 4, 5, 10, 91, 92, 112,
147, 155, 192, 205, 213, 225

privatizacija 30, 45, 109, 184

privid 54, 94

prizadetost 2, 6, 8, 18, 34, 36, 47,
51, 55, 57, 102, 117, 142,
145, 186, 195, 213, 218, 221

proizvodnja 5, 20, 21, 22, 23, 25,
26, 32, 50, 59, 103, 104,
109, 112, 128, 129, 134,
135, 138, 141, 142, 159,
164, 177, 180, 189, 191,
192, 195, 203, 206

promet 20, 25, 35, 44, 50, 116,
153, 211

prometejevski pogled 116

prostor 84, 138, 139, 147, 178,
243

prostovoljstvo 237

prošnje > molitev

ptiči 34, 68, 96, 100, 221, 226,
234

radodarnost 9

raki 41

rast, ekonomska 4, 6, 19, 44, 55,
105, 106, 109, 134, 141,
142, 178, 193, 194, 222

rast, osebna 55, 74, 79, 80, 84,
113, 126, 127, 128, 152,
160, 210, 213, 219, 229, 240

rast, populacijska 50, 158

rastline 22, 25, 33, 35, 97, 130,
132, 133, 145, 213

rastlinojede živali 22

ravnodušnost 14

raziskovalci 140

razodetje (razkritje) 85

razprava > dialog

razstrelivo 41

razum, pamet, inteligenca 11, 16,
19, 42, 48, 54, 57, 63, 67,
68, 69, 73, 76, 78, 79, 81,
83, 86, 116, 119, 124, 125,
130, 132, 138, 144, 150,
158, 168, 169, 173, 174,
175, 189, 192, 193, 198,
199, 225, 241

recikliranje 22, 180, 192

Redemptor hominis 5
> Človekov Odrešenik

refleksija 47

regionalno > lokalno

reke 29, 39, 40, 51, 58, 92

relativizem 122, 123

rente 56

reproduktivno zdravje 50, 120,
136

revni, revščina 10, 13, 20, 25, 27,
29, 30, 34, 39, 45, 48, 49,
50, 51, 52, 54, 56, 59, 69,
71, 90, 91, 93, 94, 95, 109,
110, 117, 123, 128, 134,
139, 142, 148, 149, 152,
158, 170, 172, 175, 176,
178, 179, 180, 186, 190,
198, 199, 201, 203, 214,
224, 232, 233, 241, 242, 243

rezervati, naravni 37, 51

ribolov 25, 40, 41, 48, 129

Ricoeur, Paul 85

Rio de Janeiro 141, 167, 186

Rio de Janeiro, konferenca 2012
141, 169

Rio+20 konferenca 169

ritem v naravi 71

robotika 102

romantika 11, 54, 119, 164, 192

rudarstvo 29, 51, 146

sajenje dreves 211

samostani, tradicija 126, 214

Scannone, Juan Carlos 149

sebičnost 5, 10, 11, 12, 15, 23,
25, 36, 47, 51, 53, 58, 61,
66, 67, 68, 69, 72, 73, 74,
75, 77, 80, 81, 86, 87, 88,
91, 93, 94, 97, 100, 105,
106, 118, 125, 130, 131,
147, 148, 149, 155, 160,
162, 181, 194, 204, 208,
211, 221, 224, 225, 230,
232, 236, 237, 239, 242,
244, 245

sedmo leto 71

selitve > migracije

semenišče 214

sesalci 34

sestra 1, 2, 11, 25, 53, 64, 87, 92,
158, 208, 228, 246 > ženske

sinteza, nova 63, 112, 121

skrb 1, 6, 7, 10, 11, 14, 18, 19,
23, 25, 26, 28, 29, 30, 36,
42, 45, 47, 54, 64, 67, 70,
71, 78, 79, 84, 90, 91, 108,

116, 124, 129, 143, 146,
151, 155, 160, 169, 170,
183, 194, 198, 204, 208,
211, 214, 216, 217, 220,
225, 226, 228, 229, 231,
232, 236, 237, 241, 242, 244

skrivnost 12

skupni dom 1, 3, 13, 17, 53, 61,
155, 164, 232, 243

skupno dobro 18, 54, 129, 135,
157, 169, 177, 184, 188,
189, 196, 198, 201, 204,
225, 231, 232

skupnost 7, 9, 65, 76, 89, 91, 92,
216, 220, 228, 229, 240

sledenje spremembam 117, 185

slepo upanje 14

slušno onesnaževanje 44, 147

smrt 20, 29, 33, 34, 35, 42, 48,
89, 104, 145, 213, 241

sobivanje 6, 128 > sožitje

socialna izključenost 46

socialno varstvo 25, 142

solidarnost 14, 50, 58, 142, 148,
158, 159, 162, 172, 210,
227, 232, 240

Sollicitudo rei socialis > O skrbi
za socialno vprašanje

sonce 11, 23, 72, 78, 85, 86, 87,
92, 94, 228, 241, 243

sončna energija 172

Sončna pesem 1, 87, 91

sožitje, sobivanje 1, 6, 47, 110,
112, 128, 149, 160, 179,
200, 228

splav, abortus 120

splet 47

spodbuda 3, 6, 8, 42, 47, 55, 61,
64, 72, 74, 80, 88, 93, 112,
122, 134, 144, 158, 159,
163, 164, 166, 171, 172,
177, 178, 179, 180, 200,
201, 208, 211, 216, 220,
222, 224, 229, 231, 236,
237, 238, 239, 240, 242

spolnost 6

spomenik 232

spodobnost > znanje

spoštovanje 5, 6, 11, 42, 61, 68,
69, 71, 85, 93, 105, 115,
119, 126, 128, 130, 132,
142, 144, 155, 157, 167,
172, 178, 179, 197, 201,
204, 207, 213, 222, 223,
227, 234

spoznavanje 12, 33, 38, 40, 56,
61, 64, 65, 78, 85, 87, 88,
96, 100, 112, 113, 118, 119,
138, 140, 198, 218, 220,
221, 223, 239, 243

sprejemljivost za naravo 35, 183,
184, 186, 187 > presoja
vplivov

spreobrnjenje 5, 217, 218, 219,
220, 221

spužve 41

srčnost 226

St. Barbara, CA 8

stanovanje 44, 45, 152, 162

starši 123, 162

steklo 44

Stockholmska deklaracija 1972
167

strah 9, 22, 47, 69, 77, 110, 181,
226

strahospoštovanje 11, 85, 125,
 234, 243, 246
 stroka, strokovnjaki > znanost
 stroški, denar 21, 32, 46, 52, 54,
 56, 57, 61, 91, 106, 108,
 109, 123, 128, 129, 135,
 141, 165, 168, 170, 171,
 173, 175, 181, 183, 189,
 190, 191, 194, 195, 197,
 198, 203
 studenčnica 84
 Stvarnik > Bog
 stvarstvo 6, 8, 9, 10, 11, 14, 64,
 66, 69, 72, 76, 85, 92, 98,
 99, 100, 130, 155, 200, 211,
 218, 221, 225, 227, 236,
 237, 239, 241, 246
 subsidiarnost, subvencije 159,
 172, 180, 196
 Summa Theologiae 80, 86, 171
 suše 28, 51
 sužnost 123, 154, 177
 Sveti Duh 80, 88, 235, 246
 svetniki 1, 3, 5, 10, 11, 48, 66,
 80, 86, 91, 93, 98, 124, 126,
 210, 221, 225, 233, 234,
 235, 236, 238, 239, 242
 Sveto pismo 2, 3, 12, 65, 66, 67,
 68, 69, 70, 71, 72, 73, 74,
 77, 82, 89, 94, 96, 97, 98,
 99, 100, 122, 124, 158, 216,
 220, 221, 226, 237, 241,
 242, 243, 246
 Svetovna organizacija za prehrano
 ZN (FAO) 4, 31
 Svetovno zdravstveneno
 združenje 132
 svoboda 6, 35, 53, 65, 71, 75, 78,
 77, 79, 105, 108, 112, 118,
 127, 129, 140, 142, 196,
 203, 205, 219, 243
 šola 213
 špekulacije, denarne 56, 171, 189
 Tagatay – konferenca 116
 talent, naravovarstveni 14, 127,
 131, 196 > dar
 tehnokracija 101, 108, 109, 111,
 112, 118, 122, 189, 194
 tehnologija 4, 9, 14, 16, 20, 26,
 34, 46, 54, 60, 102, 103,
 104, 105, 106, 107, 108,
 109, 110, 111, 112, 113,
 114, 118, 125, 128, 131,
 132, 133, 136, 164, 165,
 172, 177, 180, 187, 192,
 193, 194
 Teilhard de Chardin, Pierre 83
 telegraf 102
 telo, človekovo > človekovo telo
 teologija, teologi 7, 17, 65, 130
 Terezija iz Lisieuxa 230
 tla, prst 2, 20, 23, 35, 51, 84, 89,
 140, 195
 Tomaž Akvinski 80, 86, 171
 Tommaso da Celano (Tomaž
 Čelanski) 11, 12
 toplogredni plin 23, 24, 26, 167,
 169, 170, 171
 totalitarni režim 104
 tovarne > industrija
 trg 21, 30, 32, 46, 52, 55, 56, 84,
 91, 94, 109, 123, 129, 141,
 168, 171, 180, 190, 195,
 197, 203, 209, 210, 215, 232
 trgovina z ljudmi 91, 123, 197
 Trojica, sveta 99, 238, 239, 240
 tropski gozd 24, 38, 41, 142

- trpljenje 6, 13, 19, 25, 29, 48, 79,
80, 112, 130, 152, 153, 169,
208, 241, 227
- trženje > trg
- tujci 71 > migracije
- ublažiti 24
- udeleženci > deležniki
- udomačevanje vrst 133
- ugašanje luči 211
- umetnost 63, 81, 103, 131, 143,
223
- uničevanje, nasilje 2, 3, 4, 5, 6, 8,
46, 54, 55, 56, 66, 67, 70,
75, 79, 82, 83, 105, 109,
123, 134, 142, 145, 149,
157, 161, 163, 179, 180,
193, 197, 200, 204, 206,
207, 208, 214, 226, 229,
230, 231, 241, 242
- Univerza Združenih narodov 102
- univerzalna pravica 30
- uprava 13, 38, 47, 56, 76, 83, 93,
95, 117, 125, 130, 132, 136,
142, 144, 164, 166, 174,
175, 177, 191, 194, 196
- upravljanje 38, 76, 93, 95, 117,
144, 164, 174, 175
- uradniki 129, 135, 173, 175, 181,
- uravnavanje rojstev 50
- uravnovešenost 34, 35, 38, 48,
50, 51, 57, 71, 90, 109, 118,
125, 131, 135, 161, 175,
194, 224, 225
- urbanizem 150, 152 > mesto
> arhitektura
- Utstein, Norveška 9
- vdove 71
- vedenje, obnašanje 6, 11, 30, 55,
109, 139, 142, 149, 150,
193, 215
- velikodušnost 9, 10, 47, 58, 148,
165, 181, 201, 209, 211,
220, 242, 245
- vera 7, 17, 51, 62, 63, 64, 65, 74,
79, 96, 130, 132, 158, 199,
200, 201, 213, 216, 220,
221, 222, 229, 239
- verniki 14, 62, 64, 85, 93, 158,
169, 200, 201, 220, 227
- veselje 3, 10, 12, 47, 69, 85, 87,
98, 102, 122, 155, 158, 207,
209, 222, 223, 234, 243,
244, 246
- Veselje evangelija 3, 56, 89, 110,
141, 152, 158, 178, 196,
198, 199, 201, 216, 225
- Veselje in upanje 80, 127, 156
- vesolje 73, 74, 77, 79, 80, 81, 83,
84, 85, 86, 89, 99, 116, 233,
235, 236, 238, 240, 243, 246
- vest, zavest 49, 95, 105, 169
- vidno onesnaževanje 44
- viri, neobnovljivi, naravni 22, 24,
25, 26, 27, 30, 32, 33, 38,
41, 48, 50, 51, 52, 54, 57,
69, 82, 95, 104, 106, 108,
109, 111, 129, 145, 153,
158, 164, 165, 170, 172,
179, 184, 185, 191, 193,
194, 195
- vladarstvo 2, 11, 106, 116, 224
> lastništvo
- voda 2, 5, 8, 20, 22, 23, 24, 26,
28, 29, 30, 31, 32, 35, 37,
38, 40, 44, 48, 59, 72, 84,
89, 104, 109, 112, 129, 134,

- 138, 140, 141, 159, 164,
175, 180, 185, 189, 191,
192, 195, 196, 203, 206,
211, 234, 235
- vode, podzemne 38
- vodomet 232
- Vodušek, Vital 1
- vojaška industrija 104
- vojna 3, 57, 66, 104, 200, 225
- vojska 104
- vol 68
- vozila, souporaba 211
- vpliv, okoljski 25, 26, 35, 48, 52,
117, 123, 128, 140, 167,
182, 183, 185, 189, 191
- vrednost 16, 33, 69, 76, 90, 98,
110, 118, 119, 127, 136,
140, 189, 190, 194, 199,
201, 208, 212, 235
- vrednost, lastna > lastna vrednost
- vrlina, drža 11, 14, 26, 27, 29, 30,
35, 37, 38, 47, 49, 50, 51,
52, 55, 58, 69, 88, 105, 122,
127, 134, 142, 152, 155,
157, 164, 169, 170, 171,
172, 173, 175, 176, 177,
179, 180, 195, 196, 197,
204, 206, 208, 209, 211,
217, 220, 222, 224, 226,
227, 231
- vrnitev k naravi 78
- vsakodneven, vsakdanji 20, 61,
98, 121, 147, 148, 149, 211,
230, 231
- vzajemno 5, 67, 79, 150, 155,
173, 202, 204, 231
- vzgoja 15, 19, 30, 38, 71, 94,
105, 111, 120, 134, 169,
202, 207, 209, 210, 211,
213, 214, 215, 216, 219, 223
- Washingtonski sporazum
(CITES) 168
- zadruga 179
- zakisanje 20
- zakon > zakonodaja
- zakonodaja 30, 53, 69, 75, 93,
115, 118, 123, 136, 142,
155, 177, 179, 183, 189,
210, 211
- zakrament 9, 235
- zaposlitev 46, 51, 104, 108, 124,
127, 128, 129, 189, 192
> delo
- zapravljanje > potrošništvo
- zarodek 117, 120, 136
- zaskrbljenost 4, 5, 6, 7, 10, 13,
16, 19, 26, 35, 36, 39, 47,
52, 53, 54, 63, 68, 69, 90,
91, 109, 120, 132, 135, 157,
160, 167, 169, 178, 179,
183, 188, 190, 195, 196,
298, 204, 208, 214, 216,
217, 232, 236, 327, 244
- zavarovana območja 25, 37, 51
- zavarovanje 94
- zdravila 32, 124
- zdravje 5, 20, 21, 28, 29, 32, 44,
50, 66, 73, 98, 112, 116,
119, 124, 126, 142, 155,
175, 177, 181, 183, 193,
195, 197, 206, 215, 218,
224, 226
- Združene države Amerike 52
- Združeni narodi 4, 102, 141, 167,
168, 169
- zelene površine 44, 45

zemeljski plin 23, 26, 165
Zemlja > planet
zgodovina 17, 66, 67, 79, 113,
121, 133, 143, 165
> preteklost
zgradbe > gradbeništvo
zlato 51
zlo, hudo, krivica 2, 6, 8, 14, 16,
20, 21, 23, 29, 31, 36, 40,
45, 49, 51, 52, 53, 56, 64,
65, 66, 67, 69, 70, 74, 79,
80, 81, 82, 85, 91, 93, 94,
102, 105, 107, 109, 110,
113, 115, 116, 119, 130,
134, 139, 141, 141, 155,
158, 163, 165, 170, 173,
189, 199, 200, 215, 220, 224
zmernost, vzdržnost 1, 9, 13, 11,
18, 27, 28, 39, 50, 51, 61,
102, 114, 139, 159, 161,
164, 167, 170, 180, 191,
192, 193, 207, 216, 223,
224, 225
znanje 13, 14, 20, 47, 52, 57, 63,
65, 70, 78, 79, 81, 82, 103,
104, 110, 118, 121, 130,
135, 138, 141, 148, 149,
162, 179, 199, 201, 205,
210, 219, 221, 223, 225,
237, 239
znanost, stroka, znanstvenik 4, 7,
15, 23, 34, 37, 48, 49, 61,
62, 63, 102, 103, 106, 107,
110, 113, 114, 130, 131,
133, 135, 136, 143, 150,
153, 183, 186, 188, 197,
199, 200, 201, 210
znanstveniki > znanost
zrak > podnebje
zunanji dolg 52
zvočno onesnaževanje 44, 147
železnica 102
ženske 3, 5, 25, 58, 60, 65, 75,
103, 106, 124, 127, 155,
162, 241, 243 > sestra
žitarice 133
živa bitja > biodiverziteta
živali 11, 25, 33, 35, 92, 130,
132, 133, 145
življenje (splošno) 5, 6, 10, 11,
16, 18, 23, 24, 28, 30, 35,
37, 39, 40, 41, 43, 44, 46,
47, 49, 50, 52, 54, 59, 63,
65, 66, 70, 77, 81, 85, 89,
95, 98, 103, 107, 108, 110,
112, 120, 122, 125, 126,
127, 128, 130, 134, 136,
138, 140, 142, 144, 145,
146, 147, 148, 150, 153,
154, 155, 156, 160, 161,
164, 184, 187, 189, 192,
194, 196, 199, 202, 203,
204, 206, 207, 208, 211,
212, 213, 215, 216, 217,
218, 222, 223, 224, 225,
226, 227, 228, 229, 230,
231, 232, 234, 235, 236,
241, 243, 245
življenje, kakovost > kakovost
življenja
življenjski slog 5, 16, 23, 59,
107, 108, 111, 122, 145,
161, 164, 193, 202, 204,
206, 208, 211, 212, 222,
225, 228
živo srebro 51
žuželke 34
žveplov dioksid 51

**LAUDATO SI' Okrožnica papeža Frančiška o skrbi za skupni dom
na novo poslovenjeno besedilo**

Za interno uporabo pripravil Jurij Dobravec oktobra 2018, kazalo oktobra 2019.

<http://jurij.dobravec.si>